

LIK@BTA.BG

ЮНИ 2025

ИЗДАНИЕ НА БТА ЗА ЛИТЕРАТУРА, ИЗКУСТВО И КУЛТУРА, ГОДИНА LX

КРИСТО И ЖАН-КЛОД НА 90 ВЪВ ВЕЧНОСТТА

ЛИТЕРАТУРА
ИЗКУСТВО
КУЛТУРА

Списание ЛИК – изданието на Българската телеграфна агенция за литература, изкуство и култура, отбелязва през 2025 г. **60 години** от издаването на своя първи брой, който излиза на 8 януари 1965 г.

В продължение на няколко десетилетия ЛИК е определен като „**прозорец към света**“, чрез който читателите се докосват до **върховите постижения** на световната и на българската култура.

След почти 9-годишно прекъсване, списанието възстановява месечната си периодичност през **март 2022 г.**

Днес ЛИК е с модерна визия и тематичен профил.

Изданието използва **шрифт**, който носи неговото име – ЛИК, разработен по поръчка на БТА от специалисти от **Националната художествена академия** – най-старото българско висше училище за подготовка на професионални художници.

ЛИК

ЮНИ 2025

ТЕМАТИЧНО ИЗДАНИЕ
НА БЪЛГАРСКАТА
ТЕЛЕГРАФНА
АГЕНЦИЯ

ГЕНЕРАЛЕН ДИРЕКТОР:
Кирил Вълчев

ГЛАВЕН РЕДАКТОР:
Георги Лозанов

ОТГОВОРЕН РЕДАКТОР:
Яница Христова

МЛАДШИ РЕДАКТОР:
Ренета Георгиева

КОРЕКТОР:
Лиляна Николова

ХУДОЖНИК НА КОРИЦА:
Леонора Константинова

КОРИЦА:
Колаж със снимки на Кристо и
Жан-Клог с техните проекти -
„Плаващите кейове“,
„Опакованата Триумфална арка“ и
„Масстаба“

ДИЗАЙН И ПРЕДПЕЧАТ:
Леонора Константинова

ПО ДИЗАЙН НА СТУДЕНТИ ОТ НХА:
Теодор Мирчев
Елисавета Драгомирова
Виктория Димитрова

В БРОЯ СА ИЗПОЛЗВАНИ СНИМКИ ОТ:
архив на Пресфотото БТА,
pressphoto@bta.bg
ISSN 0324-0444

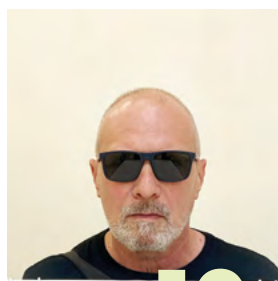
КОНТАКТИ:
Българска телеграфна агенция
1124 София,
бул. „Цариградско шосе“ 49

РЕКЛАМА:
marketing@bta.bg / 02 926 2296

ИЗРАБОТКА:
„ПРИНТИНГ ХАУС“ ЕООД

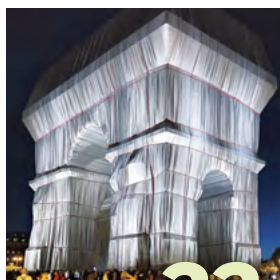
4

10

16

22

72

75

СЪДЪРЖАНИЕ

Кристо и Жан-Клог на 90 във вечността

4

Христо/ Кристо и България
Евгения Атанасова-Тенева

10

**Идеите за красота и свобода
на Кристо и Жан-Клог**
Лъчезар Бояджиев

16

**За изкуството на Кристо
и Жан-Клог и арт центъра
на тяхно име в Габрово**
Маргарита Доровска
*Център „Кристо и Жан-Клог“
в Габрово*

22

**Кристо и Жан-Клог
в архива на БТА**

72

**Христо Явашев – Кристо:
Без изкуство бих
престанал да дишам**

75

**Спор с Кристо в
писмо с три въпроса**
Даниел Ненчев

Уважаеми читатели,

Ако – подобно на литературата, имаше Нобелова награда за визуални изкуства, със сигурност сред носителите ѝ щеше да е нашият сънародник Христо Явашев, добил световна популярност като Кристо. Завидният му успех според мен се дължи на четири фактора, съчетаващи човешкото усърдие с благосклонността на небесата. Първият, разбира се, е талантът, който при него е едновременно на класически рисувач (свидетелство са работите му още от студентските години в София) и

на естетически визионер – до степен не само да следва, но и да предизвиква тенденции в авангарда от втората половина на XX век. Вторият фактор е свободата – непоколебимото му влечение към нея го кара час по-скоро да напусне комунистическа България и да поеме накъдето му видят очите в свободния свят. Там среща съпругата си Жан-Клод. Тя е третият фактор. Явашев е намерил „идеалния друг“, с когото изграждат едно цяло – от съвпадението на рождението им дати преди 90 години до съавторството им през 50 от тях, превърнало любовта от интимна връзка в творчески метод. Четвъртият фактор е убедителността – те двамата успяват да накарат правителства, парламенти и кметства да им разрешат да опаковат знакови сгради или да построят километрични инсталации, с които да създадат „нежни сътресения на установения ред“ по думите на Кристо от разговора ни през 2012 година в дома му в Ню Йорк.

Едва през 2015 година започна да се преодолява стигмата, която комунистите, а по-късно и националистите налагат върху Кристо – на „невъзвращенец“, отрекъл се от родината си. Това стана с голямата ретроспективна изложбата „Кристо и Жан-Клод: графики и обекти 1963–

2014“ в СГХГ, която бе представителна за тяхното творчество и можеше да се приеме за завръщане на Кристо в българската култура след целенасоченото му идеологическо изключване от нея. Главна роля обаче изигра реализираният през 2016 година в италианското езеро „Изо“ проект „Плаващите кейове“, посетен от хиляди българи, които със снимки и разкази дълго изразяват възторга си от преживените там „нежни сътресения“. Сходно естетическо възодушевление предизвика през 2021 година и последният засега проект на Кристо и Жан-Клод – опаковането на Триумфалната арка в Париж. Кристо вече си е отишъл от този свят и с реализацията се заема племенникът му Владимир Явашев, който има непосредствен контакт с лидерите на мнение в артистичните среди. „Опакованата арка“ се превърна в хит не само за просветените зрители у нас, но и за медиите, изпреварил дори политическите новини.

Интересът към Кристо, разбира се, беше ценен сам по себе си, защото включи в местния културен релеф един световен връх, който напомняше на общността, че самочувствието ѝ не се измерва само с височината на пилона за националното знаме. Но още по-ценно беше, че Кристо разширяваше възприятията ѝ за съвременното изкуство въобще в отлика от класическото по посока най-малко на две преодолявания. Първото

е на националните граници – откъде е родом или къде живее творецът е детайл, който не участва в посланието, отправено към всеки без конюнктурни и предразсъдъци. В този смисъл Кристо е образец пример за съвременен артист – той напуска комунистическа България, но не се чувства поданик нито на Франция, нито на САЩ, където се установява, а на самото изкуство, за което сподели: „Ти не мислиш извън него, ти си абсолютно обсебен.“ Второто е преодоляване на границите между реалността и творба-

та. Появило се е изкуство, което вече не се нарича изобразително, а просто съвременно, защото не изобразява реалността, а е част от нея. И това няма общо с класическия реализъм: „Художникът реалист е човек, който прави репродукция на реалността, ние сме самата реалност“, обяснява Кристо. Ефектът е, че вместо да се пренесе в различна реалност, зрителят усеща съществуващата по различен начин и това го подтиква да реагира, да се превърне в протагонист.

Кристо е сложен естетически феномен, чието разбиране предполага насрещна културна нагласа, за да не се стига до срамни признания от типа: „Нищо особено не е направил – покрива сгради с парцали.“ Авторските текстове в настоящия брой продължават формирането на такава нагласа, а хрониката от архива на БТА разказва как националната ни публика е приемала през годините произведенията на двамата световни артисти.

ХРИСТО/ КРИСТО¹ И БЪЛГАРИЯ

Евгения Атанасова-Тенева е журналист и продуцент в БНТ. Специализирала е в ВВС, Ройтерс, ООН и др. През кариерата си е работила като репортер и водещ на емблематични предавания като „Панорама“, „Екип 4“, „Вижте кой“. През последните години води ежедневното предаване за международна политика „Светът и ние“. Доктор по изкуствознание в НХА, Евгения се утвърди като експерт по творчеството и биографията на Кристо. Тя многократно се е срещала със създателя на монументални проекти в природна среда и е автор на документални филми за живота и изкуството му. Книгата ѝ „Кристо, Владо, Росен и Плаващите кейове“ е разказ за работата ѝ по време на проекта „Плаващите кейове“. Тази година се очаква да излезе пълна биография на Кристо и Жан-Клод, написана от журналистката.

Кристо и Евгения Атанасова-Тенева.
Снимка: личен архив на
Евгения Атанасова-Тенева

Тази година заедно с многото юбилеи на Кристо и Жан-Клод отбелязах моя личен, откакто изкуството им стана част от дните ми. През февруари 2005 г. за първи път преживях и отразих тяхното произведение „Портите“ в Сентрал парк, Ню Йорк. И откакто публично изразявам интереса си към Кристо – с филми, статии и лекции, хората у нас ми задават два неизменни въпроса: „**Защо Кристо не се върна в България?**“ и „**Защо не говореше на български?**“ В началото се учудвах. Неговото мащабно творчество буди изумление у изкуствоведите и публиката по света. Свидетел съм, че предизвиква мно-

го по-разнообразни питання. Постепенно разбрах – упоритата комунистическа пропаганда си беше свършила работата и беше успяла да внуши масово тезата, че Кристо се е отрекъл от родината си.

Имах шанс неведнъж да се срещна и да разговарям с Кристо – формално като журналист и изследовател и неформално като работник по време на осъществяването на проекта „Плаващите кейове“ в Италия. Ще си призная – никога не му зададох горните два въпроса директно. Нямах нужда от това. Говорейки с него за друго, изучавайки биографията му, бях разбрала отговорите.

И още нещо. Като млад журналист бях получила един урок от интелектуалеца емигрант Петър Увалиев. Когато през 1992 г. той се върна за първи път в България, аз наивно го попитах: „Защо си идвате чак сега?“ Той избухна в яростен гняв и ми изкрещя: „Аз питам ли ви откога не сте девствена?“ Тогава се стъписах. Години по-късно, когато започнах да изследвам живота и творчеството на Кристо, си дадох сметка колко травматични и сложни може да са отношенията с родината или връзките с езика. Увалиев пише в едно от есетата си за Кристо: „Учени изкуствоведи от целия свят се питат

¹ За братята си той е Христо. Светът на изкуството го нарича Кристо. Когато говоря за годините му в България, го наричам по първия начин, а когато разказът се отнася за периода, в който прави изкуството, което подписва с Кристо, го изписвам така.

откъде този непритворен, философски девствен балканец черпи такива монументални идеи, които нямат предци в световното изкуство. Може би на този въпрос въобще няма отговор... А може би, без сам да го съзнава, габровецът Христо Явашев е минал по същата подсъзнателна пътека, по която е вървял Пенчо Славейков, когато е написал: "... загърнат в плащ мъглив, възправя се Балканът горделив"¹.

Защо си тръгна от България Христо Явашев

В официалния сайт на Христо и Жан-Клод в раздела „биографична информация“ първото изречение гласи: „Христо е роден на 13 юни 1935 г. в Габрово, България.“ Второто започва с „Той е напуснал България през 1956 г. ...“. За автора на емблематичните проекти и двете събития са с фундаментална определяща важност. И още малко факти, които не са публично достояние, но са част от биографията му.

24 декември 1947 г. – Христо Явашев бил 12-годишно момче. Точно на Коледа с държавен указ пред него и двамата му братя – на 9 и 15 години, е национализирано семейното предприятие за обработка на платове.

20 август 1948 г. – С писмо на министъра на индустрията е отнет първият собствен дом на семейство Явашеви, пристроен към фабриката.

¹ Петър Увалиев, *Панихида за демокрацията, радиоесе, публикувано в сборник „Пет минути с Петър Увалиева – част 2“*, ИК Агата-А

Краят на 1948 г. – Бащата на Христо е набеден, че е унищожил продукцията в държавното предприятие заради грешка на работник. Осъден е и лежи една година ефективно в затвора във Велико Търново.

1949/1950 г. – Родителите на Христо се преместват в Пловдив, за да запазят името на семейството.

В края на 1950 г. Христо завършва първия срок и заминава при родителите си.

Може би сухо звучат концентрирано горните житейски събития. А как ли отекват в душата на дете? Ето какво написал Христо за принудителното преместване в Пловдив на приятеля си от Габрово Драган Немцов: „... стана ми толкова мъчно за нашето училище, за всички мои приятели в Габрово, когато отидох сутринта на 12

януари. Страшно се притеснявах, дори срам ме беше! Разбираш ме, Драго, колко сърцето ми се стяга. Аз оставих всяка надежда да си намеря приятел. Сега, тука, сам самичък, най-ясно и силно чувствавам колко е лошо без другар... Никого не познавам, чужди физиономии и пр.“²

През 1953 г. Христо Явашев е приет да учи в Националната художествена академия. От дете той искал да е художник и рисувал постоянно. Според състудентите му Ива Хаджиева, Драган Немцов и Дора Бонева талантът му се открил веднага. Но в какво се била превърнала след 9 септември 1944 г. академията, свидетелстват думи на любимия скулптор на България Иван Лазаров. През 1952 г. той напи-

² Писмо на Христо до Драган Немцов, предоставено на автора от Немцов.

Опакованата Триумфална арка в Париж. Снимка: личен архив на Евгения Атанасова-Тенева

Евгения Атанасова-Тенева и Христо Явашев-Кристо.
Снимка: личен архив на Евгения Атанасова-Тенева

сал до новия председател на Комитета за наука, изкуство и култура: „Ректорът насочи вниманието си на първо място към дисциплината, която беше твърде изостанала. Строгостта у него беше на първи план, преследването на формализма също... Зам-ректорът Л. Белмустаков почна подмолна борба за преследване на всеки, който имаше свое мнение, различно от неговото.“³

Студентите в НХА години на ред изучаваха да рисуват съвършено точно и реалистично. За пример бил даван новият съветски патос. Всичко, което се случило в световното изкуство след модернизма, било забранено дори да се види в библиотеката. Но Христо имал шанс да общува с чужденци. В дома на френския културен аташе Бонавита видял множество

албуми с репродукции и списания за изкуство. Решил, че ще замине от България. Ето какво не можеше да забрави художникът, когато беше вече на 80-годишна възраст. „Израснах в това задушаващо общество, където се случваха ужасни неща. Спомням си този отчайващ момент, когато Сталин умря през 1953 г. Бях на 18 и ни накараха да коленичим на площада и да плачем, защото той е умрял. Затова никога не се върнах в България, след като напуснах през 1956 г.“⁴

Когато тръгнал от София в ноемврийски ден, той още не знаел, че няма да се върне никога. Но още в Чехия, а след това в Австрия и Франция се убедил с колко много фалш и лъжа е живял до този момент. В първото писмо от Прага написал на брат си: „Аз нищо не мога да понеса вече в обратна посока. Ти няма да ми се сърдиш... Няма

нужда да се срещам с хора, които четири години не ме разбираха, които са егоисти, които ме мачкаха и ми втълпяваха, че както те казват се прави изкуство. Тези четири години не могат да се сравнят с този един месец, като изключим моите ходения по селата, които са толкова ценни за мене.“⁵

Гражданин на света, чужденец навсякъде

Във Виена Кристо предал на властите българския си паспорт и станал политически емигрант. В продължение на 17 години бил с временни документи, с Нансенов паспорт, без гражданство. Една картина, нарисувана от него през 1958 г. в кубистичен стил, много ясно отразява това състояние. Нарича се L'Étranger. На нея Кристо отпечатал ръката си на фона на абстрактно изобразени документи. Макар вече да бил прочел и „пленен“ от едноименната книга на Камю, картината разказва собствения му живот. Тя е памет за това как от ръцете, които искали да рисуват и да творят, на граничните пунктове всеки път взимали пръстов отпечатък. „Да бъда чужденец, беше червената линия на целия ми живот“, признал Кристо пред куратора и критик Ханс Улрих Обрист. Направил го само девет дена преди да си отиде от този свят.

След като Кристо напуснал България, единствената връзка между него и родината оста-

нало семейството. Той се боял, че бягството му може да им навреди. С внимание, загриженост, тревога им пишел дълги писма, вероятно четени и от службите. Разказвал на близките си за изкуството, което виждал, за впечатленията си от филми, театри, галерии. Спестявал им трудностите – че мисел чинии, че бил сам, че работел постоянно, за да може да се храни, да купува материали, да рисува, да се бори да бъде забелязан.

Следи, срещи и раздели

Владимир, бащата на Кристо, бил първият роднина, който се срещнал с него в чужбина. Видели се, докато възрастният Явашев бил в командировка, две години след бягството на Христо. Синът дори нарисувал негов портрет, за да докаже на майка си, че не е забравил да рисова, както ѝ втъпявали „пра-

воверни“ приятелки. ДС пускала обяснения от Явашев, макар и години по-късно. В лаконичните показания от септември 1971 г. той написал: *„Като специалист аз бях изпращан няколко пъти в Западна Европа и там се срещам с моя син в момента на неговите изложби. В разговор с него той ме увери, че никога е нямал връзка с политически емигранти от България.“*⁶

Властите следели Кристо по свои пътища. Разбираме го отново в досието му от рапорта на агент Елена, посетила с група театрални артисти дома му в Ню Йорк през 1984 г. Нетипично за този тип документи, тя написала само суперлативи: „Обстановката е шокиращо проста, макар и много приятна, в жилището цари вкус, простота, въздух и удобство. Всичко е сковано, боядисано собственоръчно от

самите тях пред 21 години, когато още са били много бедни, само диваните и масата са купени по-късно.“ И още: „Позабравил е български, а старанието му да говори езика е почти трогателно. Напрегнато търси липсващата му дума, но се гразни, ако някой понечи да му се притече на помощ. Странно е, че той говори много лошо английски и френски. Имам сигурното усещане, че нито един език не знае като хората“⁷, пише в доклада. Последното прозрение на агент Елена е много вярно. Кристо боравеше с езици трудно, страдеше от това и го признаваше. През 2014 г. го посетих в дома му с 8-годишната си дъщеря. За да направи контакт, той ѝ каза няколко български думи, които помнеше – „мама, баба, леля, чичо“. Тя го поздрави на английски.

⁶ Вестник Телеграф, 20 февруари 2021 г.

⁷ Публикувано от В. Телеграф, 2021 г.

Евгения Атанасова-Тенева и Христо Явашев-Кристо.
Снимка: личен архив на Евгения Атанасова-Тенева

Разбира се, българските власти не разрешавали на семейство Явашеви да пътува заедно зад граница. Майката на Кристо Цвета се срещнала с него 21 години след заминаването му. С брат си – актьорът Анани Явашев, се видели след 26 години раздяла. С най-малкия („бащата на Верото“ Стефан – след 29 години. През това време близките му хора завършили образованието си, развили се в професиите си, задомили се, имали деца, родителите остарели. Кристо преживявал всичко от дистанция. Писмата до роднините са пълни с грижа за тях. Когато сам вече нямал нужда от помощ, започнал да помага на всички. Майката на Кристо починала в Пловдив през 1983 г. Тогава Жан-Клод дошла в България на гроба ѝ вместо него. Той все още бил „невъзвращенец“, макар и вече с американски паспорт. С Жан-

Клод се страхували, че няма да може да отпътува обратно.

След пагането на Стената обаче всичко се променило. Братята и семейства им започнали често да се събират по света по покана на Кристо по време на проектите му. Първо посетили „Чадърите“ в Япония и САЩ през 1991 г.

Семейството на Анани Явашев ми е разказвало как след 10 ноември, по време на Лукановата зима, когато всичко изчезна от магазините, Кристо и Жан-Клод изпращали контейнери с помощи в България. Продължили и по време на недоимъка на ранната демокрация да снабдяват с грехи, обувки, лекарства, медицински материали. Те били разпределяни в театри, болници и социални домове. Кристо настоявал пред близките си никога да не знае за това. Едва сега, пет години след смъртта на художника, се осмелявам да

наруша тази негова воля. Правя го в името на истината и срещу втълпената лъжа, че той не обича България.

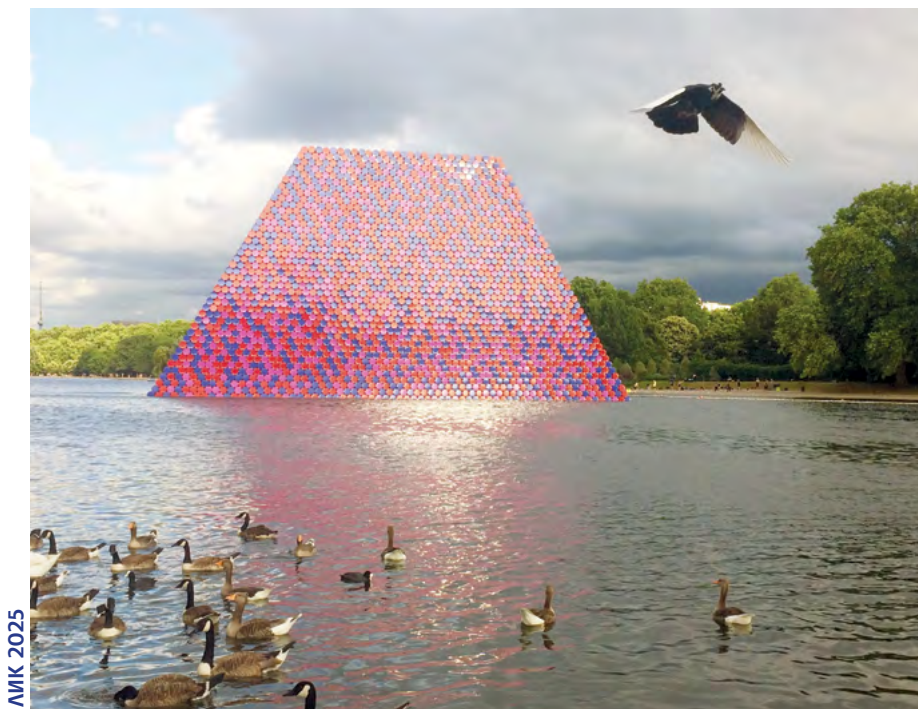
България и Кристо

Винаги когато съм разговаряла с Кристо, съм се убеждавала, че проектите им с Жан-Клод и работата им са висшият смисъл на техния живот. „Ние сме обсебени“, каза ми веднъж той. Но как отеквало тяхното изкуство в България? Усмивкам се озадачено, когато чета писмото му от 1969 г. В него той моли родителите си да му пратят отзиви от пресата за неговия проект „Опокованият бряг“ в Австралия. Нима наистина се е надявал, че изкуството му ще намери резонанс в комунистическа България? Той самият упорито изпращал вкъщи изрезки от чуждия печат за работата си.

Творбите на Кристо и Жан-Клод проникват в България за първи път през 1979 г. като част от изложбата „Художникът на работа в Америка“, организирана от Американския културен център в София. На нея са изложени произведения на Джаксън Поллок, Анди Уорхол, Джордж Сегал и др. В рамките на събитието „американците“ организирали в Културния си център прожекции на филми за Кристо и Жан-Клод. Били поканени тесен кръг хора. Даниела Явашева, съпруга на Анани Явашев, ми разказа „с какъв страх“ отишла да помоли за покани, за да могат с брат му да ги гледат.

Проектът „Масба“.

Снимка: личен архив на Евгения Атанасова-Тенева

Снимка: личен архив на Евгения Атанасова-Тенева

През 1985 г. в София е показана единствената изложба на Кристо по времето на комунизма. Тя е подредена на „Шупка“ 6 и се нарича „Кристо: Проекти“.

Падането на системата, отпадането на формалните бариери между Изтока и Запада улесниха проникването на изкуството на Кристо и в България. Неизбежно беше всички да видят кадрите от „Опакованият Райхстаг“ през 1995 г. и да повярват в успеха на българина. Но това не възбуди гордост и възхита у всички. По-скоро предизвика претенция, че Кристо трябва да обърне специално внимание на България, да тръбни гордо своята националност. Независимо че след бягството му в художествените среди едва споменаваха името му. Малцина се интересуваха от изкуството му или го колекционираха.

Когато въпреки всичко изброено все пак се питах защо Кристо не се върна в България след

падането на комунизма, достигнах до два отговора. Първият е споделял с мен, повтарял го е многократно публично. Това е твърдият им принцип с Жан-Клод да пътуват само на места, където се интересуват от изкуството им, където колекционери или музеи имат техни творби, където са правили или предстоеше да правят проекти. Те нямаха време за друго. Двойката никога не пътуваше просто на ваканция.

Другият отговор е формулиран от художника Сол Стайнберг, близък приятел на Кристо, в разговор с него. Преразказан ми е от свидетел. По време на сбирка роденият в Румъния Стайнберг повдигнал темата за родината. Той посетил своята. Посъветвал Кристо буквално: „Не си разваляй спомените.“⁸ Българинът не коментирал. Сякаш мълчаливо се съгласил.

⁸ Интервю на автора с Даниела Явашева, 2

Но има един проект на Кристо, който в голяма степен изигра ролята на неговото несъстояло се завръщане. „Плаващите кейове“ на езерото Изео бяха построени от български екипи. Общуването на художника с работниците и хилядите посетители от България директно и чрез изкуството изградиха мост между Кристо и сънародниците му. С очите си видях как силата на години пропаганда срещу него започна да се топи. „Плаващите кейове“ направиха Кристо по-близък до сърцата на българите. Поне на израслите в свобода поколения.

В статията са използвани фрагменти от изследването на авторката, направено за пълна биография на Кристо. Книгата се очаква да излезе от печат през тази година.

ИДЕИТЕ ЗА КРАСОТА И СВОБОДА НА КРИСТО И ЖАН-КЛОД

Лъчезар Бояджиев
Снимка: личен архив на Лъчезар Бояджиев

Лъчезар Бояджиев (1957) е роден в София, България, където живее и работи. Започва артистичната си кариера след падането на Берлинската стена през 1989 г. Творбите му се занимават с лични интерпретации на социалните процеси, взаимодействието между частно и публично, градската визуалност и днешния свят, раздвоен между утопия и антиутопия. Последните му самостоятелни изложби включват: „Лъчезар Бояджиев: Sic transit media mundi / Настоящото е твърде кратко и доста тясно“, СГХГ, София (2018), за която е удостоен с наградата на Столичната община за 2018 г. за изключителни постижения в областта на визуалното изкуство; „Лъчезар Бояджиев: Преизграждане на света на образите: 1991-2019“, MOMus Contemporary, Солун, Гърция (2020); „Градско бленуване“, галерия ИСИ-София и „Публично пространство, частен размер“, галерия Структура (и двете в София, 2023). Участва в Manifesta 14, Прищина, Косово (2022), и в четвъртото биенале Autostrada, Призрен, Косово (2023). Неговата самостоятелна изложба *Corpus Equidae: On Vacation, 2004-2024* ще бъде открита в Kvadrat 500, Националната галерия, София, по-късно тази година.

Казват, че мястото на художника в световното изкуство, да кажем на Кристо и Жан-Клод, в крайна сметка се определя от времето, но през мнението на критиците и историците на изкуството, на галеристите и колекционерите, на други визуални артисти и, разбира се, на публиката по света и у нас. При това „мястото“ нито е веднъж завинаги зададено и фиксирано, нито е нещо, което занимава художника кой знае колко много – тя или той сме най-вече увлечени от идеите си и реализациите

на тези идеи било за живопис, инсталация, фотоцикъл или масивна трансформация на реалността дори и само за 2-3 седмици. Едва ли има друг художник, за когото горното да важи повече, отколкото за Кристо и Жан-Клод.

Докаато Кристо, тогава познат като Христо Явашев, в началото на 1950-те е скромнен студент в Художествената академия в София, той е считан ако не за полубог, то за свръхнадарен майстор на класическото рисуване от боготворящите го колеги. Дока-

то е скромнен, но вече нахъсан млад художник авангардист в края на 1950-те и началото на 1960-те в Париж и после в Ню Йорк, той (вече в ефективно творческо партньорство с Жан-Клод, което се оповестява като съавторство на проектите през 1995-а с „Опакован Райхстаг“, 1971-1995), се радва на начален митологичен статус в професионалните среди, както и на сериозна първоначална подкрепа, дори ентузиазъм. В началото подкрепата идва от художниците на движението „Флукус“, почти едновременно

„Плаващите кейове“ в езерото Изео през 2016 г.

Снимка: личен архив на Лъчезар Бояджиев. Фотограф: Калин Серапионов

и от Пиер Рестани – идеолог на Новите реалисти и влиятелен арт критик, и най-важното – от Лео Кастели, водещ галерист в Ню Йорк и по света, по чиято покана Кристо и Жан-Клод се озовават в Ню Йорк, наемат прочутото студио-дом на „Хауард Стрийт“ в Манхатан и започват да се интегрират в арт сцената на града, който вече е световен арт център. Статусът на Ню Йорк като арт център тъкмо е циментиран със Златния лъв, присъден на Робърт Раушенбърг през 1964 на 32-рото Венецианско биенале. Случката не минава без активното участие на Лео Кастели и един друг влиятелен арт критик от САЩ – Сам Хънтър. <https://www.takingvenice.com/> Към 1964-та, съвсем скоро след като се заселват в Ню Йорк, Кристо и Жан-Клод са вече признати от всички тях. Кристо така и не се завръща в България – по при-

чини и лични, и политически, но пък Пиер Рестани в средата на 1990-те и Сам Хънтър в края на 1979-а посещават София във връзка с публични арт събития. Така дори и в България постепенно се създава авторитет и уважение, често съпътствани с жлъч и хейт към творчеството на Кристо и Жан-Клод.

Към 1983-1985, след реализираните в двете предходни десетилетия масивни проекти на Кристо и Жан-Клод в Сидни, в Колорадо, в Канзас Сити, в Чикаго, в Калифорния, във Флорида, в Париж и други, авторите-тът на двойката партньори в изкуството, в мениджмънта и в създадената специално за целта корпорация CVJ за финансирането на неимоверните проекти, вече „лети“ в стратосферата... Красотата и размахът на реализациите са потресаващи – това никои не оспорва. Това, което често смущава изначално консерва-

тивната арт среда, без да намалява известността на артистите, е публичността, медийното шоу, общественият резонанс и омесването на изкуството с преговаряне на условията за употреба на публичното пространство, който процес е неизбежна част от творчеството на Кристо и Жан-Клод. Например от 1981 до 2001-ва „Портите“ (1979-2005) се „рагват“ на нееднозначен прием в града, в който живеят Кристо и Жан-Клод. Спомням си, че през 1981-ва след оповестяването на проекта и след първите публични обсъждания (негативни) с общностите около Централния парк в Манхатън попаднах на интервю на живо по водеща тв станция от Ню Йорк с Томас Хоувинг, тогава директор на музея „Метрополитън“. Показвайки на екрана ранна рисунка-портрет на Кристо от около 1959-1960 г., Томас Хоувинг заявява, че вина-

„Портите“ в Ню Йорк.
Снимка: личен архив на Лъчезар Бояджиев

зи е предпочитал Кристо като такъв художник – майстор на синтетичната, реалистична и традиционна рисунка. С една дума – при цялото единодушно признание на качествата и пазарната себестойност на проектните рисунки на Кристо – и от колекционерите, и от критиката, и от музеите, и от финансовите и застрахователните институции, през годините идеите му за намеса в публичното пространство, макар и временно, съвсем не са приемани еднозначно. Дори има някакъв ритъм на приемане-неприемане по тези проекти – възприятието започва понякога с крайно негативни реакции, за да завърши с (почти) всеобща възхита и еуфория сред публиката. После пак същото – от неприязън в началото до възхита в края. Като че ли никои никога не си спомня за ефекта на красота и мощ от предишни реализации на Кристо и Жан-Клод, когато се анонсира нов проект...

Като че ли едва в последните години от живота на Кристо и най-вече с „Плуващите кейове“ (2014-2016) на езерото Изео в Италия „маржът“ между неприязън и възхита се стесни до поносими размери. Мястото на артиста се циментира, а както си спомням, през юни 2016-а на езерото Изео всяка поява на Кристо, плаващ на служебния понтон и ръкомахащ на хората по кейовете, бе посрещана с мощни викове GRANDE! (велико, велик!) и т.н. Спомням си, че тогава влизах в онлайн кавги с колеги критици от Ню Йорк. Някои от тях все така мрънкаха, че това не е както трябва, че е масовка, че не е редно да се партнира с фирмата „Берета“, която произвежда оръжие... Има някаква ирония в това, че тъкмо тогава течеше първата предизборна кампания, след която президент на САЩ стана Доналд Тръмп; има някаква странна ирония и в това, че по регламент голяма част от служещите агенти и полицаи в

правораздавателните органи в САЩ са въоръжени с пистолети на „Берета“, осигурявайки един начин на живот, който за разлика от кейовете на Кристо не се отличава с могъща временна красота и не създава такова единодушно щастие у публиката. Критикът, с когото влязох в клинч, ме блокира в социалните мрежи след тази размяна на мнения...

Но да се върнем в 2005 г., когато признаването на творчеството на Кристо и Жан-Клод стана повсеместно, макар и не единодушно позитивно. Повод е проектът „Портите“ в Централния парк, стигнал до реализация през февруари 2005-а след 26-годишна работа. Мястото е музеят „Гугенхайм“ в Ню Йорк, случаят е конференция, организирана от AICA-САЩ, на която са поканени историци и критици на изкуството, активисти и художници, за да обсъдят ефекта и влиянието от творчеството, мениджмънта, дейността и т.н. на Кристо и Жан-Клод върху изкуството в публичното пространство днес. Темата е възлова, съставът е блестящ, дори и самите Кристо и Жан-Клод се появяват за кратко в залата. В залата имам много познати арт критици, художници, галеристи. Някои от тях съм успял да „обърна“ през годините в „правата вяра“ на почит и истинско уважение към творчеството на Кристо и Жан-Клод. Един от тях, семеен приятел и двукратен посетител в Габрово (1978, 2010), който до 1995-а и Райхстага беше твърде скептичен, макар

и главен арт критик на „Ню Йорк таймс“, към 2005-а вече беше върл почитател и автор на авторитетни текстове за творбите на Кристо и Жан-Клод. С голяма доза самоирония той ми благодари (един вид...) пред публика, казвайки, че съм го убедил с думите – казани му по повод „Чадърите“ (1984-1991) в Калифорния и Япония през 1991-ва, че тези проекти наистина трябва да се виждат на живо, в оригинал... като че ли това не е най-важното условие за адекватно възприемане на каквото и да било изкуство. На Майкъл му трябваше десетилетие, за да „вдене“, а какво остава за редовите части от арт критическата гилдия. Негов текст за „Портите“ е публикуван в каталога на изложбата от 2021-ва в СГХГ.

Моеото място/участие на конференцията в „Гугенхайм“ бе на панела за художници редом с Джанет Кардиф, Тони Орслер и Джеф Куунс. Условието бе да

не говорим за своите творби, методи и подходи. На мен ми беше лесно – говорих за Кристо и Жан-Клод, получих оваии. По-важното е, че говорих за някои проекти на Спенсър Туник, автора, който прави масови перформанси на улици и площади в разни градове по света. <https://www.spencertunick.com/installations/reaction-zone> В рамките на тези перформанси авторът убеждава и оркестрира гигантски маси от хора да се отърсят от предразсъдъците си, като се съблекат дигибюс голи и в такъв вид да участват в масовата акция – на място се правят видеа, снимки и обилна документация. Спенсър Туник се държи съвсем като „лидер на масите“. Убеждава хората да сторят нещо, което им е неприсъщо (събличане в тълпа на площад или булевард), а участниците са хиляди. Стори ми се, че в този тип прости акции, съвсем невъзприемани като сериозно изкуство на

перформанса в арт сцената на Ню Йорк, има някакво влияние от творчеството на Кристо и Жан-Клод. Та нали те убеждават хората и дори политиците, че е в техен интерес да допуснат случването на тези „луди“ идеи за красота и свобода, и то в гигантски, макар и временни мащаби! Кристо и Жан-Клод са в някакъв смисъл „лидери на масите“, целта им обаче е красота и свобода, а не политически конструкции и кой знае още какво. Това не остава незабелязано от публиката и най-вече от други художници, към която група причислявам и себе си. Тогава се оказа, че Спенсър Туник присъства в залата на дебата; призна ми се в любов и ми подари малък фотопринт по една от акциите си! За пореден път „окарих“ от подкрепата, която след 1981-ва и най-вече след 1989-а Кристо и Жан-Клод оказваха лично на мен и на група колеги-приятели, и на НХА, и на всеки, който

„Портите“ в Ню Йорк.

Снимка: личен архив на Лъчезар Бояджиев

ЛИК 2025

Плаващите кейове в езерото Изео през 2016 г.
Снимка: личен архив на Лъчезар Бояджиев. Фотограф: Калин Серапионов

се обърне към тях за подкрепа. Последното не е много известно в общественото пространство на България, но е силен знак за мястото на авторите в световното изкуство по света и у нас. Спомнете си например подкрепата от студиото на Кристо и лично от него, без която в СГХГ в София не биха се случили изложбите през 2015 и 2021 г.

Всъщност вероятно най-показателният признак за мястото на Кристо и Жан-Клод е признанието от по-млади художници, дори не и от блестящата финансова конструкция – корпорацията CVJ, която след създаването си през 1982-1983 влияе върху преосмислянето на независимия сектор и начините за финансиране на арт проекти в САЩ, а после и по света. За това съм писал повече в каталога на изложбата в СГХГ от 2021-ва, а преди това и във вестник „Култура“ (<https://newspaper.kultura.bg/bg/article/view/23568>). През по-

следните години от живота си Кристо като че ли стана особено чувствителен към практиките на по-млади автори, които по един или друг начин съвсем концептуално мотивирани и артистично защитени се свързват с неговите идеи и дело, дори и след като си отидоха – Жан-Клод през 2009-а, Кристо през 2020-а. Като че ли това е едно продължение и ефект на вероятно най-важната част от философията на тяхното творчество – идеите за „присъствие на отсъствието“, за продължителния ефект от присъствието на техните проекти в публичното пространство десетилетия след реалното събитие. Така например децата на някои фермери в Калифорния, свидетели на проекта „Бягащата ограда“ (1972-1976), носят спомена от проекта, от употребата на материалите, останали на разположение на фермерите след демонтирането на конструкциите, но най-вече от красо-

тата и усещането за пространство, свобода и енергия.

Има двама автори днес, които е важно да бъдат споменати, когато определяме мястото на Кристо и Жан-Клод – място на първопроходци, титани на красотата и организационната мощ, достоверни „пророци“ за силата на изкуството да променя света дори и за 2-3 седмици.

Ибрахим Махама (р. 1987, Гана, [https://en.wikipedia.org/wiki/Ibrahim_Mahama_\(artist\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Ibrahim_Mahama_(artist))) се прочу във Венеция на биеналето през 2015-а. Беше опаковал отгоре до долу стените на старите сгради във вътрешните коридори-дворове в Арсенале със странен кафеникав и ароматен материал, съшит от множество парчета конопено зебло. Всъщност това са огромно количество чували за пренос на кафе на зърна, които са изкупени от художника и преосмислени като нов материал за опаковане, маскиране, промяна, коментар на съществуващата материална среда в градовете. Използвайки тогава, а и до днес при нови реализации такива конопени чували, той влиза в директен диалог с опаковките на обществени сгради на Кристо и Жан-Клод. Само че при тях платовете са специално създадени, разрешенията са специално постигнати, красотата е вдигната на суперестетизирани висоти. При Ибрахим Махама конопените опаковки от чували за кафе са реди-мейд, говорещ за колониалното минало и неоколониално настояще на Африка; реализациите са по покана и

взаимна уговорка с домакините; ефектът е красив, но по някакъв драматичен и дълбоко хуманен начин, който засяга политиката на геня, но не се ангажира с разказ или директни присъди. Крайният резултат е временна намеса, която има ефикасност дълго време след като е демонтирана. <https://www.fondazionenicolatrussardi.com/en/mostre/a-friend-2/>

Художникът, известен като JR (р. 1983, Франция, [https://en.wikipedia.org/wiki/JR_\(artist\)](https://en.wikipedia.org/wiki/JR_(artist))), е определян като фотограф и стрийт артист. Всъщност той прави невероятно ефектни намеси върху повърхността на масивни градски единици – сгради и обикновени къщи, исторически забележителности или актуално ползвани площади за демонстрации и други акции, напоследък и AR пресъздавания на някои проекти на Кристо

и Жан-Клод. По повод 40-годишнината от „Опакован Пон-Ньоф“ (1975-1985) в Париж JR ще създаде внушителна инсталация-реконструкция в друго измерение на иконичната творба на Кристо и Жан-Клод <https://christojeanneclaude.net/press/the-pont-neuf-wrapped/>. Гигантските фото- и други намеси в градската публична среда на JR влизат в диалог с ефекта на „блокиране“ и после „освобождение“ на погледа и възприятието към реалността, които са запазена марка на Кристо и Жан-Клод. Разликата е, че JR търси оптическа илюзия, нещо като огледален ефект и визуална дезориентация-преориентация в погледа на публиката. Във визуален план ефектът на такава „пренаправена“ оптическа реалност е изумителен. В разговора за мястото на Кристо и Жан-Клод в световното

изкуство това е важна посока за развитие на едно наследство, за което погрешно си мислим, че ще се обезсмисли със смъртта на автора.

Всъщност влиянието и продължаването на темите и ангажиментите на Кристо и Жан-Клод в творчеството на други автори, споменати или намекнати тук, може най-добре да се коментира с думите на самата Жан-Клод: „Художниците не се пенсионира, те просто умират.“ След което идват други, които обживяват нещо от предходниците си. Така мястото на един художник, да кажем Кристо и Жан-Клод, в световното изкуство се циментира в реален живот и художествени практики, а не само в музейни колекции, годишнини от проекти (тази година са три – 1985, 1995, 2005), книги, филми и друга мемоарна продукция.

*Плаващите кейове в езерото Изео през 2016 г.
Снимка: личен архив на Лъчезар Бояджиев.
Фотограф: Калин Серапионов*

ЗА ИЗКУСТВОТО НА КРИСТО И ЖАН-КЛОД И АРТ ЦЕНТЪРА НА ТЯХНО ИМЕ В ГАБРОВО

Маргарита Доровска е куратор. Работи в Габрово от 2016 г. като директор на Музея на хумора и сатирата, който напуска през есента на 2023-та, за да се фокусира изцяло върху проекта за създаване на Центъра „Кристо и Жан-Клод“.

Устойчивите партньорства под формата на съавторство в съвременното изкуство се броят на пръстите на едната ръка – Art & Language, семейство Бойл, Ан и Патрик Пуарие, Хелън Майер Харисън и Нютън Харисън. Несъмнено Кристо и Жан-Клод са най-популярната двойка. Техните проекти са толкова различни от цялото друго изкуство на XX и XXI век, а и въобще възможни именно защото го създават заедно.

Кому е нужна трета ръка за нещо, което може да се свърши с две? А и ако трябва трета ръка, винаги може да се наемат асистенти. Христо винаги е рисувал сам. Но

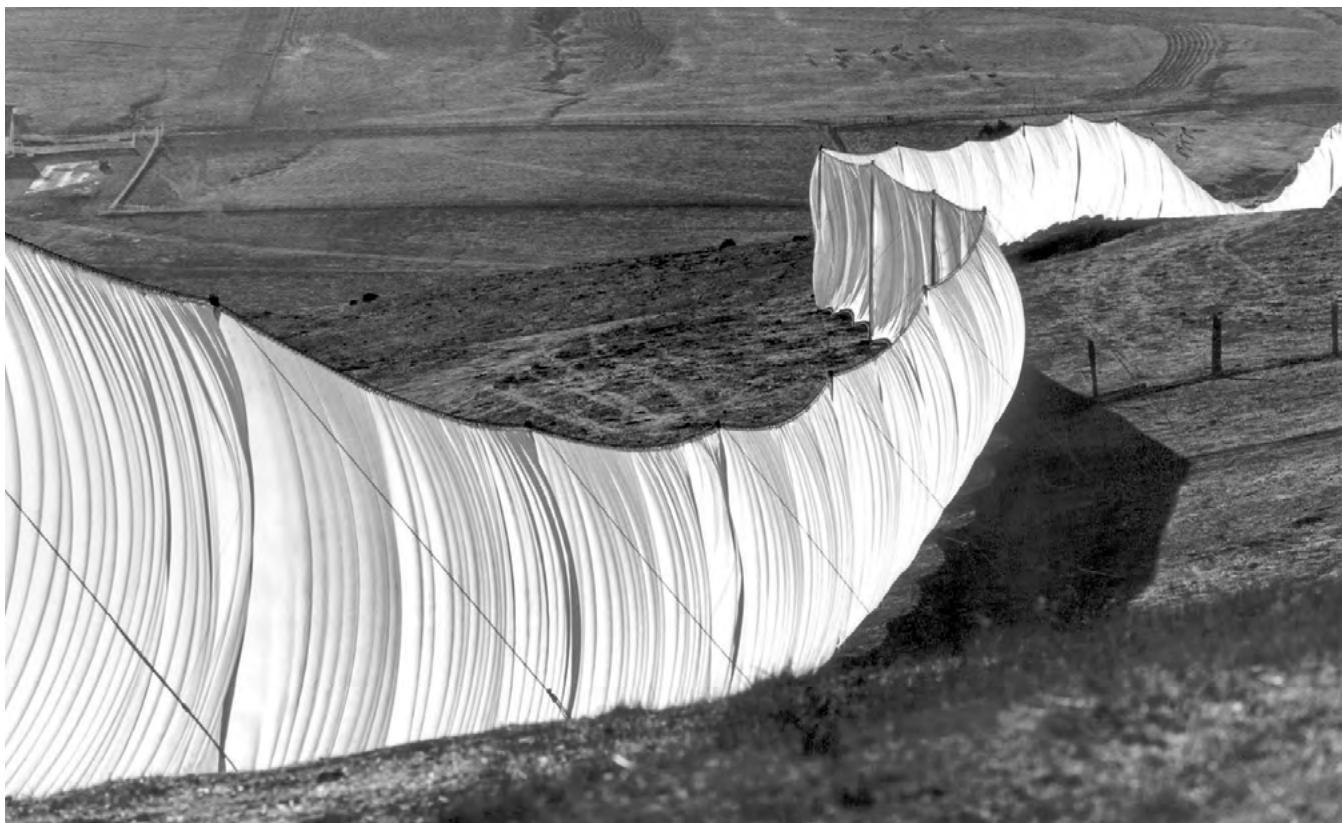
проектите, които създават с Жан-Клод, изискват две глави, две сърца и две воли, четири очи и четири ръце.

Тук няма да стане дума за красотата на тяхното изкуство, за възнението, което предизвиква, и за следите, които оставя. За проектите им са писали най-добрите изследователи на изкуството и критици. Няма да разказвам биографиите им – и това е свършено отлично.

Ще разкажа как тяхното изкуство роди един арт център в родния град на Христо и какво взехме за създаването му от техните уроци. Защото в една толкова неблагоприятна за правене на

изкуство страна като България Кристо и Жан-Клод са нужни преди всичко като вдъхновение, а ако подходим прагматично – и като модел.

Ако трябва да избира един-единствен техен проект, през който да говоря за поуки, то това е „Бягаща ограда“, стартирал през 1972 и реализиран през септември 1976 г. Той е и първата компактна стръмна крива на ученето и за тях самите, след която Кристо и Жан-Клод вече имат „модел“, който ще адаптират и ще променят, но основните съставки в рецептата на проектите вече са налице и „окомплектовани“. За разли-

Христо и Жан-Клод, „Бягащата ограда“, 1972-1976 г.
Снимка: Волфганг Волиц, © 1976 Фондация „Христо и Жан-Клод“
Снимка: Център „Христо и Жан-Клод“ в Габрово

ка от други проекти, които отнемат десетки години, „Бягаща ограда“ е едно доста съгъстено преживяване, отлично предадено в едноименния филм на братя Мейзълс от 1977 и в издание от 695 страници на Ейбрамс от 1978 година. Създаването на филми от именити режисьори и богато илюстрирани издания с цялата фактология и хронология на проектите продължава и до ден днешен и е безценен източник на информация за иначе мимолетното преживяване, което Христо и Жан-Клод подаряват на публиката.

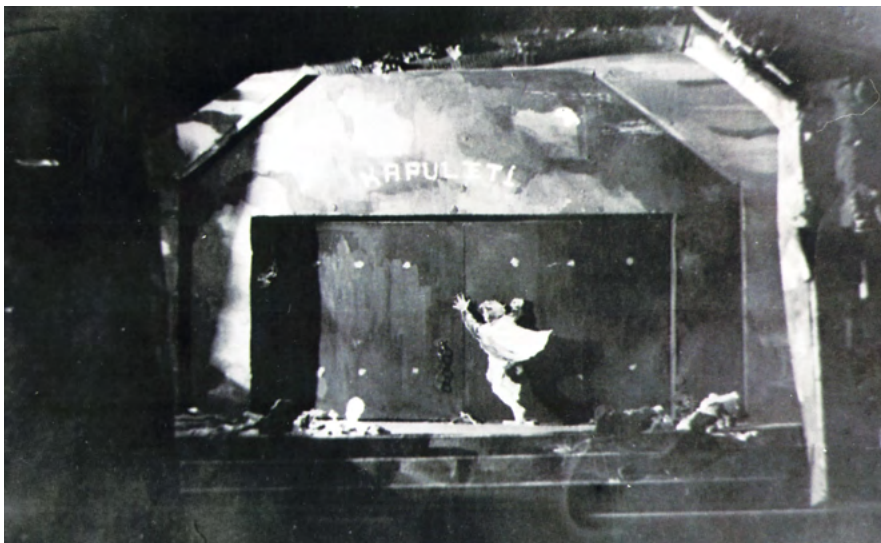
И така „Бягащата ограда“ е висока 5,5 метра и дълга 39,4 километра, разположе-

на по протежението на магистрала 101 северно от Сан Франциско върху частните имоти на 59 селскостопански производители. Следва плавните извивки на релефа и слиза надолу към Тихия океан при залива Бodega. В реализацията ѝ се включват собствениците на земята. Провеждат се 18 публични изслушвания, три сесии на Върховния съд на Калифорния, изготвен е доклад от 450 страници за въздействието върху околната среда.

Самата ограда е направена от 200 000 квадратни метра плътен бял найлонов плат, окачен върху стоманен кабел, който виси между 2050 стоманени пилони. Бе-

тон не е изливан – стълбовете са укрепени странично със стоманени обтяжни въжета и анкери. Всички части на „Бягащата ограда“ са замислени така, че да може да бъдат премахнати напълно и да не оставят никакви следи върху хълмовете. Демонтажът започва 14 дни след завършването на строежа ѝ и всички материали са предадени на собствениците на земята. Пресича 14 шосета, като оставя място за преминаване на коли, добитък и диви животни.

Освен красотата на проекта историята на „Бягащата ограда“ чудесно предава красотата на процеса и честността в отношенията

Театърът на Христо, „Капулети“, 1948 г.
Снимка: Център „Христо и Жан-Клод“ в Габрово

с онези, от които в най-голяма степен зависи реализацията му, а именно собствениците на земя и жителите на окръг Сонома. Христо и Жан-Клод буквално живеят с тях и грижите им, знаят изкупната цена на говеждото и продажната цена на храната за добитъка. В замяна на това фермерските семейства стават най-големите застъпници за реализирането на проекта и макар да не познават съвременното изкуство, оценяват жеста на създаването му и красотата на бягащата по хълмовете бяла панделка, спускаща се в океана.

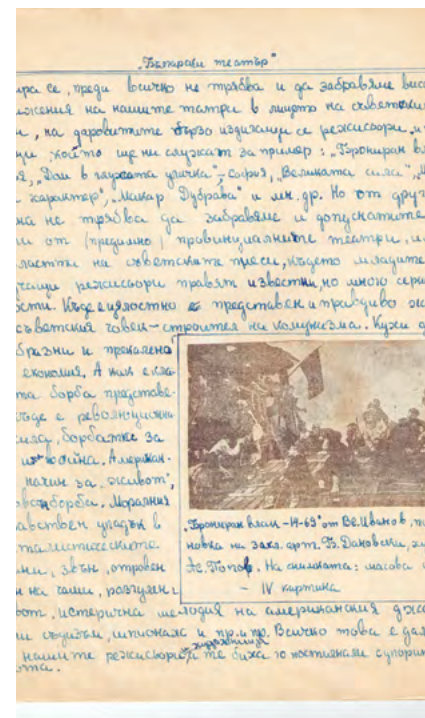
Въпреки мащаба си проектът не е монументален, а напротив, превръща пейзажа в интимно преживяване, не е арогантен, а нежен и грижовен и към природата, и към хората в окръга. Една младa двойка без много ресурси не може да налага и да се разпорежда, те въвлечат и приласкават общността.

И така с поуките от проектите на Христо и Жан-Клод центърът трябваше да е място, което да се занимава с публично изкуство по въвлечащ и приобщаващ начин, а не както се случват в последните трийсет плюс години – по волята на някой амбициозен кмет. Центърът се ангажира с темата за пейзажа, която нашите градостроители отдавна са забравили. Той е място, където визуалното функционира в цялата си комплексност – от архитектурата и градската среда през дизайна, модата и киното, място за интердисциплинарно сътрудничество, в което точно като в проектите на Христо и Жан-Клод роля имат и изкуството, и инженерното, и предприемаческото мислене. Центърът е място на правене, не просто на показване на изкуство, където пословичната отгаденост и упорство на Христо и Жан-Клод да окуражават млади артисти

да вървят по своя собствен път в изкуството по-смело и по-фокусирано. Или както би казала Вирджиния Улф – да имат собствена стая; свое място, убежище, площадка за игра и тестване на нови идеи. Така в сметките на центъра наред с изложбените зали се появиха библиотека, ателиетата, резиденциите, работилниците, споделените пространства. Центърът има задача не само да приобщава публика към изкуството на Христо и Жан-Клод, но и да направи възможна появата на следващите Христо и Жан-Клод.

Ако погледнем историята на изкуството ни през XX век, то никои от големите художници, направили име

Списание „Български театър“, първа година, брой 11, 3 юни 1950 г. Съставител и редактор Христо Явашев и друг.
Дарение на Център „Христо и Жан-Клод“ от Георги Кукудов.
Фотография: Музей на хумора и сатирата, 2017 г.

навън, не успя да „се завърне“ в България и да отлепи тесните интелектуални кръгове от тяхната самовзряност и враждебност към новото в световното изкуство. Папазов нито беше добре приет от съвременниците си, нито успя да дари свои произведения на Ямболската галерия. А Христо, изглежда, успява да се завърне тук с изкуството си. И това с помощта на една немалка общност от българи, които през годините полагаха системни усилия това изкуство да присъства в общественото ползрение. Именно тази общност направи в най-голяма степен възможен Център „Христо и Жан-Клод“ наред, разбира се с Община Габрово и Общинския съвет, а през последните години – и политици от съвсем различни партии в поредица от правителства.

И тук ще се върна назад – към раждането на идеята за Център „Христо и Жан-Клод“ в Габрово и още по-назад към историята на семейство Явашеви в града, за да се появят и другите важни щрихи в профила на центъра.

Центърът „Христо и Жан-Клод“ е проект на над 30 години. За първи път за него заговаря издателят на габровския вестник „Сто вестни“ Иван Господинов и с присъщата си последователност започва упорито да работи по него, събирайки съмишленици. Претърпява и успехи, и провали.

Запознах се с Господинов през първите две седмици

от живота си в Габрово през 2016-а. Беше чул, че се занимавам със съвременно изкуство, и побърза да ме посети в Музея на хумора и да ме вербува за каузата. Разбрахме се бързо и започнахме да работим за първата голяма изложба или по-скоро две изложби – едната, посветена на проектите, а втората – на живота на семейство Явашеви и на детството на Христо в Габрово. Тези изложби буквално отпнушиха пътя на центъра напред. Всеки куратор знае, че един проект – бил той за изложба или за институция, тръгва от съдържанието, смисъла и посланията и едва после намира най-добрата си форма. А съдържанието на биографичния разказ дойде от журналистката и изследователка Евгения Атанасова-Тенева, от проучванията на Елена Николова и получи своята плътност с безценната под-

крепа на Дуги Явашева, Владимир Явашев, Стефан и Елка Явашеви, Георги Лозанов и Стоян Рагев.

Какво научихме от разказа за малкия Христо в Габрово? Бил е тихо дете, потопено в собствения си свят, постоянно рисувал, дори по време на уроците в училище. Бил е отличник, макар и училището да не му е било особено интересно. Успявал да запалва и да въвлеча приятелите си в детските си „проекти“. Майка му Цвета полагала усилия да го насърчи в страстта му към изкуството – и в страстта към театъра, и с кръжока по рисуване на търновския учител Попов, който тя урежда в Габрово за Христо и други деца с талант и интерес, и с увлеченията по театъра. Децата от кръжока днес познаваме като именитите художници Ива Хаджиева, Дора Бонева, Драган Немцов. А театърът

*Фигурките от домашния театър на Христо, от изложбата „От Явашев до Christo“, 2023 г., куратор Силвия Заимова, фотография Даниел Ненчев
Снимка: Център „Христо и Жан-Клод“ в Габрово*

*Кръжокът по рисуване в Априловската гимназия, Христо е първият отляво, 1948 г.
Снимка: Център „Христо и Жан-Клод“ в Габрово*

се появява в историята веднъж с ръкописното самиздат списание „Български театър“ (дарено на центъра от музиковеда Гео Кукудов), в което с фино чувство за хумор 15-годишният Христо пише критика за театрални представления в канона на социалистическия реализъм и залепя снимки от вестници за илюстрация, и втори път – с домашния театър у Явашеви. Христо адаптирал сам текста, рисувал хартиени фигурки, убеждавал приятелчетата си да участват, режисирал ги и дори изрисувал билетчетата за публиката. Театърът се случвал в рамка от картина, поставена

между две стаи – в едната актьори, движещи хартиените фигурки, в другата зрителите. А майката Цвета се стараела в публиката да има я режисьори, я актьори. Отнасяла се отговорно към хобитата на синовете си и насърчавала това сливане на реалния живот, ученето и играта, което Христо ще запази и занапред в проектите си.

Стефан Явашев, най-младият брат от тримата (Анани, Христо и Стефан), ни разказа как като деца играели между железните варели – „Ето тук беше нашата стая, тук – всекидневната, а тук – склада с варели“, докато граскаше

на една салфетка своеобразен чертеж на семейната къща и фабриката „Химия и индустрия“. Бащата Владимир Явашев, инженер-химик, отишъл да работи в Габрово за текстилната фабрика „Принц Кирил“ и впоследствие заедно с Милко Охлев и съпругата си Цвета създал малка фабрика за производство на химически вещества, нужни в текстилната индустрия. Та така в детството на Христо имало платове и варели.

Варелите впоследствие се появиха и в един инвентарен списък на национализираното през 1947 година имущество на Явашеви (пър-

во фабриката, а по-късно и дома им). Освен платовете и варелите от Габрово сякаш тръгва и един друг съществен за изкуството на Кристо и Жан-Клод материал – пейзажът. И по-скоро от местността Качорите, където Христо прекарвал летата като дете. Рисувал хълмовете, правел и портрети. Там се научил да разменя труд за съдействие – помагал на селяните през деня в работата им, за да се съгласят да седнат да ги портретува след това.

Платове и варели, рисуване и игри – всичко това намери своето място в центъра. Със Силвия Неделчева, Светла Михайлова и впоследствие с Елена Цвяткова направихме няколко чудесни детски програми, в които разхождаме участниците в проектите на Кристо и Жан-Клод, а след това ги провокираме те самите да влязат в обувките на творците. Вече стотици деца в Габрово, а и от други градове минаха през тези ателиета и знам, че са вникнали в практиката на артистите и ако ги питат кои са Кристо и Жан-Клод, няма да отговорят, че са едни гето опаковат някакви неща. А вярвам, че са взели и нещо немалко за себе си от тези ателиета.

За място на центъра избрахме бивше текстилно училище, точно зад Музея на хумора и сатирата, на левия бряг на Янтра. Четири етажа, просторни производствени помещения, 13 407

квадратни метра. Предстои архитектурен конкурс, проектиране, ремонт, обзавеждане и оборудване. Всичко това предстои да се случи през следващите четири години. Стойността на проекта е около 35 милиона лева и това го прави най-голямата инвестиция в презентационно и продукционно пространство за съвременно изкуство от началото на прехода насам.

И тук се връщам на третата ръка – този център е плод на отгадената работа на една съвсем немалка група от хора, които обичат Кристо и Жан-Клод и се бориха със зъби и нокти да се появи това пространство на свобода и възможност на художествената карта в страната.

В историята ни от Освобождението насам художествената сцена никога не е имала по-добри предпоставки за развитие в диалог със световното изкуство. Във времето на царска България обществото тепърва се модернизира, образованите кръгове са твърде тесни и дори са често консервативни, което прави художниците ни плахи по отношение на авангардното и модерното изкуство (включително за онези от тях, които познават добре културните процеси в Европа). Такова изкуство няма обществена подкрепа в лицето на художествената критика, колекционерите и филантропите,

а по това време мрежа от публични музеи и галерии за изцяло изкуство просто не съществува. Малкото ярки примери в тази посока са резултат на изключителна лична мисия, воля и художествена отгаденост.

Във времето на социализма България е част от Източния блок, изкуството функционира в стягата на социалистическия реализъм и дори след Априлския пленум, когато канонът слабо се пропуква и художниците получават нищожна свобода за стилистични експерименти, изкуството остава идеологически доминирано и кадрово регулирано чрез различни системи за контрол, цензура и неминуемо – самоцензуриране.

В началото на прехода икономическите сътресения в областта на културата са толкова съществени, че художниците от „обгрижена“ интелигенция се оказват вече ненужни на държавата и художествената сцена отново страда от това.

Настоящият момент е преломен от гледна точка на възможността България да спре да бъде „бяло поле“ на картата на световното изкуство и Центърът „Кристо и Жан-Клод“, макар и някои да кажат – чак в Габрово, е съществена стъпка в тази посока.

КРИСТО И ЖАН-КЛОД В АРХИВА НА БТА

Още през 60-те години на миналия век творческите проекти на артистичното дуо Христо Явашев-Кристо и съпругата му Жан-Клод започват да оставят своята следа в световното изкуство. Но новини за тях трудно достигат до публиката в България заради контрола, който се осъществява върху потока от информация в страната.

Въпреки това публикации за творците и техните постижения понякога все пак успяват да пробият информационната завеса – примери за това са част от съобщенията за тях в поверителните бюлетени на Българската телеграфна агенция (БТА).

През десетилетията информацията става все по-свободна и журналистите се чувстват все по-комфортно да отразяват и да коментират творчеството на Жан-Клод и Кристо. И това да бъде достояние на цялата общественост.

В списание ЛИК поместваме акценти от новините за тях, съхранени в емисиите и бюлетините от архива на БТА.

1968

„Изложба на българин в Ню-йоркския музей за модерно изкуство“ е заглавието на статия от 16 юни. Тя се пази в архива на БТА все още със следа от червения печат „Строго секретно“. Новината цитира съобщение на Радио „Свободна Европа“, което разказва за Христо Явашев, „спечелил особено почетно място в рамките на едно твърде интересно събитие в художествения живот на многомилионния град“.

На 27 май в Нюйоркския музей за модерно изкуство е открита изложба, посветена на сюрреализма. В рамките на тази изложба, чието закриване е насрочено за 9 юни, се показват и две произведения от Христо Явашев. Една седмица преди да се закрие изложбата на централно място в седмата зала на музея е открит специален отдел, посветен

изключително на българина.

„Произведенията на Христо Явашев, който се радва вече на доста голяма известност под името Христо, а не Христо Явашев, са негови рисунки, модели и снимки на небивали досега събития, чийто главен геец и изпълнител е самият той“, пише авторът на секретния бюлетин. Той отваря и още една скоба, за да обясни характера на дейността на Явашев, „който се счита за един от днешните последователи на гадаизма“.

Според автора на статията роденият през 1935 г. Явашев започва своята необичайна кариера през 1958 г. в Париж. „Специалността и средство-то, към което прибягва този съвременен гадаист, е амбалажирането. Разбира се, завиждането, опаковката на предмети е един от най-обикновените факти на нашето всекидневие. Хиляди и милиони

пакети се правят всеки ден в безброй магазини и се разнасят от пощенските служби на безброй малки и големи градове. Пакетите на Христо Явашев обаче не са практични. След първоначално амбалажиране на сравнително малки предмети в последно време той пристъпва към планове за опаковка на сгради, дървета и човешки същества“, посочва се в текста на класифицираната като секретна новина.

1985

На 23 септември в поверителното приложение на БТА излиза новина от кореспондент на агенцията в Париж, който разказва за „българския емигрант Христо Явашев“.

„С много снимки и специални статии за събитието вечерните парижки вестници и централните телевизионни

следобедни емисии съобщават за завършилото вчера „опакване“ на един от най-известните мостове през Сена „Пон Ньоф“ от българския емигрант художник Христо Явашев“, пише авторът.

Той посочва, че вестник „Монд“ отделя дори две цели страници на живота и творческия път на Явашев, известен в западния свят под името Христо. Заедно с „Фигаро“ и „Франс соар“ останалите парижки вестници (седмичници и всекидневници) се занимават с „опакването“ на моста от началото на „операцията“ вече десети ден.

Във връзка с приключилите работи по „опакването“ на моста те се занимават с подробности от престоя му във Франция, Австрия и САЩ след напускането на България през 1958 година. В тези подробности влизат обяснения за студентските му години в Художествената академия в София, за ранните му проекти да създаде нова школа в „изобразителното изкуство“ – „опакването“ на архитектурни паметници, исторически обекти в природата (дървета, острови и морски брегове) с полиетиленови материали, индустриални амбалажи и др.

За разлика от останалите вестници „Монд“ се спира по-подробно на художественото виждане на Явашев – концептуално материализиране на чувственото отношение към обекта. В тази връзка вестникът заема критична позиция към същност-

та на предлаганото от Явашев, като го подвежда под знаменатели на „странностите на един евентуално способен творец с подчертано и добре защитено търговско чувство“. Затова вестникът привежда примери от разпродажбите на произведения на Христо Явашев – скици и рисунки на „предвидените за опаковане обекти“. В момента, както съобщават другите вестници, тези „произведения“ на Явашев се продават по „няколко хиляди долара парчето“.

„Монд“ изтъква, че Христо Явашев се е оженил за гърцериата на френския генерал Де Гийбобон. Тази енергична жена е неговият неуморим менажер, пресидент и касиер-счетоводител, който умело борави с цифрите и инкасира печалбите от разпродажбите на рисунките на Явашев.

„Опаковането“ на „Пон Ньоф“, както и всички досегашни подобни изпълнения в Италия, Франция и САЩ, изцяло се финансира от автора на идеята. Преговорите за сегашната „опаковка“ са започнати през 1974 година, прекъснати за известно време и подновени през миналата година. Сега кметът на Париж е потвърдил съгласието си отпреди една година и „опакованият „Пон Ньоф“ вече е обект на любопитните парижани и ще остане завит в дунапен и въжета до 8 октомври. Общата стойност на опаковането на „Пон Ньоф“ е 20 милиона франка – изцяло заплатена от Явашев.

* * *

Поверителното приложение на БТА цитира новина на АФП от 23 септември. В нея се посочва, че загърнат в златисто платно, проблясващо под лъчите на слънцето, „Пон Ньоф“, най-старият мост в Париж и един от най-красивите, е превзет от тълпи туристи и парижани, дошли да оценят новото произведение на американско-българския творец Христо Явашев.

„Ужасно“, „забавно“, „скандално“, „смешна идея“. Дори преди екипът на Христо да е свършил работата си, творецът успява най-малкото в едно нещо – да възбуди любопитството на хората.

1991

В новина от Токио от 9 октомври, публикувана в бюлетина на БТА за международна информация, се казва следното: „Стоотици японски фермери и техните семейства застинаха гнес в захлас, когато сред зеленината на околните гори и оризища се разтвориха огромни тъмносини чадъри – последната творба на родения в България авангардист Христо Явашев-Кристо.“ Змията от 1340 чадъра, високи шест метра, се извива по протежение на 19 километра в японската префектура Ибараки. Веднага след откриването на японската част от проекта Кристо лети за Южна Калифорния, където, благодарение на часовата разлика ще бъдат разтворени

едновременно с японските и 1760 жълти чадъра. Концептуалният диптих има за цел да подчертае природните и културните различия между Япония и САЩ и е единствената творба на изкуството в историята, която се реализира едновременно в две различни точки на света.

* * *

Трагичен инцидент на 27 октомври принуждава световноизвестния художник Христо Явашев-Кристо да закрие преждевременно уникалната си изложба от гигантски чадъри, разтворени в градчето Хитачи Ота в японската префектура Ибараки и във Форт Техон, щата Калифорния. Младата жена е била затисната до каменен блок в Калифорния от един от чадърите, изскубан и понесен от силен вятър със скорост 64 км/ч. Жената е починала, а едно дете е било леко ранено, предава агенция Асошиейтед прес, цитирана от БТА.

Научавайки за станалото, Кристо, който заедно със съпругата си Жан-Клод е бил в Ибараки, наредил всички 3100 чадъра (1760 в прохода Техон и 1340 в Ибараки) да бъдат незабавно свити в памет на трагично загиналата жена.

По-късно художникът решава да закрие изложбата. Демонтирането на чадърите, всеки от които е висок 6 метра и тежи 220 kg, е планирано да започне на следващия ден – 28 октомври.

Японски служители съобща-

ват, че изобщо не са подготвили за подобна опасност, тъй като чадърите са били застопорени в бетонна основа в земята и са били изпробвани на устойчивост срещу вятър. Съгласно резултатите от тестовете на 13 октомври, четири дни след откриването на изложбата, е било наредено чадърите да бъдат свити заради тайфуна „Орихидея“, достигнал тихоокеанското крайбрежие на Япония. В този ден ветровете имали максимална скорост 108 км/ч.

Досега експозицията в Япония е посетена от 500 000 души и се смята от организаторите за успешна.

* * *

Списание „Паралели“ – издание на БТА, помесва в един от своите броеве статия със заглавие „Кристо – един съвременен Дон Кихот“, която цитира материал от френско издание. В нея се разказва как, когато бил малък, братята му го наричали Дон Кихот. „Много подходящо, защото Кристо е луд поет и артист. Той сам гради вятърните си мелници: грапира с бяло платно австралийския бряг, опасан с мораво острови във Флорида, опъна огромна оранжева завеса в една долина в Колорадо, опакова моста „Пон Ньоф“ в Париж. Последната му авантюра се наричаше „Чадърите“. Кристо побл в земята и разпъна 1340 чадъра в Япония и 1760 в Калифорния. Първите бяха сини, а вторите – жълти. Изправени едни срещу други,

те свързваха един континент с друг. Красива метафора“, се посочва в текста.

Статията припомня, че Кристо е българин, а съпругата му Жан-Клод е французйка. Той живее в Ню Йорк, в квартала Сохо, от 1964 г. и работи в целия свят. Носи очила ала Уди Алън и стари джинси, скъсани на коленете. Говори френски език с акцент. На маса в жилището му лежи дебел черен том от хиляда страници: едно от разрешителните, които е трябвало да получи в Токио за проекта си „Чадърите“.

„Моите начинания обикновено са с мащаби, каквито нямат произведенията на изкуството – разказва той. – Те имат много сходни черти с архитектурата и градската планификация. За построяването на магистрала са ви необходими три, четири, пет, шест години. За летище или небостъргач – също. Моите проекти са такива. Изискват голяма организация. Ако го разкажете на художник или скулптор, ще каже, че това е лудост. Но архитект ще го намери напълно нормално. Всъщност тези проекти имат за цел да поставят въпроса какво представлява изкуството!“

Кристо няма спонсор. Той се самофинансира, като продава картините и макетите си. Днес неговите произведения, останали без купувач в началото на кариерата, му служат като гаранция пред банките. Независимостта му е необходима.

„Това е решение със стой-

ност на естетическа категория – обяснява той. – Произведението не се интересува от безсмъртието в изкуството, от нашето арогантно желание да създадем вечни неща, за да си спомнят хората за нас. Може би да отнесеш нещата със себе си изисква повече смелост, отколкото да ги оставиш. Всъщност моите произведения са създадени, за да илюстрират свободата. Свободата е враг на трайността, на притежанието. Никои не може да купи тези произведения. Те съществуват само две или три седмици.“

Но петнадесетте дни, за които Христо говори, са само видимата част от айсберга. Преди тях е имало дълги години преговори. „Хората искат винаги да ни обезкуражат“, казва артистът. Проектът за опаковането на „Пон Ньоф“ се ражда през 1975 г., а е реализиран през 1985 г. Христо е последователен в идеите си. Те объркват, изненадват, съблазняват, въображението е в силата си при него. В чертежите му може да се видят проект за пирамида от празни варели за петрол в Емирствата, портици за алеите в Централ парк („От 28 години искам да направя нещо в Ню Йорк“, казва Христо), опаковки на дърветата по авеню „Шанз-Елизе“ в Париж. Сега Христо е тръгнал след една своя стара мечта: да опакова Райхстага в Берлин. Той я лее от двадесет години и е получил три отказа. Цялата инфраструктура на начи-

нанието е готова и Христо силно се надява на успех.

„Ако през 1971 г. бях получил разрешение, проектът ми нямаше да остави такава силна следа като днес: Стената се срина, политическата картина толкова много се промени.“ Чувстваме, че ще успее. Този човек може да ви накара да вярвате в чудеса. Та нима не успя да изгради пейзажи, които вече не съществуват, но се превърнаха в колективни спомени, питат в края на статията.

1992

На 17 май в Балчик е открит първи фестивал на авангардното изкуство „Пространство – процес“. В основата му стои идеята да се оформи нещо като колекция за бъдещата галерия на модерното изкуство. Инициаторът Димитър Грозданов, художник-изкуствовед, е намерил отклик сред колегите си у нас и в чужбина. Материална подкрепа е получил от Христо Господинов от Добрич и Стефан Арабов от Пловдив. Министерството на културата финансира една от проявите – теоретичната конференция на 6 юни за авангардизма.

Първите, заели пространство в художествената галерия, са десетимата представители на пловдивската художествена група „Ръб“. На следващия ден се очаква да пристигнат Ален Роа от Франция и проф. Халил Акгенис – ректор на анкарската частна академия. Някъде по пътя

към Балчик са изпратените от Христо Явашев-Христо 26 авторски постера. Очаква се да бъдат представени авангардисти и от Албания, Германия, Холандия.

* * *

В началото на октомври посланикът на Република България във Великобритания Иван Станчев открива в Лондон изложбата „Български изкуства“, предоставена от Художествената академия в София. Експозицията, изложена в галерията „Летаби“ към Централния колеж за изкуство и дизайн, включва уникални творби на едни от най-известните български художници, в това число етюд от студентските години на Христо Явашев.

1993

На 6 януари кореспондент на БТА предава от Берлин. Тогава „художникът Христо (както той лично желае да бъде наричан по думите на брат му Анани Явашев, а не Христо, бел. ред. от 1993 г.), прочут с опаковането на всичко – от острови в топлите страни до моста „Пон Ньоф“ в Париж“, казва, че очаква от германците да му позволят да опакова със сребриста пластмаса старата сграда на берлинския парламент – Райхстага.

Ако мечтата на нашия художник се сбъдне, повече от 200 катерачи ще омотаят сградата с 93 000 квадратни метра пластмасова

материя и 40-километрово въже. 57-годишният Христо се е приготвил да похарчи 7 милиона долара за проекта си, който по подобие на предишните му работи ще бъде финансиран от продажба на картини с изображения на други опаковани от него обекти. „Свободата е в гръното на този проект – казва той. – Никой не може да купи произведението ми, никой не е негов спонсор, никой няма да продава билети на публиката, за да го разгледа.“

„Когато още през 1971 г. започнах работа върху моя проект за „опаковане“ на Райхстага, беше немислимо човек да си представи, че Германия ще бъде някога обединена, а камо ли че Берлин ще стане отново нейна столица – заявява световноизвестният художник Христо пред повече от 150 журналисти на голяма пресконференция в Берлин по повод откриващата се на следващия ден негова самостоятелна изложба. – Но дори да бях опаковал Райхстага преди 1989 г., той щеше да изглежда като „спяща красавица“. Сега в него отново ще тупти сърцето на парламентарната демокрация и това ме вдъхновява още повече“, казва той.

Това е може би последният опит на именития ни сънародник да получи разрешение за опаковането на Райхстага, което е прерогатив на неговия председател. Сега за първи път председател е жена и на-

деждите си Кристо възлага на проф. д-р Рита Зюсмут, която искрено желаела да му помогне. Неслучайно тя лично ще открие изложбата „Христо в Берлин“ в галерията „Маршал“ на Берлинската академия по изкуствата. „Тя ми каза, че ще вземе окончателното си решение най-късно след пет седмици“, заявява художникът на пресконференцията. Изложбата е планирана да продължи до 31 януари.

На въпрос на кореспондента на БТА Борислав Костурков дали, след като е опаковал редица сгради, мостове и цели долини по света, не му е хрумнала идеята да опакова и храма „Александър Невски“ в сърцето на София, Христо заявява: „Дълбоко личен е принципът, по който подбирам своите обекти. Парите за осъществяването на моите идеи идват от продажбата на мои графики, колажи, скици, модели. Не приемам спонсорство. Така че с тези пари мога да купя на жена си Жан-Клод гуаманти или да реализирам някой свой проект. Плащам си сам и правя това, което силно ме вдъхновява. Засега нямам никакъв особен интерес към „Александър Невски“.

* * *

Две изложби от постери на Христо Явашев са открити на 25 януари – в зала „Средец“ и в галерия „Отечество“ в София. Те са свързани една с друга и съвпадат с голямата експозиция на Кристо през тези дни в Германия.

Експонатите в зала „Средец“ са дарение от художника за първия частен фестивал на изкуствата „Процес – пространство“, който се провежда през май миналата година в Балчик. Някои от постерите се продават, за да се финансира второто издание на фестивала през тази година.

Изложбата е в стила на Христо Явашев – опаковане на природни и създадени от човека обекти. Тя е аранжирана от сценографката Елена Иванова и екип на Народния театър „Иван Вазов“.

Постерите в галерия „Отечество“ са предоставени от братя на Кристо – актьора Анани Явашев, и ще се продават по 150-200 долара или равностойността на цената в левове.

* * *

На 28 януари на страниците на бюлетина „Светът за България“ се препечатват думи на Петър Увалиев за Христо Явашев, казани няколко дни по-рано пред радио БиБиСи.

„Както вероятно знаете от предаванията на БиБиСи, германското правителство не разреши на художника Христо Явашев да опакова сградата на Райхстага в Берлин, един отдавнашен негов проект и мечта. Въпреки това обаче Христо, или Кристо, както е известен на Запад, отново привлече вниманието в началото на тази година първо с изложба в Берлин, и второ – с това, че бе включен в списък, излязъл в няколко западноев-

ропейски вестника на хиляда личности от 20-ото столетие, оставили следа в живота на века“, са думите, с които започва статията. Става дума за списъка в авторитетния испански всекидневник „Ел Паус“, където нашенецът е подреден между Агата Кристи и Уинстън Чърчил. На въпроса „На какво дължи наш Христо тази висока чест?“, от „Ел Паус“ обясняват: „На необичайната си художествена етика!“

„Христо пръв се откъсва от съмнителната надменност на художник, който си въобразява, че твори за вечни времена, и съзнателно, и старателно изразява, та дори възпазва преходността, отклика на нашето стремглаво съвремие“, коментира Петър Увалиев. Според него дори мимолетността на някои от най-величествените му замисли, обречени да траят само няколко седмици, „не се родее само с нетрайността на цигарените кутии или книжните корици, става дума за грубо усещане на преходността“.

„И все пак всички живеем. Мигът е нашата трошица мимолетна вечност. Та нали още Гьоте пророчески бе възкликнал: „Спри миг, ти си тъй красив.“ Но за Христо тази красота не е бездушното шаренило на амбалажната хартия, безогледна, безразборна, безчувствена към онова, което обвинява, за Христо в опаковката важи опакото, онова, което бива скрито, за да бъде разкрито с цялата му невидима мисловна дълбочина – каз-

ва Увалиев. – от 15 и повече години знам многобройните Христови рисунки, чертежи, изчисления, свидетелски показания за беззаветния къртовски труд на този наистина единствен строител, осъществител на една неосъществима мечта“, споделя още той.

По думите на Петър Увалиев учени и изкуствоведи от целия свят се питат откъде този непритворец, философски гевствен балканец черпи такива монументални идеи, които нямат предци в световното изкуство. „Може би на този въпрос въобще няма отговор, може би той е напълно неуместен, а може би, без сам да го съзнава, габровецът Христо Явашев е минал по същата подсъзнателна пътека, по която е вървял тревненецът Пенчо Славейков, когато е написал „Загърнат в плащ мъглив, възправа се далеч Балканът горделив“, казва той.

* * *

Въпреки съпротивата Христо Явашев продължава да търси подкрепа за своя проект да опакова Райхстага в Берлин, предава агенция ДПА, цитирана от БТА на 22 март. Според него приближава моментът да бъде взето окончателно решение за неговото начинание. „Проектът ще мине сега или никога“, заявява Христо. Този план на известния художник, който се прочува със своите удивителни проекти за опаковането на различни сгради и късчета

природа, е вече на 21 години, отбелязват от агенцията.

Според проекта му Райхстагът ще бъде обвит със сребрист плат, който ще „пада с божествени гънки във вид на каскади“ около сградата. При опаковането, което художникът иска да финансира сам, както всички групи свои проекти, платът ще бъде спуснат едновременно от всички страни на сградата с помощта на 200 алпинисти.

Намерението на Христо Явашев да забули Райхстага за две седмици с плат със сребрист цвят досега намира разгвоен отзвук сред политиките. Според художника като са се изказвали отрицателно относно изпълнението на проекта, досега всички политици са изтъквали, че „опаковката“ на Райхстага не е съвместима с достойнството на тази сграда. Докато председателката на Бундестага Рита Зюсмут и министърката на благоустройството, строителството и градоустройството Ирмагард Агам-Шветцер одобряват плановете на Явашев, федералният канцлер Хелмут Кол им се противопоставя, отбелязва се още в новината от деня.

* * *

„Райхстагът и урбанистични проекти“ – това заглавие носи изложбата на Христо (Христо Явашев), откриваща се на 8 юни във Виена, откъдето Цветана Делибалтова предава специално за БТА. Тя цитира вестник „Курир“, който преди

дни пише: „Световноизвестният творец винаги избира за своите произведения невралгичните точки на пейзажа. Своите монументални опакотвани произведения на изкуството Христо започва да твори още през 60-те години. Най-старият му и все още неосъществен проект е опакотването на берлинския Райхстаг.“ На виенската изложба са показани оригинални рисунки, колажи, фотодокументация и макет на опакотваната историческа сграда в Берлин. Освен това са включени и избрани работи и фотографии от реализирани градски проекти в Париж, Берн, Касел, Рим, Милано, Канзас сити и Маями от периода 1962-1985 г.

Христо показва своя проект за Райхстага вече над 20 години и изнася доклади на тази тема в музеи, университети и галерии по целия свят. През януари тази година в Берлин той е показан в рамките на проектната поредица „Стена в главата“. След Берлин изложбата идва във Виена.

На пресконференцията за австрийски и чуждестранни журналисти Христо заявява, че свободата е основното, от което той се нуждае като творец. За да не я загуби и да бъде принуден да прави неща, които той самият не желае, финансира сам всички свои проекти от продажбите на рисунки, колажи, модели, ранни творби и оригинални литографии и не приема никакви спонсори.

* * *

„Световноизвестният творец Христо е отново в Берлин, за да опита може би за последен път да получи решение за опакотването на Райхстага“, предава Борислав Костурков на 28 септември специално за БТА.

В новата стара столица на вече обединена Германия неговата над 20-годишна идея да опакова историческата сграда на Райхстага има много привърженици както сред обикновените хора, така и сред влиятелни политици като главния кмет на Берлин Еберхард Дипген.

Новината от деня припомня, че над 5000 души са видели през януари неговата самостоятелна изложба „Христо в Берлин“ в престижната галерия „Маршал“ на Берлинската академия по изкуствата и оценяват неочичайното му изкуство.

За съжаление поне засега повечето депутати в Бундестага и най-вече от най-голямата фракция на ХДС не одобряват проекта му за Райхстага.

Христо подчертава, че досега е успявал да убеди в десетките свои проекти политици и калифорнийски фермери, парижки градостроители и японски оризопроизводители. Навсякъде неговите творения освен естетическа наслада са донасяли и материални печалби за общините. Сега Христо иска да поръча 100 000 кв.м сребристо найлоново платно за Райхстага на източногер-

манска фирма и да осигури на берлинчани с проекта си месеци работа.

* * *

„След броени дни постерите на световноизвестния творец Христо Явашев-Христо ще бъдат показани и в родния му град Габрово“, четем в новина от 10 октомври. Уникалната изложба с колекция от 30-ина постера е организирана от Дома на хумора и сатирата със съдействието на Швейцарската фондация „Артест“ и ще бъде експонирана в една от залите на дома. Чрез нея големият творец най-сетне се завръща, макар и символично, в своя роден град.

1994

Световноизвестният художник българин Христо не губи надежда, че ще успее да склони германските власти да му разрешат да опакова Райхстага. „Всички мои проекти имат една-единствена цел – красотата“, заявява Христо по германското радио, цитиран в новина от 2 февруари. Шансовете да се сбъдне откопелешната му мечта се стопяват, след като парламентарната група на ХДС/ХСС казва „не“ след двучасови дебати. Христо печели подкрепата на председателката на парламента Рита Зюсмут за плана да обвие сградата със 100 хиляди кв.м сребриста тъкан с помощта на 200 алпинисти и 40 км въже. Заради „зелените“ обещава само екологично чис-

ти материали, които може да се рециклират. Но не успява да убеди канцлера Хелмут Кол, който обяснява, че уважава изкуството на Кристо, но и достойнството на сградата. Кол ще постави проекта на свободно гласуване в пленарната зала, което според Ройтер още повече намалява шансовете за одобрение. Кристо предлага идеята още през 1972 г. До събарянето на Берлинската стена властите три пъти му отказват, опасявайки се да не обидят ГДР и Съветския съюз с тази проява на „империалистическо изкуство“ на територията на Западен Берлин.

* * *

В началото на февруари на страниците на бюлетина на БТА „България през погледа на гругите“ се разказва за репортаж по радио БиБиСи, разглеждащ раздела за изкуство на вестник „Таймс“, който отдели място на усилията на американско-българския художник Христо Явашев-Кристо да опакова Райхстага. Авторът на статията Роджър Борис информира за над 20-годишната кампания на Кристо да убеди германските политици и преди всичко канцлера Кол в преимуществата на своя проект.

„От 70-те години у Кристо се заражда идеята да опакова Райхстага, тези години той разглежда като символ на разделението на Европа. Докато германският парламент обсъждаше идеята му, Берлин-

ската стена падна и сега Кристо заявява, че Райхстагът го привлича независимо от зигзазите в германската история“, се посочва в статията.

Според автора самият Кристо твърди, че умението да се осигури подкрепата на политиците е също изкуство. „Художникът смесва боите, а неговите бои са генералите и политиците. Изкуството да убеждаваш, или убеждението като изкуство.“

* * *

Световноизвестният творец от български произход Кристо Явашев най-сетне получи „зелена улица“, за да „опакова“ Райхстага в Берлин за две седмици. Това реши днес Бундестагът с 295 гласа „за“ срещу 226 „против“ при поименно гласуване. Никой от присъстващите 521 от общо 662 депутати не се въздържа“, предава на 25 февруари специално за БТА Борислав Костурков.

Разискванията по тази първа точка от дневния ред на пленарното заседание в Бон продължават повече от предвидения едни час. Изказват се деветима депутати – привърженици и противници на уникалния проект от различни парламентарни фракции. Едва ли напоследък в Германия толкова често се е споменавало името на България, както при продължилите тук повече от година разгорещени дебати в политически и творчески среди, по вестниците, радиото и различните телевизионни про-

грами за целесъобразността и ползата от творческия експеримент на Кристо. И днес при дебатите в Бундестага (предавани пряко по някои телевизионни канали) ораторите изтъкват: „българинът Кристо“, „българско-американският творец“ и т.н.

Ораторите, които подкрепят опаковането на Райхстага, го определят като „оригинален проект, който ще придаде ново особено излъчване на една позната и ценна архитектурна стойност“, „акт, който ще прикове отново вниманието към Берлин“. Те изтъкват и мащабните художествени проекти на Кристо по света.

Проектът на Кристо Явашев, за чието осъществяване ще е необходима едногодишна подготовка, предвижда Райхстагът да бъде опакован в сребристо платно. С помощта на 200 алпинисти от покрива на зданието ще бъдат спуснати 120 000 квадратни метра платно, или двойно повече от повърхността на парламента.

Стойността на цялата операция се изчислява на 10 милиона марки (около шест милиона долара) и ще бъде самофинансирана от Кристо чрез продажбата на скици, рисунки и снимки. Опаковането на Райхстага трябва да стане през пролетта на 1995 г. преди започването на възстановителните работи по сградата, където парламентът трябва да се върне през 1998 година. В такъв вид сградата ще остане две седмици.

„Моят проект ще бъде един вид откриване на новия парламент, който със сигурност ще има също такава значение за бъдещето на Европа, каквото имаше за европейското минало“, казва Кристо. Явашев получава подкрепа за начинанието си от самата председателка на германския парламент Рита Зюсмут, която смята, че опаковането на Райхстага ще бъде многообещаващ сигнал към света.

* * *

„Трябва да благодаря на германската нация, че отдели на проекта толкова важно място и позволи да бъде осъществен замисълът на идеята. Мисля, че това е най-добрата реклама на Германия.“ С тези думи Христо Явашев посреща решение на германския Бундестаг да му разреши да изпълни проекта за опаковане на берлинския Райхстаг, четем на страниците на бюлетина „България през погледа на другите“, позоваващ се на репортажи на БиБиСи. „Аз съм американски гражданин, но съм емигрирал от комунистическа диктатура – казва Кристо, когато го поздравяваха с утвържаната победа. – Ако бях роден в щата Небраска, сигурно Райхстагът никога не би ме провокирал така.“

На въпроса какво ни очаква след това, има ли проекти и за България, той отговаря: „В момента имам няколко проекта в разработка. Райхстагът е един от проектите в по-напреднала фаза. Може би

един ден бих искал да отида и в България. В момента много следващи проекти ме викат на други места.“

„Много съм щастлив, че след толкова дълга работа ще мога да осъществя проекта си да опаковам Райхстага. А на моите сънародници в България пожелавам да имат възможността да го видят в Берлин“, казва Кристо в рамките на пресконференцията, дадена в Музея на изкуствата в Бон.

* * *

„Всички берлински вестници, някои от които са с двойни съботно-неделни издания, поместват днес на цели страници статии, коментари, репортажи, интервюта за решението на Бундестага Кристо да опакова сградата на Райхстага в Берлин“, предава на 27 февруари специално за БТА Борислав Костурков.

Авторитетният „Ди Велт“ публикува под главата на вестника снимка на проекта на световноизвестния творец от български произход и извежда в заглавие думите на главния кмет на Берлин Еберхард Дипген, че резултатът от поименното гласуване в петък в Бундестага е едно „смело и доблестно решение в полза на Кристо“. Самият Христо Явашев изразява задоволството си от факта, че с „произведение на изкуството“ е успял да раздвижи и да развълнува обществеността. Той високо оценява „толерантността на мнозинството (след като спечели вота с 69

гласа на депутати в повече) към творческите търсения“.

Берлинският печат, радиото и телевизията не крият своите очаквания милиони хора по света да пожелаят да видят „на живо“ обвития Райхстаг, както стана навремето с моста „Пон Ньоф“ в Париж, и така Берлин отново да стане световен град на изкуството. В кореспонденцията, озаглавена „Подарък за милиони на Берлин“, нейният автор Аксел Бар изтъква мнението на сенатора (министъра) по финансите на Берлин Ел-мар Пиеро (от ХДС), че това решение „спасява Берлинския сенат, чиито планове за развитие на международния туризъм се пукнаха като сапунен мехур“ след провала на кандидатурата за домакинство на „Олимпиада 2000“. В свой коментар „Ди Велт“ нарича Кристо „лисицата, която спечели в последния момент надпреварата“ за плановете за архитектурно преустройство на Райхстага през 1995 г. и се възхищава от изключителното му умение и настойчивост да води пропаганда и рекламна кампания.

Описвайки подробно бъдещия „текстилен водопад“ от 100 хиляди кв.м полипропиленово платно върху Райхстага, вестник „Берлинер цайтунг“ подчертава чисто икономическите изгоди за Берлин от проекта (10 млн. марки), финансиран изцяло от твореца. Платното ще бъде произведено вероятно във фабрика в провинция Бранденбург (бившата ГДР) и така ще бъ-

гат запазени редица работни места. Стоте строителни работници и 200 алпинисти, които ще обвият през април 1995 г. Райхстага, както и 600-те души охрана на обекта ще бъдат също от Берлин.

Самият Кристо се завръща в Ню Йорк, за да се захване най-сетне отново за работа в своето ателие.

* * *

На 17 и 18 юни художниците от родния град на Христо Явашев – Габрово, честват неговата 60-годишнина.

С участието на американския културно-информационен център в София, студио „Свободна Европа“ и габровската художествена галерия „Христо Цокев“ се провежда хепънинг на открито. Три часа млади габровски художници и студенти от художествените институти в страната, бивши и настоящи техни преподаватели рисуват пред очите на публиката около десет големи платна. Работата им е заснета на видеомagneтофон.

По случай голямата артистична проява американският културно-информационен център предоставя безвъзмездно на габровските творци около 40 страници интервюта, статии и други публикации за Христо, а студио „Свободна Европа“ – 60-минутен запис на интервю с художника авангардист, направено в ателието му и предадено в ефир от Ню Йорк.

1995

Художникът Кристо облече със светло памучно платно и кафява амбалажна хартия залите на музея „Вурт“ в Кунцелзау, малък град в Югозапад-на Германия, съобщава ДПА, цитирана от БТА на 27 януари

Вурт е фабрикант и меценат и организира постоянна експозиция на модерно изкуство в своя металообработващ завод. Опаковането на музея е по инициатива на Кристо и неговата съпруга Жан-Клод. Когато човек мине през автоматичните врати, се озовава в едно странно помещение, където подът, стълбите, столовете и масите са покрити с платна с естествен цвят, дуплите омекотяват всички ъгли и форми, а мебелите изглеждат нефункционални, посочва се в новината от деня.

Стъкленият таван е покрит с хартия, която филтрира светлината и ѝ придава мекия цвят. В съседното помещение са изложени колажи и ескизи на художника.

* * *

Българският художник Христо Явашев и съпругата му Жан-Клод, италианският архитект Ренцо Пиано и британският композитор Ендрю Лойд Уебър са сред тазгодишните носители на японските награди за култура „Премиум империале“. Наградите, смятани за едни от най-големите годишни награди в света и са „художествен еквивалент на

Нобеловите награди“, са присъдени и на родения в Чили френски художник Роберто Мата, и на японца Накамура Утаемон Шести, посочва новина от 15 юни.

Японската асоциация за изкуство определя носителите на наградите въз основа на списъци, които се подготвят от експертни комисии във Великобритания, Франция, Италия и САЩ.

Христо Явашев и съпругата му Жан-Клод, които сега работят по опаковането на Райхстага, са отличени с престижната награда за постижения с международна значимост в областта на скулптурата.

* * *

„Първите квадратни метри сребристо полипропиленово платно покриха днес двата вътрешни двора и западния параден вход на Райхстага в Берлин“, предава специално за БТА на 17 юни от Берлин Борислав Костурков. Той допълва, че е започнал финалният етап на проекта на Кристо и неговата съпруга Жан-Клод „Забуленият Райхстаг“. Цели 24 години упорита борба са необходими за осъществяването на тази мечта на световноизвестния творец от български произход Христо Явашев. Повратният момент е на 24 февруари миналата година, когато след 70-минутно пленарно заседание (за първи път в своята богата история по въпрос за изкуството) и поименно гласуване, прилагано само за най-важни проблеми,

Бундестагът на ФРГ дава най-сетне своето разрешение за тази творческа акция.

Още предишната нощ под засилен полицейски конвой осем извънгабаритни камиона влекачи довеждат пред Райхстага от неизвестен до този момент склад извън Берлин 100-те хиляди кв. метра алуминизирано платно с общо тегло 61,5 тона. Огромни 100-тонни кранове изкачват на покрива на историческата сграда навитото на 70 тона платно. Предвижда се Райхстагът да остане „забулен“ за безплатно разглеждане от очакваните в Берлин близо три милиона посетители две седмици – до 7 юли.

Кристо и Жан-Клод контролират на място и пряко цялата акция. Те инструктират и инспектират дори екипа от 1200 помощници – предимно младежи и девойки от различни страни, които не само денонощно на смени по 6 часа ще охраняват обекта, но и най-вече ще информират посетителите за художествения смисъл на опаковането.

„Забуленият Райхстаг“ се оценява тук като културно събитие номер едно в Берлин за годината.

* * *

Новина от 24 юни посочва, че Райхстагът е вече окончателно опакован.

На продължилата предната вечер почти до полунощ пресконференция, в която участват също председателката на Бундестага на ФРГ проф. д-р

Рита Зюсмут и главният кмет на Берлин Еберхард Дипген, Кристо Явашев подчертава, че Райхстагът е третата и ще бъде последната сграда, която те обвинят. Преди това двамата са опаковали музеите за съвременно изкуство в Берн и Чикаго. Мислите им сега са насочени към проекти от груг тип – „Над реката“ и „Портите“. „Може да прозвучи егоистично – казва Жан-Клод, – но всички наши творчески акции, макар да са „вълнуващи масите“ (по думите на кмета Дипген), ги правим заради самите нас. Ние сме любопитни да видим какво ще излезе. В крайна сметка си плащаме всичко сами.“

Председателката на Бундестага изтъкна „високото техническо и художествено постижение“ в този проект, който въодушевява хората и е истински подарък за Берлин, защото не струва нито марка на данъкоплатеца.

В отговор на въпроса на БТА дали не се е изисквало твърде много граждански кураж и не е ли било дори рисковано гостите депутати от ХДС/ХСС да се обявят при гласуването в Бундестага за проекта на 25 февруари миналата година срещу своите лидери Хелмут Кол, Волфганг Шойбле и др., при това преди новите парламентарни избори, Рита Зюсмут заявява: „Да бъдеш депутат, изобщо изисква кураж. Много мои колеги от фракцията и сега сигурно много ми се сърдят за моите положителни оценки на „Опакованият Райхстаг“. Бих искала обаче да ги срещна сега в Берлин, да чуя какво ще кажат пред тази вну-

шителна картина, съзерцавана от хора от целия свят.“

* * *

На 25 юни американският художник от български произход Христо Явашев и съпругата му Жан-Клод представят официално своята творба „Опакованият Райхстаг“ пред стохилядна публика. Около 150 „зидове“ развеждат любопитните минувачи и им обясняват подробности около опаковането и в същото време им раздават парченца от метализираната тъкан, за да не си късат от нея.

* * *

На 5 юли управляващият кмет на Берлин Еберхард Дипген изразява официално пред Кристо и съпругата му Жан-Клод благодарността на берлинчани за преживяването, което им доставят с опаковането на Райхстага. „Благодарим на двамата творци за този красив, голям и незабравим празник“, казва Дипген. В благодарственото слово той окачествява художествената атракция като „събитие с общогерманско и общоберлинско значение, допринесло германците да се идентифицират със своята столица“. Пет милиона германци и чужденци са пристигнали на брега на Шпрее, за да видят неповторимата гледка. Сенатът на Берлин е откупил оригинална рисунка на опакования Райхстаг от Кристо на стойност 340 000 долара.

* * *

На 7 юли специално за БТА от Берлин предава Борислав Костурков, който разказва за началото на „разопаковането“ на Райхстага.

„Събитието на века“, „Красив, грандиозен и незабравим празник“ – това е почти еднотелна оценка на повече от пет милиона души, които проектът на Кристо и Жан-Клод „Опакованият Райхстаг“ привлича през последните 14 дни. „Събитието на века“, „Берлин преди и след внушителния акт на „забулването“ вече не изглежда да бъде същият град“ – това е вече и официалната оценка, която главният кмет на столицата Еберхард Динген и сенаторът, министърът по културните въпроси на провинция Берлин Улрих Ролоф-Момин изразяват на заключителните си пресконференции.

Може би най-характерното за това наистина раздвижващо масите изкуство и за този изключителен народен празник е дружеската миролюбива атмосфера – никакви стълкновения, никакви сблъсъци. Не е направен нито един опит да бъде напръскано със спрей или „изографисано“ с графити огромното 100 хиляди кв.м полипропиленово платно. Берлинчани уважават и грижливо пазят „скъпоценния подарък за Берлин“ от Кристо и Жан-Клод. На практика двамата творци, които заявяват, че са обвили Райхстага, за да изпитат те самите удоволствие, сътворяват своя проект за

радост не само на берлинчани и германци, но и за стотиците хиляди гости от целия свят.

По мнението на берлинчани дори рухването на Берлинската стена през ноември 1989 г. не е породило такъв възторг и най-вече не е събрало толкова множество, както „Опакованият Райхстаг“. Навсякъде се споменава българският произход на Кристо Явашев. Едва ли някой друг българин досега е придобил такава световна известност, едва ли някой друг е станал причина толкова много хора и толкова често да споменават името на България.

Всички вестници през тези дни се надпреварват да излизат със специални притурки за Кристо и Жан-Клод и за техния проект. На Бранденбургската врата – символ на Берлин и на обединението на града и на Германия и премахването на конфронтацията в Европа и света, са окачени транспаранти на немски и английски „Благодарим ви Кристо и Жан-Клод! От Берлин!“

1996

Стогодишният юбилей на Националната художествена академия ще бъде отбелязан с тържествено събрание и концерт на 16 октомври в Националния дворец на културата в столицата, съобщава на пресконференция по-рано през месеца ректорът на академията проф. Огнян Шошев.

На юбилейното тържество

се предвижда да бъдат удостоени с почетната титла Доктор хонорис кауза на НХА председателят на японската фондация за опазване на околната среда г-р Хироши Харада и българският художник Христо Явашев.

1997

На 17 май именитият художник авангардист Христо Явашев е обявен за почетен гражданин на родния си град Габрово. Високата чест му се оказва за големите успехи и забележителния принос в развитието на световното изкуство. Това става на тържествената сесия, посветена на 137-ата годишнина от обявяването на Габрово за град.

* * *

Ранни творби от студентските години на Христо Явашев са представени за първи път в Американския център на бул. „Витоша“ 18. Изложбата се открива на 19 май и продължава до 23 май. Тя е съпътствана от видеопрожекции на филми за различни проекти на световноизвестния авангардист, сред които „Опаковането на Райхстага“, „Бягащата ограда“ и „Заобиколените острови“, „Завеса в долината“ и „Кристо в Париж /Опаковането на Понт Ньоф/“ – „Чадърите“.

* * *

Най-мащабната колекция, показвана досега у нас, от постери на Кристо и Жан-Клод, е първото събитие от Деветото международно биенале на графиката. Изложбата е открита на 13 август и включва 53 постера, фотографии и репродукции на проекти с рисунка и колаж. Сред тях са най-значителните реализации на двамата творци от 1969 г. досега: слънчевите чадъри от Япония и САЩ, опакованият Понт Ньоф в Париж, заградените острови в залива Бискейн, опакованият Райхстаг.

Новината от деня припомня, че на осмото биенале Кристо и Жан-Клод стават носители на специално учреден „Златен диплом“.

* * *

„Кристо и Жан-Клод“ се нарича изложбата от над 50 постери, фотографии и проекти на различни творби на Христо Явашев-Кристо и неговата съпруга Жан-Клод, открита на 21 октомври в Силистра. Със съдействието на галерията за графично изкуство във Варна изложбата показва най-ценното от творчеството на Кристо и неговата съпруга. Експозицията е представена от изкуствоведката Пламена Рачева.

* * *

Художникът от български произход Кристо Явашев иска да издигне „покрив“ над Сентрал парк в Ню Йорк, предава в края на ноември АФП,

цитирана от БТА. Творецът споделил идеята си пред организаторите на кинофестивала във Флоренция. „Покривът“ ще се крепи на серия метални „Врати“ с височина 4,5 метра и ширина от 2,8 до 8,5 метра. Върху тези врати ще бъдат прикрепени огромни хоризонтални платна. Кристо, който сам финансира проекта си, се надявал да го осъществи час по скоро.

1998

На 8 февруари специален кореспондент на БТА предава от Ню Йорк, че световноизвестният художник от български произход Кристо ще дойде в България с Жан-Клод, с която осъществяват заедно всичките си проекти. Кристо и Жан-Клод са приели официалната покана за посещението, дадена им от съпругата на българския президент г-жа Антонина Стоянова. Според уговарката двамата ще покажат изложбата си за „Понт Ньоф“ и ще изнесат лекция в България в края на септември. Така рожденият в Габрово Христо Явашев, който отдавна се е превърнал в гражданин на света, ще се завърне в България след 42 години отсъствие.

Антонина Стоянова посещава Кристо и Жан-Клод в ателието им в Ню Йорк. От името на ректора на Българската художествена академия професор Огнян Шошев съпругата на българския президент връчва на двамата художници документите, с които им се присъждат титлите Доктор

хонорис кауза. Отличията им се дават за техните големи постижения в изкуството по случай 100-годишнината от основаването на Художествената академия. Христо Явашев е първият българин, който получава това отличие.

Антонина Стоянова спазва ритуала и прочита дипломите на латински език. От своя страна Кристо и Жан-Клод запознават първата българска дама с двата си нови проекта „Над реката“ (за река Арканзас в Колорадо) и „Вратите“ (който трябва да бъде осъществен в Сентрал парк в Ню Йорк).

* * *

Актърът Анани Явашев и неговият световноизвестен

Пловдив, 21 ноември 1995 г.
Изложба от постери на Христо Явашев-Кристо е подредена в ДХГ в Пловдив.
Снимка: Владимир Янев, БТА

Пловдив, 21 ноември 1995 г.

Представената в града експозиция от проекти на Кристо и снимки на пакетажи на световния художник е първата и най-пълна изложба за популяризиране на изкуството му. Снимка: Владимир Янев, БТА

брат Кристо са героите на българско-френския документален филм „Граница на мечтите“. Режисьор и сценарист е Георги Балабанов, който от 1986 г. живее във Франция. Оператор е Радослав Спасов. Премиерата е на 17 март в Дома на киното.

Проследявайки съдбите на двамата братя, които 26 години са разделени от Желязната завеса, авторът поставя въпроса за ролята на човека на изкуството в обществото. Според него житейските им пътища илюстрират надеждите и мечтите при различния социален рег.

Филмът е сниман в България, Германия и САЩ. Кадрите от Габрово представят местата, свързани с детството на бъдещите артисти – Янтра, Априловското училище, църквата „Св. Богородица“, махала Качурите, където Кристо е прекарал последното си лято, преди да избяга през Чехословакия през 1956 година.

Камерата влиза в софийския

дом на Анани и в нюйоркската къща на Кристо – бивша фабрика в Китайския квартал. В кадър са опакованият от художника Райхстаг и други неговии произведения. Кристо разказва за предстоящи свои проекти като построяването на Хеопсова пирамида от варели за бензин.

На 13 ноември американският творец от български произход Христо Явашев и съпругата му Жан-Клод опаковат първото от общо 163 дървета край Базел. За опаковането ще бъдат необходими над 47 000 квадратни метра полиетилен. Творците са спрели избора си на прозрачна материя, използвана в Япония за предпазване на дърветата от зимния студ. Дърветата, които ще бъдат опаковани до следващия петък, са високи от три до двайсет и пет метра.

Очаква се композицията да бъде наблюдавана от 12 000

посетители дневно, а през почивните дни броят им може да достигне до 20 000 души. Швейцарските и германските железници, както и швейцарската въздушна компания Кросер вече са предложили специални оферти за посетителите.

„Това е творба на красотата и щастието. Не търсим полза, тя няма приложение. Просто изостря възприятията на хората към светлината, цветовете и движението“, споделя Кристо. За всяко отделно дърво се взема мярка и от полиестер се „скроява“ покривалото. Миналата зима проектът е изпробван в северна Германия върху една магнолия. Подбрани са тъкани, материци, кройки. В бъдеще проектът ще се прилага по-широко в Япония. След като е изпълнено основното предназначение на покривалата – да пазят дърветата от студа – те ще бъдат използвани за пълнеж на матраци.

Идеята на Кристо и съпругата му да „облекат“ дърветата съществува от тридесет години.

Новина от 19 ноември посочва, че над половин милион души са се стекли в Базел, за да присъстват на откриването на новия проект на българския художник Кристо и съпругата му Жан-Клод. Двойката художници опаковат 163 дървета в парка край селцето Риен.

„Най-вълнуващото в този проект е невъзможността да

бъдат разчертани предварително формите. Всяко гърво има своя собствена идентичност“, заявява Кристо.

1999

Кристо Явашев ще издигне в Оберхаузен 26-метрова стена, подобие на Берлинската, събщава АФП, цитирана от БТА на 25 януари. Стената ще бъде построена от 13 000 оцветени петролни варела. Артистичното събитие е насрочено за 30 април.

В друга новина се посочва, че ексцентричното арт семейство представя новия си проект, като в огромно хале в Оберхаузен излагат новото си творение, което представлява стена от 13 000 шарени варела. В най-голямото хале за съхраняване на газови продукти в Европа е инсталирана шарената стена с дължина 26 метра и ширина 68 метра. „При първото ми посещение в мрачното хале, високо 110 метра, ми направи впечатление едно тъмно помещение без прозорци. Веднага реших, че пъстрите варели, предимно в жълто и оранж, ще изпъкнат чудесно на този фон“, обяснява странния си избор на „изложбена зала“ Кристо. „С шарената стена от варели искаме да покажем, че „индустриалните“ паметници имат място в изкуството, а отпадъчните индустриални продукти крият огромен потенциал за всеки творец“, добавя Жан-Клод.

Създаването на 300-тонната творба е отнело на артистичното семейство почти

три месеца. Варелите са боядисвани един по един. Крепяща конструкция поддържа цялата инсталация. След края на изложбата варелите отново ще бъдат боядисани в „нормални“ цветове и ще бъдат използвани по основното си индустриално предназначение.

* * *

На 6 август известният художник от български произход Кристо и съпругата му Жан-Клод съобщават, че смятат да покрият с платно част от река Арканзас в американския щат Колорадо. „Идната пролет ще сме наясно дали ще можем да осъществим проекта“, заявява Кристо в Оберхаузен, Германия, където издига стена от 13 000 цветни варела.

Проектът при река Арканзас предвижда да бъдат покрити 50 км от реката с ивици плат. „От реката през плата ще може да се виждат планините и облаците“, посочва Кристо. Друг от бъдещите проекти, които художниците смятат да осъществят, е „Вратите“ в нийоркския Сентрал парк.

* * *

Изложбата „Дечко Узунов и ученици“ събира работите на известни художници – ученици на майстора. Тя е открита на 10 септември в галерията на Съюза на българските художници.

В експозицията със 108 творби са представени 43-ма

творци. Сред тях са Александър Поплилов, Атанас Нейков, Генко Генков, Дора Бонева, Калина Тасева, Магда Абазова, Мария Столарова, Олга Вълнорова, Светлин Русев, Христо Явашев-Кристо.

„Дечко Узунов не ни вкарваше в рамки, а даваше възможност на всеки сам да потърси себе си. Той респектиреше и с мощта си на изключителен артист, и с изключителната мярка в отношенията между професор и студент, и преди всичко – с естествената и неподправена любов към изкуството, която превръщаше личността му изцяло в изкуство“, казва проф. Русев.

* * *

Новина от края на ноември разказва как на 1 декември в Кралския колеж по изкуствата в Лондон ще бъдат изложени 2002 картички-изненадки, а ден по-късно започва разпродажбата на миниатюрните загадки. Срещу 35 английски лири желаещите ще могат да си закупят оригинални произведения на изкуството с размерите на картичка. Загадъчното в случая е, че купувачът не знае какво му се е паднало, докато не закупи картичката и не обърне да прочете на гърба кой е авторът ѝ. Купувачите може да се сдобият с не повече от шест картички.

Сред творците, участващи в шестото ежегоден шоу, са Кристо, скулпторът Антъни Гормли, художниците-модернисти Тери Фрост, Маги Хамблинг и Паула Рего, модната

гизайнерка Зандра Роудс и невецът Дейвид Бауи. Всички участващи в събитието са завършили Кралския колеж по изкуствата и даряват творбите си за учредяване на стипендии.

„Това е вид комар. Въпреки че някои картички са в типичния за определен творец стил, купувачът никога не е сигурен. Някои от нашите студенти нарочно имитират прочути творци. Персоналът на колежа също се включва в мероприятията, така че като нищо може да се сдобие с творба на портiera“, разказва Шарлот Ебсуърт, говорителка на колежа.

2000

Специално за БТА от Виена предава Цветана Делибалтова. „Залите на Българския културен институт „Дом Витгенщайн“ в австрийската столица снощи едва побраха многобройната публика, дошла за откриването на изложбата на световноизвестния художник Христо Явашев-Кристо“, пише тя на 28 януари.

С 62 постера и литографии експозицията представя най-известните проекти на Кристо – опаковането на Райхстага в Берлин, на парижкия мост Пон Ньоф, проектите в Япония и Бискейн бей, както и някои работи по нереализирани още проекти.

Интересът към изложбата се засилва от факта, че след емигрирането си от България през 1957 г. Кристо следва

един семестър във Виенската Академия по изящни изкуства.

В словото си при откриването изкуствоведът г-р Петер Марбо дава висока оценка на културното сътрудничество между Австрия и България.

Постери, проекти и фотографии на Христо Явашев-Кристо и на съпругата му Жан-Клод ще бъдат показани утре в НКД като част от програмата на Салона на изкуствата, се посочва в новина от 11 май.

Работите са част от историята на Международното биенале на графиката във Врана, което празнува десети рожден ден.

Христо Явашев опакова действителността, за да я видим по нов начин, обясняват организаторите. „Безкрайната гора“ в Калифорния, „Опакованите острови“ в Бискейн, „Чагъри“ в САЩ/Япония, „През реката“ в Колорадо са част от творенията му, които възраждат модули в природата, овладяват и огъват формите ѝ, разрушават илюзията за нейната действителност, а Райхстагът в Берлин и Пон Ньоф в Париж са репликите на художника към реалността.

Авангардистът Кристо Явашев и съпругата му Жан-Клод ще се представят в края на седмицата с две изложби в германския град Гослар, провинция Долна Саксония, предава на 25 май ДПА, цитирана от БТА. В

рамките на проекта „Експо върху камъни“ двойката артисти ще покаже в неделя пакетиран експонат, сред които се намира миньорска количка за извозване на руда от закрита-та през 1988 г. мина в района.

Ден по-рано Кристо и Жан-Клод се очаква да открият в музея за модерно изкуство изложбата „Творби в развитие“. Експозицията включва ескизи и колажи на проектираните инсталации „Врати – проект за Сентрал парк, Ню Йорк“ и „Над реката – проект за р. Арканзас, щата Колорадо“.

Изкуството на Кристо Явашев, който предизвика сензация в Германия с опаковането на сградата на Райхстага в Берлин, има много почитатели в Долна Саксония, припомня агенцията.

Световноизвестният художник Кристо и съпругата му Жан-Клод представиха в Кьолн своята биография, която пусна от печат германското издателство „Кипенхойер & Вич“, пише вестник „Райнише пост“, цитиран от БТА на 3 юни. Биографията излиза най-напред на немски език, тъй като Германия заема „особено място в сърцата ни“, казват двамата при представянето на книгата.

Автор на тома от 500 страници, озаглавен „Кристо и Жан-Клод – една биография“, е междувременно починалият Бърт Чернов, дългогодишен приятел на двойката художници.

* * *

„Кристо е моторът, а аз съм педалът за газта“, казва Жан-Клог, женската половина от прославения артистичен дует, който почти четири десетилетия скандализира и очарова света с гигантските си проекти и инсталации, предава ДПА от Ню Йорк, цитирана от БТА на 13 юни. Това е денят, в който Христо Явашев и съпругата му навършват едновременно 65 години и като че ли идеално се допълват. Той е спокоен и съзерцателен художник на големи живописни платна, тя е делова жена, която купи от енергия и му помага да осъществява амбициозните си мечти като например опаковането на мост в Париж, на отрязък от бреговата ивица на Сидни или на Райхстага в Берлин.

Публикацията от деня припомня, че през 1935 г. Жан-Клог се ражда в Казабланка (Мароко) в семейство на френски генерал, а Христо Явашев е роден в Габрово (България). Срещат се в Париж, когато един ден през 1958 г. портретистът Христо Явашев нарисувал майката на Жан-Клог дьо Гийбон.

Още като млад художник Христо обичал да опакова, макар че тогава правел това с по-дребни предмети – столове, бутилки, инструменти и пътни знаци. В тандем с бойката си връстница Кристо осъществява най-невероятни проекти.

Целта на временното опаковане, казват Кристо и Жан-

Клог, е едновременно „да се скрие и да се разкрие“ и така да се „обнови“ ценността на обекта, след като бъде отново отвит.

Сега рождениците работят над новия си проект в студиото си в Ню Йорк. През пролетта на 2001 г. се надяват да представят опакована в плат 40-километрова поредица от порти, оформени като гръцката буква „Пи“ по протежение на пешеходните пътеки в нюйоркския Сентрал парк.

* * *

На 2 октомври БТА цитира новина, дочута от ефира на радио „Дойче веле“. В нея се посочва, че Кристо и Жан-Клог получават наградата на гражданите на Касел. По това заглавие в редица германски вестници се съобщава за присъждането на „Стъклото на разума“.

Тази награда е връчена досега на десет личности – политици, учени и хора на изкуството, между които Ханс-Дитрих Геншер, Леа Рабин и Йехуди Менухин. Ето и повече подробности.

„С изкуството си Кристо и Жан-Клог поеха нови пътища и приближиха хората към изкуството“, заявява проф. Ханс-Йорг Мелхиор, председател на дружеството, присъждащо наградата на гражданите на град Касел. Според него творбите на Жан-Клог и Кристо са пропити от силното усещане за свободата и изкуството. Опаковъчните им проекти карат хората да се замислят

отново над сгради и паметници, както и над идеи.

* * *

Изложбата „Постери, проекти и фотографии“ на Кристо и Жан-Клог е открита в галерия „Нюфа“, град Велс, Горна Австрия, съобщават от Министерството на културата на 18 октомври. Същата изложба е имала голям успех в Българския културен институт „Дом Витгенщайн“.

Това е първата от поредица изяви за представяне на българското изкуство извън столицата Виена. Изложбата ще гостува и в град Грац.

На откриването във Велс свирят известните български музиканти Симеон Шерев и Антони Дончев, които получават покана за участие в джаз фестивала на града.

2001

Шест години след като опаковат сградата на Райхстага, Кристо и съпругата му Жан-Клог се завръщат на 6 септември в Берлин, за да открият изложба с над 400 ранни техни творби. Сред разнообразните експонати има опаковани дървета, велосипед, нощни гърнета, както и макет на летящ балон, датиращ от средата на 60-те години, когато творческата двойка е опаковала въздух.

„Никога, никога не сме имали толкова голяма изложба“, казва Жан-Клог за експозицията, обхващаща периода 1958-1969 г. и придружена от рисунки и

фотографии, с които е документирано опаковането на Райхстага. Творбите са събрани от около 170 частни колекции в продължение на две години.

Същевременно втора изложба в Берлин се очаква да покаже рисунки и фотоси на бъдещи проекти на Кристо и Жан-Клод. Това са плановете да бъде покрит с найлонова тъкан участък от няколко мили на река Арканзас в Колорадо и да бъдат издигнати 11 хиляди врати в стоманени рамки в Сентрал парк в Ню Йорк.

2002

Частен инвеститор, който желае да запази анонимност, е купил колекцията на артистите Кристо и Жан-Клод, свързана с опаковането на Райхстага в Берлин през юни 1995 г. За придобивката си инвеститорът е платил 12,2 милиона евро, съобщава германският всекидневник „Билд“, цитиран от БТА на 4 януари.

Новият собственик, който работи в областта на недвижимите имоти, е подписал договор за покупка на скиците и други предмети, свързани с артистичното събитие, като има намерение да ги ползва за построяване на сграда.

Колекцията на Кристо и съпругата му Жан-Клод включва 366 предмета, сред които кабели и плановете, предварителни скици на проекта за опаковането на Райхстага, рисунки, колажи и снимки. До края на 2001 г. тази колекция заедно с по-ранни произведения на съ-

прузите е изложена в музей в Берлин.

* * *

На 4 февруари БТА споделя информация от радио БиБиСи и „Лондон старт“. В нея се посочва, че в Националната художествена галерия във Вашингтон е открита изложба, обхващаща четири десетилетия от съвместната творческа дейност на Кристо и жена му Жан-Клод. Най-характерните експонати от изложбата са от сбирката на известните американски колекционери Дороти и Хърбърт Фогел.

За първи път американската публика има възможност да види събрани на едно място рисунки, колажи, наброски и репродукции на някои от най-внушителните изяви на Кристо и Жан-Клод през последните четири десетилетия. Изложбата включва някои от първите опаковани от Кристо предмети, датиращи от 1961 година, и проследява артистичните проекти на родения в България художник и жена му, осъществени в Съединените щати, Япония, Австралия и Германия.

* * *

Управата на Сентрал парк в Ню Йорк дава своето одобрение за умален вариант на проекта „Портите“ на световноизвестния български творец Кристо Явашев, предава АФП, цитирана от БТА на 19 декември.

Неговото предложение е от

1981 г. и досега е било отхвърляно. То се състои в това да се украсят над 40 км от алеите и пътеките в парка с огромни жълти платна, закачени на порти, високи 4,5 м. Проектът е одобрен, при условие че броят на портите бъде намален от 15 000 на 7500.

В управата на парка влизат много милиардери, живеещи край него. Всяка година те дават значими суми за неговото поддържане. Предстои проектът да бъде предаден за одобрение на общинската администрация за парковете и градините. Известно е, че кметът на Ню Йорк Майкъл Блумбърг е благосклонен към идеята.

2003

По идея на Кристо Явашев на 11 май стотици деца от Русе и Гюргево ще отворят периодично шарени чадъри от двете страни на река Дунав и ще създават огромни цветни петна. Инициативата е част от концерт в Русе за началото на Националната кампания „България ДА“, съобщава на 8 май заместник областният управител на Русе Румян Ганчев.

2004

Царят на опаковането Кристо Явашев за първи път ще приложи изкуството си върху нюйоркската забележителност, като покрие Сентрал парк с плат в шафранов цвят в продължение на две седмици през 2005 г., предава АФП, цитирана

от БТА на 6 април. Докато настъпни моментът за голямото опаковане, 69-годишният Кристо и съпругата му и неуморна сътрудница Жан-Клод откриват изложба в музея Метрополитън в Ню Йорк. До 25 юли там ще може да се видят петдесетина подготвителни рисунки и колажи, около 60 фотографии и карти на парка от първите планове на художника, датиращи от 1979 г., до наскоро направени снимки на производството на необходимите за проекта материали.

За „Портите“ Кристо и Жан-Клод казват: „Това е произведение на изкуството и красотата. Ние не строим нито послание, нито символ, а произведения на изкуството.“

* * *

Етюди за предстоящата изява на Кристо и Жан-Клод „Портите, Централ парк, Ню Йорк“ се изложени в библиотеката Тиш на Тъфтс юнивърсити, Масачузетс, заедно с рисунки и снимки на техни досегашни творби, съобщава Тъфтс дейли, цитиран от БТА в края на септември.

Авторът нарича творческия тандем Кристо-Жан-Клод „революционни концептуални творци“ и „легендарен екип“. Според него най-уникалният аспект на работата на Кристо е неговата способност да освободи изкуството от ограниченията на платното и така да го изведе на открито, за да бъде достъпно за всички.

* * *

Творците Кристо Явашев и Жан-Клод направиха изявление по повод новия си проект „Портите“, чиято реализация започва следващия месец, съобщава АП, цитирана от БТА на 23 ноември

16 дни – от 12 до 27 февруари 2005 г., жителите на Ню Йорк ще се разхождат из алеите на Централ парк, над които в продължение на 37 километра ще се издигат огромни метални порти, обвити в оранжево винилено платно. Те ще са на разстояние 4,6 м една от друга, а височината им ще е 4,9 метра. Общият им брой ще е 7500. Създателите им се надяват, че през зимата контрастът на оранжевото платно, тъмните гървета и белият сняг ще е много ефектен. Златната алея ще се вижда от голямо разстояние и ще наподобява приказна река от слънчева светлина.

Пълното име на новия проект на Кристо и Жан-Клод е „Портите, Централ парк, Ню Йорк, от 1979 до 2005 г.“. В изявлението си Кристо и Жан-Клод признават, че мечтаят за неговото осъществяване от 23 години, но са срещали неразбирането на градската управа. Едва сега те имат възможност да реализират идеята си благодарение на кмета на Ню Йорк Майкъл Блумбърг.

„Нашите творения са символ на свободата“, допълват Кристо и Жан-Клод по повод критиките, че техните произведения са преходни. „Никой не може да купи проектите ни, никой не може да продава билети, за да могат те да

бъдат видени. Свободата е враг на притежанието, а притежанието е равнозначно на непреходното. Ето защо нашите проекти не може да са вечни и трябва да изчезнат завинаги“, заявяват творците и подчертават, че техните творби са нещо, което се случва един път в живота, и разказът за тях започва с думите „имало едно време“.

* * *

„В понеделник 600 работници ще влязат в нюйоркския Централ парк, за да започнат работа по най-мащабния за града художествен проект от няколко десетилетия – „Портите“ на творците Кристо и Жан-Клод“, пише вестник „Ю Ес Ей тудей“, цитиран от БТА на 30 декември.

Новината от геня разказва, че идеята за създаването на „Портите“ хрумнала на творците, докато гледали забързаните хора по манхатънските тротоари. Те си дали сметка, че единственото място, където нюйоркчани могат да се разхождат на воля, е Централ парк. Гигантските оранжеви порти ще направят този миг от живота им по-хубав, смятат творците. Проектът обаче не цели да накара нюйоркчаните да понемалят темпото. Неговите създатели просто искали да си представят как би изглеждал паркът с оранжеви порти и единственият начин за това било осъществяването на проекта. „Портите“ ще подчертаят и контраста между

правите градски улици и лъка-тушещите алеи на парка.

„Творческият тандем Кристо-Жан-Клод не иска да създава символи или да отправя послания чрез мащабните си произведения. Те са просто израз на радостта и красотата“, припомня изданието.

Градската управа прогнозира, че „Портите“ ще привлекат интереса на 500 хиляди туристи в този период от годината. 40 групи от Германия, Франция и Япония са заявили, че ще посетят града, за да видят творението на Кристо и съпругата му. Хотели в Ню Йорк дори предлагат специален пакет „Портите“ на своите клиенти, включващ посещение на Сентрал парк.

Кристо и съпругата му се преместват да живеят в Ню Йорк през 1964 г. и почти веднага започват да предлагат идеи за опаковането на градските небостъргачи, припомня американското издание.

2005

Британският ежедневник „Гардиън“ публикува обширен материал за настоящия проект на творците Кристо и Жан-Клод „Портите“, четем в новина от 1 февруари.

В своя материал изданието припомня и как е създаден творческият тандем Кристо-Жан-Клод. Кристо е роден в семейството на български текстилен фабрикант и още от малък е наричан от братята си Дон Кихот. Той напуска България през 1958 г. и пристига в Париж. Там се посвещава на

това, което смята за „истинско“ изкуство. Опакова бутилки, обувки, столове и кутии от безалкохолни напитки, които подписва с малкото си име. За да се издържа, рисува обикновени портрети.

Изкуството свързва Кристо с Жан-Клод. Майката на младата французйка, съпруга на френски генерал, била впечатлена от портрет, нарисуван от Кристо, който видяла в салона на фризьорката си. Тя настояла за подобен портрет и поканила Кристо в семейния замък.

Първоначално Жан-Клод се усъмнила в сексуалната му ориентация, защото бил мършав, с дълги слаби ръце и рисувал. После заблуждението се разсеяло и между двамата пламнала искрата на любовта. Бракът им обаче срещнал неодобрението на родителите на Жан-Клод и тя преустановила връзките си с тях в продължение на две години и половина. От връзката им се родил единственият им син Сирил-Кристо, който е поет.

Кристо отворил очите на Жан-Клод за света на изкуството. До този момент тя си мислела, че Лувърът с разкошния си паркет е идеалното място за парти с ролкови кънки. В замяна на наученото Жан-Клод започнала да окуражава съпруга си да опакова все по-големи и по-големи неща – като гол модел, кола, дърво, мост, парламент, остров. На моменти Кристо смятал, че някои от хрумванията ѝ са неразумни, невъзможни и безполезни, но Жан-Клод го убедила, че светът не може да живее

без тях и че неколкодневното им съществуване въплъщава онази страховита свобода на безразсъдството.

* * *

Творците Кристо и Жан-Клод гадоха пресконференция в Ню Йорк в навечерието на официалното откриване на последния им проект „Портите“ в Сентрал парк, което ще стане днес, съобщават агенция Франс прес и Ройтерс, цитирани от БТА на 12 февруари.

На пресконференцията в Метрополитен музеум, на която присъстват стотици журналисти от целия свят и представители на градската управа на Ню Йорк, Кристо изразява недоволството си, че повечето медии приписват съвместните проекти на тандема, спечелили им световна слава, само на него и пренебрегват съпругата му. Кристо казва, че всички неговии произведения са творби и на съпругата му Жан-Клод.

„Портите“ е 19-и проект на Кристо и Жан Клод и двойката му е посветила 26 от общо 41 години, в които живее в Ню Йорк. Проектът се радва на огромен медиен интерес. От седмица „Ню Йорк таймс“ публикува всекидневно материали за него, а седмичниците „Тайм аут“ и „Ню Йорк“ издават специални притурки. Градината на покрива на музея „Метрополитен музеум“, която обикновено е затворена през зимата, ще бъде открита по изключение, за да могат посетителите да се възхитят на гледката, коя-

то се открива към „Портите“. Много училища са предвидили посещения.

Кметът на Ню Йорк Майкъл Блумбърг, който дава зелена светлина за реализирането на проекта в началото на 2004 година, призовава всички да отидат да видят „Портите“. „Не мога да гарантирам, че те ще се харесат на всички. Но гарантирам, че целият свят ще говори за тях“, казва той.

* * *

Хиляди хора присъстват на откриването на проекта „Портите“ на 12 февруари.

В 8.30 ч. 600 работници освобождават виниловите платна, окачени на 7500 арки с височина близо пет метра и разположени на алеи с обща дължина 36,8 км. Експозицията ще остане в Сентрал парк до 27 февруари.

Кристо и съпругата му Жан-Клод пристигат в лимузина и са горещо аплодирани от хилядите хора, които наблюдават откриването на проекта въпреки студа. На церемонията присъства и кметът на Ню Йорк Майкъл Блумбърг, който освобождава първото оранжево платно. Над 90 000 квадратни метра плат са използвани за изработката на платната.

Според двамата творци проектът им, чиято подготовка е продължила 26 години, е вдъхновен от любовта към изкуството и красотата. Достъпът до „Портите“ е неограничен и безплатен. Проектът, оценен на между 20 и 21 мили-

она долара, е изцяло финансиран от Кристо и Жан-Клод.

* * *

Световноизвестните артисти Кристо и Жан-Клод се срещат с делегации на градове от целия свят, пристигнали в Ню Йорк, за да разледат проекта им, наречен „Портите“, предава Асошиейтед прес, цитирана от БТА на 17 февруари.

Около 100 са пратениците от Пекин, Будапеща, Кайро, Ерусалим, Йоханесбург, Лондон, Магрид, Рим, Санто Доминго и Токио. Двудневното им посещение е в рамките на програмата за побратимените с Ню Йорк градове.

Делегатите разглеждат творението на прочутия тандем и засипват създателите на „Портите“ с въпроси.

„Това дава простор на въображението. Наистина прилича на река от светлина“, споделя впечатленията си Стивън Сакс от Йоханесбург. Други набля-

гат на радостното и игриво чувство, което създава оранжевият цвят на портите във всичките му преливащи поглед слънцето нюанси.

* * *

„Портите“ са благодат за целия град“, казва кметът на Ню Йорк. Той допълва, че хотелите са били пълни, а всички – от таксиметровите шофьори до културните институции, са повишили приходите си по време на 16-те дни на проекта „Портите“.

Публикация от 4 март посочва, че „Портите“ са донесли 254 милиона долара на Ню Йорк.

„Портите“ бяха гръзко и приятно начинание“, а 7503-те парчета оранжев плат, които се демонтират тази седмица, ще оставят и финансов отпечатък, казва кметът на Ню Йорк Майкъл Блумбърг, цитиран от редица американски издания.

„Там беше като на Коледа – казва Пол Харви, шофьор от

София, 21 ноември 2005 г.

В галерия „Академия“ на Националната художествена академия (НХА) предстои откриването на експозиция, включваща общо 62 ръчно подписани отпечатъци на рисунки, колажи и фотографии от различни проекти на известната двойка артисти Кристо Явашев и Жан-Клод. Снимка: Владимир Шоков, БТА

ирландски произход. – Двуседмична Коледа!“

„След 11 септември 2001 г. Ню Йорк се нуждае от „големи смели проекти – казва кметът Блумбърг на пресконференция. – Показахме на света, че Ню Йорк е безопасен и вълнуващ град.“

* * *

Кметът на Ню Йорк Майкъл Блумбърг отличи българина Кристо Явашев и съпругата Жан-Клод с наградата „Дорис Фрийдман“, предава Асошиейтед прес, цитирана от БТА на 10 март. Наградата се дава всяка година на личности или организации, които са допринесли значително за обогатяване на публичното пространство в града.

Кристо и Жан-Клод благодарят кратко на множеството, събрало се в парка за връчването на наградата.

Отличието е наречено на Дорис Фрийдман, основала фондация, която си поставила за цел да внесе изкуството в публичните пространства чрез организирането на изложби, лекции и други.

* * *

Кристо и Жан-Клод получиха наградата на Елис айлънд за приноса си към американския опит, съобщава фондацията „Статуя на свободата – Елис айлънд“, цитирана от БТА на 21 април.

Другите лауреати на тазгодишната награда са бившият държавен секретар Колин Пауъл за служба на държавата, винарят Робърт Мондави в

бизнес категорията, нобелистът Мъри Гел-Ман за принос към науката и астронавтът Скот Паразински в областта на технологиите. Наградата на Кристо и Жан-Клод е в категорията „заселване на Америка“. Тя е за личности, чиито корени не могат да бъдат проследени през Елис айлънд.

* * *

Световноизвестният художник Кристо Явашев и съпругата му Жан-Клод направиха дарение от книги, каталози и справочници за библиотеката на Генералното консулство на България в Ню Йорк, съобщава Дирекция „Информация и връзки с обществеността“ на МВНР на 14 юни. В дарените издания се опис-

ва цялата творческа дейност и всички осъществени проекти на прочутата творческа двойка. Всяко от изданията носи подписа на двамата художници. Изданията ще бъдат включени в библиотеката на консулството.

* * *

Кристо и Жан-Клод наеха четири инженерни фирми за осъществяването на проекта си „Над реката“, който предвижда опъването на сребристи, светещи, полупрозрачни платна над река Арканзас, съобщава изданието „Аспен таймс“, цитирано от БТА на 3 август.

Проектът се е зародил още през далечната 1985 г. Кристо и Жан-Клод опаковали „Пон Ньоф“ в

София, 21 ноември 2005 г.
Божидар Йонов, ректорът на Националната художествена академия, при подготовката на експозиция в галерия „Академия“ с творби на Христо Явашев и Жан-Клод. Снимка: Владимир Шоков, БТА

София, 21 ноември 2005 г.

В галерия „Академия“ предстои откриването на експозиция с творби на известната двойка артисти Христо Явашев и Жан-Клод. Произведенията са дарени от техните автори на НХА с благотворителна цел и по този начин са първите частни дарители в акцията за набиране на средства за построяване на новата сграда на академията. Снимка: Владимир Шоков, БТА

Париж. Вятърът повдигал леко платното под ослепителната слънчева светлина и тогава творците спрели да дават нареждания на екипа си и се засмели, защото си представили как би изглеждало това платно по протежението на някоя река.

За да изберат подходящото място за осъществяването на „Над реката“, Кристо и Жан-Клод изминали около 25 хиляди километра в САЩ и огледали 89 реки в 7 щата, за да се спрат най-накрая на участък от река Арканзас.

Според плановете на творците първоначално стоманени жици ще бъдат закрепени по поречието на бреговете в горната част на Арканзас в участъка между Каньон сити и Салида. Те ще преминават над реката и върху тях ще бъдат окачени платнени плоскости на височина, варираща между 3 и 7 метра, в продължение на близо 11 километра. Платната ще създават илюзията за блестящи вълни над реката. Въздушната река, образувана от

последователно разположените плоскости, ще бъде прекъсвана от мостове, скали, гървета и храсти.

Кристо и Жан-Клод ще финансират изцяло реализацията на проекта „Над реката“. Както обикновено, те ще съберат средствата от продажбата на рисунки, колажи, скици, снимки, проектни чертежи, репродукции и ранни свои произведения от 50-те и 60-те години на миналия век.

Новината от деня припомня, че „Над реката“ не е първият колоратски проект на двамата творци. В периода 1970-1972 г. Кристо и Жан-Клод работят върху проекта „Завесата“, като разпъват огромно оранжево платно в долина в Рифъл, Колорадо. 28 часа след разпъването на платното силен вятър със скорост от около 100 километра в час става причина то да бъде свалено.

* * *

„Само не ни наричайте опаковчици“ – под това заглавие електронното издание на вестник „Таймс“ публикува обширен материал, посветен на творческия тандем Кристо и Жан-Клод по повод откриването на тяхна експозиция в Лондон, четем в новина от 18 октомври. Изложбата е посветена на най-новия им проект – „Над реката“.

Публикацията припомня, че всеки проект на творческия тандем е истинска военна кампания, в която са мобилизирани хиляди хора. Всяка кампания се състои от така наречения софтуер, или по-гъвкава част, чрез която творците се опитват да получат разрешение за осъществяването на проекта си, и от хардуер, или по-грубата работа, по време на която строителни работници се захващат с реализацията на проекта. Творческият тандем твърди, че предпочита първата фаза от всяка своя военна кампания, защото тя е част от изкуството. Тази първа фаза обаче може да продължи десетилетия. Първата част от осъществяването на всеки проект е осеяна с огромно количество юридическа документация, разрешителни, консултативни документи, които обаче помагат на творците да открият, както шеговито се изказват, поетичното измерение на бюрокрацията.

Много от проектите на Кристо и Жан-Клод предизвикват доста спорове. Хората понякога си мислят, че танде-

мът нарочно цели това. Кристо и Жан-Клод обаче смятат, че политиките са достатъчни, за да доведат до зараждането на споровете. Творческият тандем иска само да наруши по един деликатен начин високо регламентираното пространство, в което живеят хората по 24 часа на ден и 7 дни в седмицата.

„Целта на всеки наш проект е да създадем нещо вълнуващо и красиво“, твърдят творците. Те си припомнят, че 19 от техните проекти са били реализирани, а 37 са се провалили, като неуспешна бременност. Тандемът задълбочава това сравнение между творчеството си и бременността и споделя, че всеки проект за тях е като красиво бебе, което живее само няколко дни. Тази непреходност не ги натъжава и в края на всеки проект те мислят вече за следващата си работа. Подобно нещо се е случило и два дни преди края на „Портите“, когато тандемът вече е мислил как ще осъществи замисъла си „Над реката“.

Кристо и Жан-Клод сравняват новия си проект, планиран да бъде осъществен през някои от идните летни сезони, като дълга пауза в света на шумното и тривиалното. Тандемът твърди, че това, което прави, е вик за свобода. Същевременно Кристо и Жан-Клод си дават сметка за ирационалния и безполезен характер на проектите си. Това обаче не ги спира да ги осъществяват, защото те имат нужда от тази реализация и я

правят заради себе си. За тях е бонус, когато и други хора изпитат наслада при вида на някои от осъществените им проекти.

Кристо и Жан-Клод не искат да бъдат наричани обаче опаковчици. Те уточняват, че са приключили с опаковането преди 7 години, сега единственото, което опаковат, са подаръците за рожден ден. Творците припомнят, че платното – основният материал, с който работят, ги привлича заради начина, по който се развива, засенчва от погледите или разкрива внезапно това, което е опаковано с него или скрито под него.

* * *

Белгийският колекционер и меценат Уго Вутен е откупил за 20 000 долара изложбата на Христо Явашев и Жан-Клод, която се открива на 23 ноември в галерия „Академия“, научава БТА от Националната художествена академия (НХА).

Експозицията включва общо 62 ръчно подписани отпечатъци на рисунки, колажи и фотографии от различни проекти на известната двойка артисти.

Произведенията в изложбата са дарени от техните автори на НХА с благотворителна цел и по този начин Кристо и Жан-Клод са първите частни дарители в акцията за набиране на средства за построяване на новата сграда на академията. От НХА приемат този факт като показателен за съпричастност-

та на тези двама големи артисти към случващото се в България.

За БТА от НХА съобщават, че Кристо и Жан-Клод са дали на академията втора серия, която съдържа същите 62 ръчно подписани отпечатъци на рисунки, колажи и фотографии, които ще останат в Музея към НХА. Музеят притежава няколко оригинала на Христо Явашев от студентския му период. Те ще бъдат експонирани в непосредствена близост до изложбената зала – в отделно помещение в преддверието на музея.

Това е първата по своите мащаби за България изложба, тъй като до момента у нас са показвани отделни колекции от по 20-30 постера, свързани с няколко конкретни проекта. Експозицията представя 19 от най-грандиозните и известни проекти, както на етап подготовка и проучване, така и след тяхното окончателно реализиране.

* * *

С почетното участие на твореца от българския произход Кристо и съпругата му Жан-Клод на 3 декември във Флоренция започва петото Флорентинско биенале за съвременно изкуство.

На 8 декември е планирано Кристо и Жан-Клод да бъдат удостоени с наградата „Лоренцо Великолепни“, по името на владетеля на Флоренция от втората половина на XV век. В рамките на биеналето същата награда ще получи и Ричард

Анушкевич.

Посочва се, че със своите монументални инсталации в Европа, Азия, Австралия и САЩ, създадени през последните четири десетилетия, Кристо и Жан-Клод са станали най-известните и влиятелни представители на съвременното изкуство в света.

2006

Българският творец Кристо и съпругата му Жан-Клод бяха удостоени с наградата за изкуства на нюйоркската фондация „Вилчек“, посочва новина от 2 февруари.

Една година след деня, когато Кристо и Жан-Клод инсталират в Ню Йорк „Портите“, те са удостоени с новоучредената награда за изкуства на фондацията „Вилчек“. Това е единственото отличие за изкуства в Съединените щати, с което се удостояват изключителни творчески постижения на имигранти. Основатели на наградата са Ян и Марица Вилчек, които емигрират в Ню Йорк през 1965 г., напускайки комунистическа Чехословакия само с чифт куфари.

* * *

Макар и изненадани от поканата, известните творци Кристо и Жан-Клод споделят опита си със студенти по бизнес администрация от Харвардския университет в САЩ, съобщава сайтът на престижното учебно заведе-

ние на 14 април.

Досега двамата са посещавали училища по изкуствата и предложението да разкажат за реализирането на проектите си на бъдещи предприемачи е било нещо ново за тях. Поканата да гостуват на студентите от Харвард им е била отправена от Джош Лърнър, професор по инвестиционно банкиране, който смята, че Кристо и Жан-Клод успешно прилагат принципите на предприемаческия мениджмънт в работата си.

„Много студенти вероятно ще попаднат в госта различна от обичайното ситуация, налагаща им да предприемат нетрадиционни действия, и опитът на Кристо и Жан-Клод може да им е от полза“, смята Лърнър.

* * *

Галерията „Гого“ в центъра на Сеул представя изложба на рисунки и снимки, свързани с опаковъчните и инсталационните проекти на Кристо и Жан-Клод, съобщава Корея таймс, цитирана от БТА на 7 юли.

Колекцията е от 40 експоната. Тя представя творческия процес на двойката и показва как те концептуализират и изпълняват идеите си. Това е втората изложба на Кристо и Жан-Клод в Корея.

Кристо разработва един свой проект средно 10 до 15 години. Окончателната творба е изложена само около 2 седмици. След това всичко се демонтира, остават само

скици, снимки или просто споменът за видяното.

* * *

Артистичната инсталация „Портите“, направена преди две години в Сентрал парк в Ню Йорк от известния в целия свят габровец Христо Явашев и съпругата му Жан-Клод, вече може да бъде видяна и в родния град на авангардния творец – Габрово, посочва новина от 4 септември.

В Дома на хумора и сатирата е подредена изложба „Порти с цвят на шафран“ на полската фотографка Сабина Шафрановска. Тя е заснела част от над 7500-те оранжеви „порти“, разположени на 3,7 км по алеите на парка.

Според специалистите тази инсталация на Кристо и Жан-Клод е кулминация в досегашното им творчество. Новината от деня припомня, че преди няколко години Христо Явашев е удостоен със званието „Почетен гражданин на Габрово“.

2007

На 21 юли българският авангардист Кристо Явашев и съпругата му Жан-Клод представят във Франция новия си внушителен проект. В разрез с вкуса им към краткотрайни инсталации той представя пирамида от оцветени петролни варели с височина 150 метра, която ще бъде издигната в пустинята на Обединените арабски емирства

(ОАЕ).

„Интересът и желанието на Емирствата този проект да бъде завършен са много големи“, уверява Кристо при представянето на макетите в галерия „Гай Питърс“ в Сен Пол, Южна Франция, където те ще бъдат изложени до 9 септември.

Идеята за пирамида с плосък връх, която да бъде изградена от 390 500 петролни варела, натрупани хоризонтално, гатират още от 60-те години, обясняват съпрузите. Кристо и Жан-Клод разказват, че след като пропагнали опити за реализиране на проекта в Тексас и Холандия, те се насочили към ОАЕ.

Името и формата „Масштаба, проект за Обединените арабски емирства“ са взети от правоъгълните погребални постройки, използвани в древен Египет. Произведението на изкуството, което ще има две трети от височината на Айфеловата кула, ще бъде в оранжеви и жълти тонове. Точното място, където ще се издига, все още не е определено, но е ясно, че ще е в пустинята.

С новия проект Кристо и Жан-Клод скъсват с идеала за мимолетното, който характеризира досегашните им произведения, отбелязва Франс прес. Агенцията припомня, че творецът от български произход се прочува с опаковането на Райхстага в Берлин и на Пон Ньоф в Париж. Според инженерите „Масштаба“ може да издържи 5 хиляди години.

Запитан дали това е знак за промяна във философията му, Кристо отговаря, че арабските страни са по-малко чувствителни към временните творения и промяната.

Ако идеята се реализира, разноските ще бъдат поети от властите в Обединените арабски емирства.

Съпрузите представят в галерията и друг внушителен проект – „Над реката“, планиран за 2011 г.

* * *

Проекти на творби на Кристо и Жан-Клод са изложени в галерията „Тега“ в Пиетрасанта, до гр. Лука, област Тоскана, съобщава ПронтоСофия на 10 август.

В изложбата са събрани 30-ина проекта на двамата художници, свързани с опаковането на сгради, мостове, гървета, реки и долини. „Двамата художници са сред най-значимите представители на т.нар. land art. Те използват тъканите, за да създават ефимерни творби, с които опаковат пейзажи. Още от 60-те години на миналия век, когато започва тяхната артистична и любовна идилия, те стъписват света с проектите си за опаковане“, се казва в брошура, представяща изложбата.

* * *

Опакован от българския творец Кристо велосипед е продаден за рекордната сума от 390 000 евро на търг на

произведения на съвременно изкуство, организиран от аукционната къща „Сотбис“ в Париж, посочва новина от 13 декември. Това е най-високата цена, платена до този момент в света за произведение на Кристо.

2008

Световноизвестният творчески и житейски тангем Кристо и Жан-Клод са удостоени с наградата „Великите посредници-2008“ на Харвардския университет, съобщава на 25 септември за БТА от Бостън театроведът Майя Праматарова.

Наградата досега са получавали за изключителни заслуги дипломати и сенатори.

Майя Праматарова разказа и за срещата с Кристо и Жан-Клод, организирана от Харвардския университет в Института за съвременно изкуство в Бостън.

Кристо и Жан-Клод преодоляват административни спънки, екологични и политически предразсъдъци, прекриват граници и различия между културни и исторически периоди, като превръщат противниците си в симпатизанти. Какъв е техният метод? Как се водят успешни преговори за такива мащабни проекти като „Портите“ в Ню Йорк? Как успяват да запалят с идеите си толкова огромно количество хора? Тези въпроси са били в центъра на разговора.

„Артистите говориха, илюстрирайки всичко с видео-

материал. Пътешествието бе красиво и весело, защото бе подправено с хумор и конкретни истории. Публиката реагира с аплодисменти, когато Кристо каза, че най-прости неща проявяват народопсихологията – при начало на преговорите американецът ще попита колко ще струва проектът, а японецът ще се поинтересува защо е избрал жълт и син цвят („Чадърите“, Япония – САЩ)“, разказа Праматарова. По думите ѝ е имало нещо вълшебно в контакта на Кристо и Жан-Клод с аудиторията – сякаш са говорели с всекиго поотделно и с всички – заедно, подканяйки присъстващите да си представят какво предполага да прокараш решението за опакването на Райхстага през всички нива на германската администрация.

* * *

Музеят „Филипс“ във Вашингтон показва повече от 200 подготвителни скици, рисунки и макети, свързани с артистичните реализации на Кристо Явашев и Жан-Клод, съобщава сайтът Radio-Canada на 3 ноември.

Сред експонатите са включени също колажи, чертежи, снимки и топографски карти, както и образци от посребрен плат, който художниците използват в проектите си.

2009

В Рим са организирани тридневни чествания на съвре-

менното изкуство, четем в новина от 3 април. В прочути дворци във Вечния град са изложени стотици творби и инсталации.

Фотографии на Дейвид Лашапел са показани редом с привързани едни към други сърпове и чукове, а фалшив скъпоценен камък с формата на зайче е изложен под рисунка от художника Кристо.

* * *

Австрийските пощи пуснаха марка по проект на Кристо и Жан-Клод, на която двамата „опаковат“ грамадна военна кула, издигната от нацистите във Виена през Втората световна война, съобщава АФП, цитирана от БТА на 15 април.

Марката, издадена в сътрудничество с виенския Музей на приложните изкуства, е вдъхновена от проект, разработен от Кристо и Жан-Клод през 70-те години на миналия век, но изоставен заради неполучено разрешение.

„Все още е много важно да бъде привлечено вниманието на хората от целия свят към това място“, казва Жан-Клод на пресконференция.

Виена има шест гигантски бункера с височина 50 м, предвидени за убежище на нацистката противовъздушна отбрана. Техните стени са дебели до 6 м и затова мнозина ги определят като неразрушими. Често се водят спорове за какво може да бъдат използвани. Музеят на приложните изкуства отгав-

на иска една от тях да стане място за излагане на съвременно изкуство. За този проект Кристо и Жан-Клод също са подготвили марка. От двете марки са отпечатани по 300 000 броя.

* * *

Когато роденият в България художник Кристо Явашев за първи път осъществил контакт със семейството на Джо Треш във връзка с високата около 5 метра и половина „Бягаща ограда“ от найлон през имението им, членовете на семейството реагирали с разбираем скептицизъм, съобщава сайтът www.pressdemocrat.com, цитиран от БТА на 14 септември.

„Той казва, че ще издигне ограда от тук до океана – заявява Треш. – Казахме си: „Този човек е полудял!“ След време обаче виещата се като змия ограда, дълга 24 мили, прекося ландаша и трябваше да признае, че има какво да привлече погледа на хората. Това бе като произведение на изкуството“, доверява Треш.

33 години след като „Бягащата ограда“ привлича вниманието в окръг Сонома в Калифорния и в целия свят, Кристо и Жан-Клод се връщат тук, за да видят отново ландаша, който през септември 1976 г. изкуството им за кратко е преобразило.

На организиран от документалиста Волфрам Хисен пикник в парка „Блумфийлд“ Кристо и Жан-Клод се срещат с добροжелатели и си спом-

ният за онези, които им помагат да превърнат „Бягащата ограда“ в реалност.

„Никога няма да има група „Бягаща ограда“ – заявява Кристо. – Това не е предположение, а просто факт. „Бягащата ограда“ остана на място две седмици, бе нещо уникално за окръг Сонома и никога няма да бъде издигната отново“, допълва той.

Градове и организации често се обръщат към Кристо с искания да създаде версии на свои творби на други места, но подобно искане е неуместно. Преходната природа на изкуството е онова, което го прави въздействащо, пояснява художникът. Подобен проект се осъществява веднъж в живота. Имате шанса да го видите, но ако това не стане, пред вас никога повече няма да се открие подобна възможност, допълва Кристо.

* * *

В сряда вечерта в болница в Ню Йорк на 74-годишна възраст почина съпругата на Кристо Явашев – Жан-Клод, предава Асошиейтед прес на 19 ноември, като се позова на съобщение на семейството.

Жан-Клод е починала вследствие на усложнение от мозъчен аневризъм, се посочва в електронно съобщение на семейството ѝ.

Кметът на Ню Йорк Майкъл Блумбърг е разговарял с Кристо Явашев тази сутрин и е изказал съболезнование от името на всички нюйоркчани.

В съобщението на семейството се допълва, че Кристо дълбоко скърби за смъртта на съпругата си, но е отдаден изцяло на това да изпълни обещанието, което делята с Жан-Клод са си дали преди няколко години – изкуството им да продължи.

2010

Роденият в България художник Кристо изнесе лекция в Дартмут колеж в Ню Хемпшир, в която представи два от предстоящите си проекти – „Наг реката“ и „Масстаба“, съобщава сайтът на учебното заведение на 9 февруари.

Още преди началото на лекцията зала „Кук“ е препълнена от хора, желаещи да чуят Кристо и да му зададат въпроси. По време на лекцията, чиято цел е да привлече внимание към проектите му, художникът показва снимки на някои от най-известните от тях.

„Ще отговарям на всякакви въпроси, стига да не са за други художници, за религии или политика“, казва Кристо.

Лекцията на художника завършва с въпроса защо е избрал да прави толкова голямо изкуство. „Моите проекти са толкова големи, защото са необятно безполезни“, отговаря Кристо.

* * *

Модният перформанс „Визуални утопии“ ще бъде представен в памет на Жан-Клод – спътницата в живота и в творчеството на Кристо, в Българския културен институт „Дом

Витгенщайн“ във Виена на 26 март, съобщава пресцентърът на Министерството на културата. Събитието е прочит на най-вдъхновяващите теми от 90-те години през очите на студентите от Националната художествена академия – София, в специалност мода – магистърски курс – 2010 година.

„Подобно на творчеството на Христо Явашев-Кристо ние опитомяваме пространството, но не отвън, а отвътре. Създаваме събитие, което ни кара да вникнем в него и да го направим стойностно. Колекциите на всеки от нас изследват обектите си, като стигат до тяхната сърцевина. Така, вместо да обличаме, ние „упаковаме“ моделите си и движейки се отвътре навън, показваме тяхната истинска същност“, пишат в анотацията към събитието студентите.

* * *

Светът на изкуството се събра в нюйоркския музей „Метрополитън“, за да си спомни за създателката на „Портите“ Жан-Клод – страстен и безкомпромисен творец, борец се неуморно за реализирането на мащабни проекти със съпруга си Кристо, предава Асошиейтед прес, цитирана на 27 април от БТА.

„Срещал съм се с много творци, но Жан-Клод е може би най-запалената, най-добросъвестната и най-непримиримата към думата „не“ – казва Майкъл Блумбърг. – Тя беше уникален и бликащ от енергия творец, какъвто човек среща

само веднъж в живота си.“

„Това беше неразделно партньорство, обединяващо изкуство и любов – казва Джон Калдор, координатор по проекта им „Опакован бряг“ в Австралия. – Родени в един и същи ген, те бях като един човек. Те граяха върху успеха и силата на всеки един от тях.“

„Творбите им дължаха много на организационните способности на Жан-Клод“, казва архитектурният критик Пол Голдбъргер, който напомня за безкрайните бюрократични битки, водени от двойката, за да получи одобрение за проектите.

„Кристо и Жан-Клод ни показаха какво се случва, какво можем да постигнем, когато се отърсим от ограниченията пред най-добрите ни идеи – каза Елизабет Браун, директор на музея „Смитсониън“ за американско изкуство. – Те ни показаха какво означава да живееш напълно свободно, без да си задължен на покровител, спонсор, идеология, без да признаваш друга власт в живота освен собствения си морален компас и въображението си.“

* * *

Артистът от български произход Христо Явашев (Кристо) неуморно работи по проекта да опъне огромни платнища над река в щата Колорадо. За да финансира творбата, подготвяна от него и покойната му съпруга Жан-Клод още от 1992 година и в очакване на разрешение

от американските власти, 75-годишният творец представя подготвителните си рисунки в галерията на Ги Пуетерс в Париж, предава Франс прес, цитирана от БТА на 27 ноември.

На тях се виждат, на фона на Скалистите планини, огромни платна, изтъкани от метални фибри, разгънати над река Арканзас, следвайки завоите ѝ. Творбата, която ще бъде представена през август 2014 година, ще може да се наблюдава от пътя покрай реката. Но тя ще има и вътрешен живот: на рисунките се виждат хора, практикуващи рафтинг, като през прозрачната тъкан над главите им се вижда синьото небе.

Десеткилометровите платнени пана на места ще бъдат разделени, за да преминава светлина. Проектът ще се простира на общо 62 км по реката, избрана специално, за да се наблюдават „незабравими залези“, обяснява Кристо.

София, 30 март 2011 г.

Съзвездието на американския авангард от 40-те години до днес представя Музейната галерия за модерно изкуство. Експозицията обхваща богата колекция от маслени и графични работи на автори като Анди Уорхол, Уилям де Кунинг, Джаспър Джонс, Доналд Сълтън, Джим Дайн, Робърт Лонго, Кийт Харинг. Сред селекцията от произведения е и прочутият в целия свят български авангардист Христо Явашев-Кристо.

Снимка: Елена Дикова, БТА

Новина от 31 януари носи заглавието „Кристо Явашев е сред 50-те творци, които ще оставят отпечатък в културната история на XXI век“. Тя започва с думите: „За да бъдеш категоризиран като един от най-бележитите творци на даден век, не е достатъчно само да създаваш произведения на изкуството. Те трябва да се открояват с оригиналността си, така че дори и хората, които не ги харесват, да са принудени да признаят, че техният автор е оставил отпечатък в историята.“ Водени от тази максима, читателите на френското електронно издание Линтер-нот класират 50-те творци, които чрез оригиналността и неподправения си стил ще останат в историята на XXI век. България също попада в тази класация благодарение на Кристо Явашев, който заради множеството си мащаб-

ни проекти – като опаковането на Райхстага в Берлин, „Портите“ в Ню Йорк и бъдещия му проект „Над реката“ в САЩ, е поставен на 32-ра позиция.

* * *

Кристо гари два оригинални колажа от предстоящия си проект „Над реката“ на Националната художествена галерия във Вашингтон, съобщава Асошиейтед прес, цитирана от БТА на 8 ноември.

Художникът посещава музея с министъра на вътрешните работи Кенет Салазар, за да обяви дарението. Неговите колажи и други творби ще бъдат изложени в галерията до края на януари. Дарените колажи ще бъдат включени в постоянната колекция.

В изявлението си Кристо посочва, че галерията съхранява една от най-големите колекции с негови творби.

Новината от деня посочва също, че Бюрото по управление на земята към министерството на вътрешните работи е одобрило инсталацията на Кристо „Над реката“. Творецът се готви да покрие 9,5 км от р. Арканзас с панели със сребристо платно. Кристо разработва проекта с покойната си съпруга Жан-Клод.

2012

В италианския град Капена е открита голяма експозиция, посветена на творците Кристо и Жан-Клод и на техните произведения на изкуството,

съобщава вестник „Кориере деля сера“, цитиран от БТА на 22 януари.

Експозицията е планирана да продължи до 8 декември и е уредена в сградата на Форум на изкуствата на милиардера и меценат Райнхолд Вюрт. Форумът на изкуствата е съчетание между изложбен център и фабрика. Подобни центрове милиардерът е открил на много места по света.

Вюрт е поддържал близко приятелство с Кристо и покойната му съпруга. Сега благодарение на него жителите и гостите на Капена, в провинция Рим, ще могат да видят 100 предмета, колажи, скици и рисунки на Кристо и Жан-Клод.

Преди това експозицията е представена в Кралския дворец в Палермо.

В статията, посветена на изложбата, „Кориере деля сера“ припомня, че Кристо е един от големите protagonисти на съвременното изкуство, и изброява предишните му творчески проекти, сред които „Портите“ в Ню Йорк и опаковането на Райхстага в Берлин.

* * *

В новина от 16 октомври се посочва, че на няколкостотин метра от бившата Берлинска стена е организирана изложба, която проследява желанието за свобода в изкуството от 1945 г. чрез творбите на известни художници, сред които Фернан Леже, Рене Магрит, Герхард Рихтер и Кристо.

Живопис, фотографии, рисунки и инсталации са включени в изложбата в Берлинския исторически музей и представят свободата под различните ѝ форми чрез творбите на 113 художници от 28 страни.

„Творбите не са подредени хронологично, не сме се съобразявали и с националността на авторите им, защото фундаментални въпроси като „Кой съм аз?“, „До каква степен съм свободен?“, „Кои са другите?“ са едни и същи независимо от епохата и родното място на творците“, заявява кураторката на изложбата Моника Флаке. Изложбата е замислена и като изследване на идеята за свобода, свързана с утопии, революции, политика и устойчиво развитие.

Творбите са показани в град, станал свидетел на две диктатури през миналия век. В същия град през ноември 1989 г. е извършена мирна революция, довела до падането на Берлинската стена, която го разделяше на две.

* * *

Роденият в България творец Кристо се готви да издигне най-голямата скулптура в света, която ще е направена от 400 000 разноцветни петролни барела, пише в уебсайта си лондонският вестник „Телеграф“, цитиран от БТА на 26 ноември.

150-метровата пирамида, наречена Масаба, ще има плосък връх и ще бъде малко по-висока от Великата пирамида в Гиза. Творението на

Кристо ще струва 325 милиона долара и ще бъде издигнато за около 30 месеца в пустинята край Абу Даби, който се стреми да стане средище на културата и изкуството. В изграждането на гигантската скулптура ще участват неколкостотин души.

Новината от гения припомня, че Кристо и покойната му съпруга Жан-Клог замислили Масаба преди 30-ина години, вдъхновени от цветовете на пустинята и от високите пясъчни дюни, но осъществяването ѝ било отлагано заради конфликтите в района.

„Когато слънцето изгрее, вертикалната стена ще зрейне като златна“, казва Кристо.

За творбата в Абу Даби му съдейства шейх Хамдан ал Нахаян, по-големият брат на престолонаследника, който

заедно с цялата кралска фамилия е възторжен от проекта.

Кристо казва, че барелите, избрани за изграждането на скулптурата, нямат нищо общо с основния източник на приходи на района. Разноцветните барели ще бъдат доставени от германска фирма.

2013

На 16 март в германския град Оберхаузен американският творец от български произход Кристо открива най-новата си инсталация, припомня италианското електронно издание „Пост“, цитирано от БТА.

Събитието се коментира вече цяла седмица от медиите от целия свят. Това е първата инсталация на твореца след кончината през 2009 г. на съпругата му Жан-Клог, с която той работи неотлъчно. Инсталаци-

ята е наречена Big Air Package, което в превод от английски означава „Голямата въздушна опаковка“. Творбата, наподобяваща на огромен балон или джрижабъл, се помещава в бивш гигантски резервоар с височина 117 метра за природен газ в Оберхаузен, преквалифициран от 1988 г. в изложбен център и известен като Газометъра.

Инсталацията на Кристо е с височина 90 метра, диаметър 50 метра и има обем 177 000 кубични метра. Това е най-голямата подобна раздута опаковка, без да е крепена от скеле.

За направата ѝ са използвани хиляди квадратни метра бял и прозрачен полиестер. Структурата ще запазва формата си благодарение на вентилатори. Целта е посетителите на експоцентъра да влизат в огромната опаковка през специални отвори и да се чувстват сякаш се къпят буквално в светлина.

София, 21 август 2012 г. В галерия „Юзина“ са изложени два изключително редки ранни оригинала на художника Христо Явашев. Картините, рисувани в началото на 1959 г. (с размери 55 x 40 см, туш и масло върху хартия), може да се видят само на 21 и 22 август от 12 до 18 часа.

Снимка: Бистра Бошнакова-Парсънс, БТА

Книгата „Да опаковаш вятъра“ на Ванцети Василев проследява творческия дух на художника Христо Явашев-Кристо и неговата съпруга Жан-Клог, съобщават на 29 май издателите от „Изток-Запад“.

Книгата е с прекрасно оформление и колоритни илюстрации. „Да опаковаш вятъра“ излиза като специално издание и съдържа луксозни разгъващи се илюстрации.

Авторът на книгата Ванцети Василев е роден в Радомир и завършва ВХТИ-София, където защитава дисертация. През 1988

г. емигрира в Италия. От края на следващата година живее и работи в Ню Йорк. Автор е на книгите „Семената на страха“, „Влаковете на Рим“ и „Разкази от нюйоркската библиотека“; член е на редакционната колегия на нюйоркското издателство Cross Cultural Communication от 1991 г.

2014

Холдингът „Фиат Крайслер автомобили – ФКА“ (Fiat Chrysler Automobiles – FCA) се вдъхнови от българския художник Христо Явашев-Кристо, който създава пространствени инсталации, и в навечерието на Великден опакова автомобили на свои работници и служители в Италия, четем в новина от 18 април.

Най-напред това стана във фабриката „Мирафиори“ в едноименното предградие на Торино, а после и в производствения комплекс в град Помилано г'Арко в провинция Неапол. В края на работния ден някои собственици намират колите си на служебния паркинг опаковани в прозрачен найлон и окичени с огромно разбито сърце с надпис „Видяхте с друга и това разби сърцето ми, но въпреки всичко продължавам да мисля за теб“.

Тази „сцена на ревност“ обаче беше устроена само за собствениците на онези марки коли, които са конкуренти на ФКА. От много години работниците и служителите на „Фиат“ се ползват с голямо намаление при закупуването на собствените марки авто-

мобици главно поради тесните връзки между фирмата и гържавата, която участва в стимулирането на тези покупки. Сега собствениците на опакованите коли можаха да прочетат на обратната страна на разбитото рекламно сърце отстъпка от 26 процента, ако закупят фирмен автомобил. Така ще им бъде простена „изневярата“, защото често разказван анекдот гласи, че след колата италианецът най-много милее за майка си и за съпругата си.

* * *

На 28 август четем, че морският арт фестивал „Аполония 2014“, наречен още Празник на изкуствата, започва в четвъртък вечерта в черноморския град Созопол и ще продължи до 6 септември. Тази година той отбелязва своето 30-о юбилейно издание.

В сряда вечерта художниците Христо Явашев-Кристо, Георги Чапкънов-Чапа, Стоимен Стоилов, Стоян Цанев, Явора Петрова, Греди Асса откриват свои изложби в Художествената галерия на Созопол като част от фестивалната програма.

Христо Явашев-Кристо се представя с 25 постера, лично подписани от него. Поредицата е подредена като хронология на творчеството му и започва с цветни снимки на реализирани обекти от 1957 година, включва някои от най-известните му работи като „Завеса в долината“ от 1971 година, „Чагърите“ от 1991 година, „Райхстага“ от 1995 година и достига до „Портите“ в Централ парк, Ню Йорк, от 2005 година. Фотографиите постъпват във фонда на галерия „Академия“ към НХА преди три години и са общо 60 на брой.

Созопол, 27 август 2014 г.

В обновената Художествена галерия в морския град е дадено началото на 30-ото юбилейно издание на Празниците на изкуствата „Аполония“. Професор Димо Димов открива изложбите на шестима известни художници: Георги Чапкънов-Чапа, Стоимен Стоилов, Стоян Цанев, Явора Петрова, Греди Асса и Христо Явашев.

Снимка: Тодор Ставрев, БТА

През 1983 г. Кристо обгражда 11 острова в залива Бискейн край Маями с 600 000 кв.м лъскава розова тъкан. Инсталацията, наречена „Обградените острови“, е премахната напълно след две седмици. Една сутрин жена влиза разгневена в офиса на проекта, пише блогът за изкуство „Просперо“ на списание „Икономист“.

„Сякаш сте излели „Пепто-Бисмол“ (лекарство за стомашни проблеми) в залива!“, казва ядно тя. Същия следобед възрастен човек влиза в офиса и пита кой отговаря за проекта. След сутрешния скандал Кристо се притеснил, но се представил. „Фантастично е – казва мъжът. – Сякаш сте излели бутилка „Пепто-Бисмол“ в залива!“

Кристо, роден като Христо Явашев в България, разказва с удоволствие този случай. Той се удивлява на способността на изкуството да предизвиква такива емоции и на това,

че възприятието може да е толкова различно. Надява се новият му проект „Плаващите кейове“, планиран за 16 дни на езерото Изео в Северна Италия следващото лято, да предизвика подобни страсти.

„Плаващите кейове“ ще е серия от златисти пътеки, свързващи гр. Сулцано на материка с островите Монте Изола и Сан Паоло. Кристо казва, че намерението му е да създаде красиво временно произведение на изкуството. Временността за него е важна, защото съдържа естетическото качество, което нарича „присъствие на липсващото“.

Проектът ще е първата голяма творба на Кристо от 10 години и първата след смъртта съпругата му Жан-Клод през 2009 г. Пътеките ще се задръжат върху водата, защото ще бъдат изградени с 200 000 полиетиленови куба, каквито се използват за понтони във ветроходството. Те ще бъдат закрепени по дъното

на езерото на всеки 50 м с комби, някои от които ще тежат 7 тона. Идеята е амбициозна. Скосените страни без ограда ще дават възможност желаещите да стигат до пътеките с лодки и да слязат да се разхождат по тях. Кубовете ще са покрити със 70 000 кв.м тъкан. По водата ще се полюшва 3-километров път. Други 1,5 км ще преминават по пешеходните улици в Сулцано и Пескиера Маралио. Контрастът на меката флуидност върху водата и неподвижното присъствие на сушата ще бъде сексапилен, казва творецът.

* * *

Посолството на Република България и Българският културен институт в Прага съвместно с Националната художествена академия-София и Architecture Week Prague представят изложбата „Кристо и Жан-Клод“ от 10 юни до 10 юли, съобщават от Министерството на културата.

С този проект организаторите почитат и предците на твореца – акад. Анание Явашов и неговата съпруга чехкинята Анна Труничкова. Чешката следа във фамилната биография на световноизвестния художник авангардист е и допълнителен притегателен момент за жителите и многобройните гости на Прага да посетят експозицията в галерията на Българския културен институт.

В периода от 10 юни до 10 юли 2015 г. в галерията на института ни в чешката сто-

София, 13 септември 2015 г. В Софийската градска художествена галерия се открива изложбата „Кристо и Жан-Клод: графики и обекти“. Това е първата съвместна изложба на двамата художници. Организирана е със съдействието на Христо Явашев-Кристо. Снимка: Петър Кръстев, БТА

лица ще бъде експонирана поредица от лично подписани от Кристо и Жан-Клод плакати, дарени от именитата артистична двойка на Националната художествена академия в София. Тематично експозицията обхваща целия им творчески път.

В съпътстващата програма са включени прожекции на документални филми, посветени на Кристо и Жан-Клод.

* * *

„Кристо и Жан-Клод: графики и обекти“ е първата изложба на двамата художници в България. Планирано е тя да бъде открита на 13 септември в Софийската градска художествена галерия, съобщават от галерията.

Експозицията се организира със съдействието на Христо Явашев-Кристо. Тя се състои от 130 оригинални номерирани отпечатъци и тиражни обекти на Кристо и Жан-Клод, както и фотографии на техни творби от Волфганг Волц, покриващи периода от 1963 до 2014 година. Колекцията е съставена лично от Кристо, за да представи творчеството на двамата художници по света.

Изложбата показва редица проекти, останали нерализирани, но съставляващи важна част от творческото мислене на двамата автори. През нея изчерпателно както хронологически, така и тематично може да се проследи израстването на Кристо като самостоя-

София, 13 септември 2015 г. Изложбата „Кристо и Жан-Клод: графики и обекти“ в Софийската градска художествена галерия. Снимка: Петър Кръстев, БТА

телен автор и съвместната работа с Жан-Клод, довела до осъществяването на някои от най-значимите проекти в съвременното изкуство – „Опакованият Райхстаг“, „Опакованият Понт Ньоф“, „Бягащата завеса“, „Портите“, „Чагърите“, „Островите“, „Над реката“, „Масба“ и други.

Кристо лично е проектирал подреждането на творбите в залите на СГХГ. Той е поел и по-голямата финансова част по организирането на изложбата. Проектът се осъществява с подкрепата на Столичната община и под па-

тронажа на кмета на София Йорданка Фандъкова.

* * *

„Визуалната култура, икономиката и публичното пространство като контекст за изкуството на Кристо и Жан-Клод“ ще представи Лъчезар Бояджиев в лекцията си на 11 ноември в Софийската градска художествена галерия, където продължава изложбата на артистичния тандем, съобщават от галерията.

Лекцията поставя творчеството Кристо и Жан-Клод

София, 13 септември 2015 г. Изложбата „Кристо и Жан-Клод: графики и обекти“ в Софийската градска художествена галерия. Снимка: Петър Кръстев, БТА

София, 29 октомври 2015 г. По повод 80-годишнината от рождението на световноизвестния български художник Христо Явашев-Кристо столичната галерия „Лоранъ“ представя камерна колекция от студентски творби на младия Христо. В салона на галерията са представени рисунки, изпълнени с молив и въглен, и маслени творби. Снимка: Петър Кръстев, БТА

В контекста на съвременните проблеми на изкуството – връзката с визуалната култура, с процеса на продукция и постпродукция, с употребата на публичното пространство като сфера на договорености. Независимо че работата и известността на тандема води началото си от 60-те години, в центъра на вниманието сега е актуалността на творчеството му днес. Процесът на създаване и изчезване, на представяне и интимно споделяне, на визия и реализация е предизвикателство както за сетивата, така и за интелекта на публиката, и то не само за публиката на изкуството. Едно изкуство е точно толкова актуално, колкото се спори по него – в този смисъл изкуството на Кристо и Жан-Клод е суперактуално в България, отбелязват от галерията.

2016

ЛИК 2025

„Аз, Кристо, създавам и после развалям творби за милиони, но не търсете в тях сим-

волика, а се наслаждавайте на пейзажа“, така българският творец, който скоро ще навърши 81 години, обобщава своето изкуство в интервю за италианския вестник „Кориере дела sera“, цитиран от БТА на 7 април.

Интервюто Кристо дава по повод изложбата, наречена „Кристо и Жан-Клод – Водни проекти“, която е открита в Музея на Санта Джулия в италианския град Бреша, както и по повод предстоящия му голям проект в Италия.

Изложбата в Бреша продължава до 18 септември и в нея за първи път е събрано всичко, свързано с така наречените водни инсталации на Кристо и покойната му съпруга Жан-Клод. Експозицията включва каталог от мащабните проекти на творческия тандем, реализирани или само планирани в периода 1961-2016 г. Един от мащабните водни проекти е този в езерото Изео.

Проектът „Плаващи кейове“ в Изео ще бъде инсталиран

от 18 юни до 3 юли. Две седмици хората ще могат да се разхождат по повърхността на северното италианско езеро по пътеки дълги 3 километра. Кейовете ще бъдат направени от 70 хиляди квадратни метра специална тъкан в жълто-оранжев нюанс и от плаващи понтони с широчина 16 метра, съставени от 200 хиляди полиетиленови куба с висока плътност. Чрез тези плаващи кейове крайбрежният град Сулцано ще бъде свързан с остров Монте Изола.

В интервюто за „Кориере дела sera“ Кристо говори в множествено число, сякаш Жан-Клод все още е с него, въпреки че тя почина през 2009 г.

„Станахме известни с това, че опаковахме сгради и монументи, но елементът на водата е бил и ще бъде важен в нашата работа“, казва Кристо пред изданието. В отговор на въпроса дали той и Жан-Клод са прекарвали живота си в опит да променят света чрез проектите си, Кристо призовава да не се търсят символични значения на творбите му, като например паралел между ефимерността на живота и временния характер на проектите му с Жан-Клод. „Онова, което ни интересува, са действителните неща – водата, която ще се чувства под краката в езерото Изео, или шумът на вятъра в километрите плат, с които облякохме Сентрал парк“, казва Кристо, визирайки реализирания вече проект „Портите“ в Ню Йорк.

Италия, 21 юни 2016 г. Мащабната инсталация „Плаващите кейове“ на Кристо свързва италианския град Сулцано с островите Монте Изола и Сан Паоло в Изео.
Снимка: Габриела Големанска, БТА

„Нашето изкуство е осезаемо, телесно и материално, нашето изкуство е възраждане на усещания, които днес са притъпени от виртуалния свят. Забелязвате ли, че децата днес изграят все по-малко на открито? Ние връщаме мириса на влагата, световъртежа, който се получава при вървенето по повърхността на водата, ехото на долината“, казва Кристо.

* * *

Мечтата на хиляди хора да ходят по вода се сбъдва днес благодарение на българския творец Кристо и новия му проект „Плаващите кейове“, пишат италиански издания на 18 юни. От тази сутрин всеки, който иска да се разходи по водите на северното италианско езеро Изео, може да го направи, движейки се по пъ-

теки от стотици хиляди полиетиленови кубове с гъста плътност, покрити с десетки хиляди квадратни метра жълто-оранжево платно и прокарани по водната повърхност. Плаващите кейове из езерото Изео са с обща дължина 3 километра. Те водят първо от град Сулцано до остров Монте Изола, а после и до островчето Сан Паоло, което е частна собственост и което ще може да се види само отвън. Плаващите кейове са широки 16 метра и високи приблизително около 35 сантиметра. Проектът на българския творец е финансиран изцяло от него.

Това е най-очакваното събитие в Италия за годината, написаха преди два дни италиански издания, когато Кристо представи официално пред медиите проекта си. Очаква се „Плаващите кейове“ да привлечат между 500 000 и 1 ми-

лион туристи. Заради него северната италианска компания „Тренорг“ увеличава влаковете по линията Бреша-Изео-Еголо, която води до Сулцано, както и влаковете до град Бреша, откъдето пътниците се прехвърлят на влаковете по линията за Сулцано.

* * *

Инсталацията „Плаващите кейове“ на Кристо беше закрыта, след като за 16 дни беше посетена от над 1 200 000 души, заявяват организаторите, цитирани от ДПА, а и след това и от БТА на 4 юли.

Проектът на прочутия творец от български произход привлича средно по 72 000 посетители на ден, но броят се увеличава в последните дни преди закриването ѝ.

2017

Българският творец Кристо обяви, че се отказва от проекта си „Над реката“, който планираше да осъществи в американския щат Колорадо, предаде Асошиейтед прес, цитирана на 26 януари от БТА.

Кристо предвиждаше да разстеле над участъци от река Арканзас полупрозрачна тъкан в района между градовете Канън сити и Салида. Намеренията му се сблъскаха със силна опозиция и говедоха до дълга съдебна битка.

В съобщение в сайта на проекта „Над реката“ на Кристо се казва, че творецът не иска да чака повече, за да го осъществи. Той предпочита да се

откаже от него и да се посвети на друг проект в Абу Даби, наречен „Масба“.

„Вече не искам да чакам резултата“, пише 81-годишният творец и припомня, че проектът му е коствал 20 години планиране и 5 години съдебни битки.

* * *

Десетки творци от Европа присъстват на прожекцията на документалния филм „Мост към Кристо“ по време на фестивала „Скулптура и обекти“ в Братислава, съобщават от БНТ на 5 юли. Публичната прожекция на „Мост към Кристо“ е открита от автора на филма – Евгения Атанасова-Тенева, пред десетки изявени творци на Стария континент.

Фестивалът „Скулптура и обекти“ се организира вече 22 години и събира творци от Централна Европа, за да представят произведенията си в най-добрите изложбени зали в словашката столица. Негов основател е известният артист Виктор Хулик, излагал редом с Ман Рей, Дюшан и Джаксън Полак, който получи грамота от България за последователното му представяне на българската култура.

* * *

Две изложби, свързани с проектите и с детските години на световноизвестния авангардист Христо Явашев, се откриват на 27 октомври в Дома на хумора и сатирата в Габрово.

„Кристо и Жан-Клод. Проекти“ е изложба на подписани постери и видеоматериали от проекти на двамата артисти. „Роген в Габрово“ е документална изложба за живота на семейство Явашеви в Габрово и първите стъпки на малкия Христо в изкуството. Експозициите ще останат отворени за посещение до 17 юни 2018 година.

Едната изложба представя шестнайсет проекта на артистите и ранни произведения. Обхванат е преходът от ранните творби на Кристо, направени в ателието му в Париж (опаковани кутии и бутилки) и Ню Йорк (фасади на магазини), към мащабните проекти, реализирани в градската среда или в природата. Включено е и видеоинтервю с Кристо за ранните му творби, направено от Георги

Лозанов и режисьора Стоян Радев и заснето в Ню Йорк. Хронологично са представени мащабните проекти на артистите с постери, текст, времева линия и географска карта. Сред проектите са „Желязната завеса“, „Завеса в долината“, „Опакованият Райхстаг“, „Чагърите“, „Опаковани дървета“, „Опакованият Пон Ньоф“. Проектът „Плаващите кейове“ присъства с видеокадри на Недялко Данов от филма на БНТ „Мост към Кристо“, направен от Евгения Атанасова-Тенева. Изложбата завършва с проекта „Масба“, върху който Кристо работи понастоящем. Проектът е планиран за пустинята край Абу Даби и ще бъде най-голямата скулптура в света. За направата ѝ ще бъдат използвани 410 000 разноцветни ватрела, образуващи мозайка от

София, 17 септември 2017 г.

Наградите на Столичната община за ярки постижения в областта на културата за 2017 г. са връчени в Народния театър „Иван Вазов“ на церемония по случай Деня на София. Наградата за кино получава филмът „Мост към Кристо“ на Евгения Атанасова-Тенева. Снимка: Минко Чернев, БТА

ярки цветове в традицията на ислямската архитектура.

Другата изложба под наслов „Роден в Габрово“ е своеобразна „капсула на времето“, в която ни води разказът на журналистката Евгения Атанасова-Тенева. Тя представя живота на семейство Явашеви, на родителите Цвета и Владимир и техните трима синове. Разказът е за ранните години на Христо Явашев, а като илюстративен материал са включени снимки и документи, предоставени от членовете на фамилията Явашеви и от Държавния архив.

2018

Изложбата „Колекция Басат. Съвременно изкуство в Испания“ събира 84 творби на световноизвестни автори от XX в. Откриването е днес от 18.00 ч. в Националната галерия – „Двореца“, съобщават на 1 март организаторите от Институт „Сервантес“ – София.

Експозицията с произведения от сбирката на един от най-големите колекционери на съвременно изкуство – Луис Басат, е част от културната програма за Българското председателство на Съвета на ЕС.

Творбите на световноизвестни автори, между които Пикасо, Миро, Барсело, Тапиес, Карел Апенел, Александър Калдер, Анди Уорхол, Кристо, ще бъдат представени лично от колекционера и от посланика на Испания в България Хавиер Перес-Грифо на откриването днес.

През последните 40 годи-

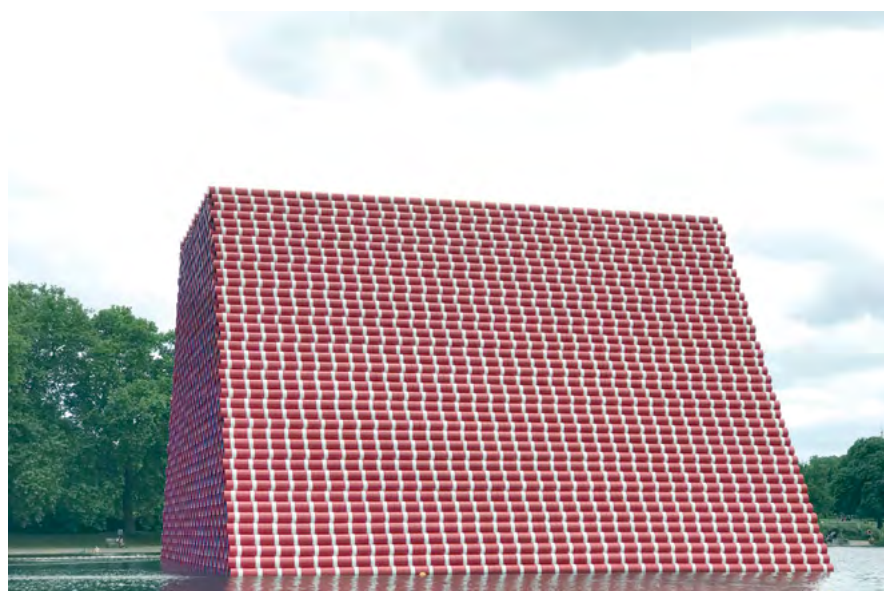
Лондон, 28 юни 2018 г. Новата творба на Христо Явашев-Кристо плава в езерото Сърпентайн в Хайд парк в Лондон. Инсталацията „Мастаба“ е първият му голям проект на открито във Великобритания.

Снимка: Елена Неделчева, БТА

ни Луис Басат и съпругата му Кармен Ореляна създават „Колекция Басат“ – един от най-представителните фондове с ключови произведения от историята на изкуството на XX век. Фондът разполага с над 3000 образци на живописата, скулптурата и

графиката, които предлагат глобален поглед и върху каталунското и испанското изкуство от периода след Гражданската война до наши дни.

* * *

Лондон, 28 юни 2018 г. Инсталацията „Мастаба“.

Снимка: Елена Неделчева, БТА

София, 1 март 2018 г. Един от най-големите колекционери на съвременно изкуство Луис Басат представя изложбата с 84 творби на световноизвестни автори от XX век. На снимката: творби на Кристо. Снимка: Минко Чернев, БТА

Известният художник Кристо планира да открие първата си голяма творба на открито във Великобритания тази година – скулптура от скупчени варели в лондонския „Хайг парк“, предаде ДПА, цитирана от БТА на 3 април.

Творбата „Мастаба“, която ще се носи по водите на езерото в парка, ще бъде изложена

от 18 юни до 23 септември.

Мастабите са гробници с трапецовидна форма, характерни за Древен Египет. Тази, която ще бъде изградена от Кристо, ще бъде съставена от 7506 хоризонтално подредени пластмасови варела и ще тежи 500 тона.

София, 28 юни 2018 г. Книгата „Кристо, Владо, Росен и плаващите кейове“ на Евгения Атанасова-Тенева – поглед зад кулисите към изкуството и философията на световноизвестния художник от български произход Христо Явашев-Кристо, е представена в кино „Одеон“. Снимка: Асен Тонев, БТА

ЛИК 2025

В две поредни вечери в Българския културен институт в Лондон и в музея „Виктория и Албърт“ се състоя тържествено честване на Кристо – дни преди 83-тия му рожден ден, съобщават от института на 1 юни. Това е едно от най-големите културни събития, посветени на Българското председателство на Съвета на Европейския съюз през 2018 г.

В двете вечери са показани два филма, посветени на знаменития българин и неговото творчество – документалните „Граница на мечтите“ за двамата братя Анани и Христо Явашев, и двамата хора на изкуството, и „Мост към Кристо“ – за плаващите кейове на Кристо в италианското езеро Изео.

Специални гости в двете вечери на честването са авторите на двата филма – Евгения Атанасова-Тенева, автор на филма „Мост към Кристо“, и Георги Балабанов, автор на „Граница на мечтите“.

Всички гости отбелязват значимостта на честването за популяризиране на българската култура по света и на великите хора на изкуството, които България е родила.

От 23 март до 2 юни догодина в музея „Ив Сен Лоран“ в Маракеш творецът Кристо, роден в България, представя изложба, озаглавена „Жени 1962-1968“, съобщава новина от 16 декември. Това е първа негова експозиция в Мароко. Тя включва колажи, рисунки и

скулптури, реализирани през 60-те години на миналия век и отразяващи отношението на твореца и на покойната му вече съпруга Жан-Клод към модата, живото тяло и облеклото.

2019

За първи път галерия „Свети Лука“ ще е домакин на изложба на Христо Явашев-Кристо. Това е втората изложба от проекта „ГОСТУВАТ НИ“, представяща постери и етюди на Христо Явашев-Кристо, съобщават на 19 януари организаторите.

Произведенията на изкуството са предоставени от Националната художествена академия и се показват за първи път в галерия „Свети Лука“. Те са дарение от Кристо и Жан-Клод на Музея на академията.

На 83 години, за своята 50-годишна творческа дейност, един от най-големите световни художници с български корени реализира 23 мащабни проекта, а 47 не успява по различни причини, основно поради липса на разрешения. Но през всичките тези години Кристо успява да запази свободата си да прави това, което обича и желае, да финансира сам проектите си, като продава на колекционери рисунки, скици, малки скулптурни произведения и макети.

Постерите на част от негови инсталации, както и етюдите на художника като студент в академията може да се видят в изложбата

* * *

Триумфалната арка - един от емблематичните паметници на Париж, ще бъде опакована през 2020 г. от художника Кристо, оповестяват от Френския център за националните паметници и от центъра „Помпиду“, цитирани от Франс прес, а след това и от БТА.

За опаковането на Триумфалната арка ще са нужни 25 000 кв.м тъкан в синкаво-сребрист цвят, която може да се рециклира, и 7000 метра червена корда. Триумфалната арка ще остане опакована 14 дни, от 6 до 19 април 2020 г.

Същевременно в центъра „Помпиду“ от 18 март до 15 юни 2020 г. ще бъде представена изложба, посветена на парижкия период на дуото, сформирано от Кристо и починалата през 2009 г. Жан-Клод, и на проекта, свързан с опаковането на Пон-нѳф.

Опаковането на Триумфалната арка ще бъде самофинансирано от Кристо посредством продажба на негови подготвителни рисунки, колажи във връзка с проекта, макети и литографии, посветени на други проекти, отбелязват от Френския център за националните паметници. За кратковременното опаковане на Триумфалната арка не е предвидено никакво обществено финансиране.

* * *

„Да ходиш по вода“, филмът, който разказва за световно-

известния артист Кристо и неговите „Плаващи кейове“, тръгва по кината на 20 декември, съобщават от екипа в началото на декември.

Идеята за този проект се ражда през 1970 г. в артистичното съзнание на Кристо и неговата жена и партньорка Жан-Клод. Става реалност през 2016 г., седем години след смъртта на Жан-Клод.

Инсталацията позволява на посетителите да ходят по вода чрез свързани полиетиленови кубове, обвити в ярък жълто-оранжев цвят. Проектът е осъществен в езерото Изео в подножието на Алпите.

Освен Кристо в лентата участва неговият племенник Владимир Явашев, който през последните години е дясната ръка на световния артист и е част от всички негови проекти. Режисьор е Андрей Паунов.

2020

Художникът Христо Владимиров Явашев, известен като Кристо, почина от естествена смърт днес в дома си в Ню Йорк на 84-годишна възраст, предава Франс прес на 31 май, като се позовава на официално съобщение на сътрудниците му, поместено на неговата страница във Фейсбук.

„Кристо изживя живота си пълноценно не само мечтаейки за това, което изглеждаше невъзможно, но и реализирайки го – се казва в съобщението. – Творбите на Кристо и (покойната му съпруга) Жан-Клод събираха хората в споделени изживявания по целия свят, а

работата им ще живее в сърцата и в спомените ни.“

Сред водещите теми за редица западни медии е кончината на твореца Кристо.

Новината намира широк отзвук в италианските медии, тъй като преди четири години Кристо реализира именно в Италия проекта си „Плаващите кейове“. За италианците Кристо ще си остане завинаги творецът, който направи възможно за хората да вървят по вода, пише вестник „Кориере дела sera“, припомняйки, че благодарение на „Плаващите кейове“ хората можаха на вървят по повърхността на езерото Изео в Северна Италия от градчето Сулцано до остров Монте Изола и това остана за тях незабравимо изживяване.

Човекът, който опаковаше света, вече го няма, пише вестник „Република“. Вестникът припомня, че Кристо се е водил от принципа, че ако скриеш нещо (чрез опаковането), то всъщност разкриваш скритото нещо в една различна реалност, която е може би по-автентична, по-малко повърхностна.

Сбогом на твореца Кристо, мечтателя на невъзможното, пише вестник „Стампа“.

Смъртта на Кристо сложи край на неговата монументална авантюра, пише вестник „Фигаро“. С модерното си изкуство той наложи една визия XXL, която смесва пейзаж, архитектура, скулптура и дет-

ска мечта, допълва изданието и пише, че неговият проект за опаковане на Триумфалната арка ще бъде осъществен въпреки кончината му.

Кристо и съпругата му Жан-Клод се превърнаха в майстори на изкуството да трансформират пространството, опаковайки го, отбелязва вестник „Монд“.

Планини, музеи, мостове и Сентрал парк бяха само част от нещата, които Кристо и неговата съпруга Жан-Клод използваша, за да направят едно поразително и популярно изкуство, посочва вестник „Ню Йорк таймс“.

Дръзкият творец, който опакова сгради, паркове и пейзажи, почина. Инсталациите на Кристо разшириха дефиницията и разбирането за съвременното изкуство, пише вестник „Вашингтон пост“.

Британският „Гардиън“ припомня проектите на Кристо и Жан-Клод и начините, по които творците са ги финансирали.

Шекспир беше казал, че целият свят е сцена, а Кристо ни показва, че светът е галерия на изкуството, пише Би Би Си. Но роденият в България творец не се интересувахе от стерилно белите стени на модерните музеи, където предметите съществуваша отделно от ежедневието. Той искаше да превърне ежедневието в изкуство, да направи така, че хората да погледнат отново и да помислят отново за онова, което ги заобикаля. И той постигна това по

пътя на намесата, като опаковаше сгради или природни обекти, като и в двата случая превръщаше студените твърди структури в чувствени и крехки скулптури, допълва БиБиСи.

„Смъртта на Кристо оставя голяма празнина, с него си отива един свят, създаден с необикновен талант. Проектите на Кристо бяха забележителни, новаторски, завладяващи. Нека да е светла паметта му!“, заявява председателят на парламентарната Комисия по културата и медиите Вежди Рашидов по повод кончината на големия творец авангардист Христо Явашев-Кристо.

2021

Подготвителните работи за опаковането на Триумфалната арка в Париж със сребристо-син текстил и червено въже в посмъртно изпълнение на проект на родения в България артист Кристо започва днес, предава Франс прес на 16 юли.

Работници издигат скелето и защитните съоръжения, които ще предпазят от повреди каменната зидария и скулптурите по време на процеса на опаковане.

Истинското опаковане на Триумфалната арка ще започне след 18 юли. В неделя е финалът на Колоезачната обиколка на Франция, която традиционно приключва на

булевард „Шанз-Елизе“ пред монумента.

Работата по проекта е под надзора на племенника на Христо Владимир Явашев. Опаковането ще продължи и през целия август. Инсталацията ще бъде открита на 18 септември и ще остане до 3 октомври.

Арката ще бъде опакована в 25 000 квадратни метра рециклируема полипропиленова материя, фиксирана с 3000 метра червено въже, също рециклируемо. Стойността на проекта е 14 милиона евро.

Идеята за инсталацията "Триумфалната арка. Опакована" е отпреди повече от 60 години. Христо и съпругата

му Жан-Клод правят първите планове по проекта през 1962 г. в стая под наем близо до монумента в Париж.

„Можем да осъществим този проект днес, защото те вече са нарисували всеки визуален и артистичен детайл от него. Това е сто процента проект на Христо и Жан-Клод. Тяхното желание бе той да се осъществи дори и след като той си отиде. Ние просто осъществяваме неговата визия“, обяснява племенникът на твореца Владимир Явашев пред „Гардиън“ преди месец.

* * *

Стоотици метри полипропиленов сребристо-син плат бяха разгънати от едната страна на Триумфалната арка в Париж за опаковането ѝ по проект на Христо, съобщава АФП, цитирана от БТА на 12 септември.

От 18 септември до 3 октомври ще бъде изпълнен младежкият проект на покойния Христо и съпругата му Жан-Клод, която си отиде преди него – 50-метровата Триумфална арка ще заприлича на подарък, обвита с 25 000 кв.м плат, завързани с 3000 м червено въже. През 1985 г. Христо опакова по същия начин моста „Пон Ньоф“ над Сена.

След една седмица подготовка екип от 95 души започна да

София, 17 септември 2021 г.

Статуетки с lika на света София, с които Столичната община отличава ярките постижения в областта на културата, снимани в Софийската градска художествена галерия на фона на снимка на Христо Явашев-Христо с Проекта за опаковането на Триумфалната арка в Париж. Снимка: Минко Чернев, БТА

София, 9 ноември 2021 г. Портрет на Христо Явашев-Кристо върху фасадата на Софийската математическа гимназия „Паисий Хилендарски“. Той е на популярния артист Насимо, а инициативата е на Столичната община в памет на родения в България Кристо. Снимка: Владимир Шоков, БТА

спуска плата от върха на Триумфалната арка. Опаковането на монумента ще продължи денонощно, за да е готово всичко до деня на откриването – 18 септември.

„Днес е един от най-зрелищните моменти от инсталацията. Опакованата Триумфална арка започва да оживява и да се доближава до визията, която са имали цял живот Кристо и Жан-Клод“, казва племенникът на художника Владимир Явашев, който отговаря за проекта.

Опакованата Триумфална арка „ще е като жива, ще се съживява от вятъра и ще отразява светлината. Гънките ще се движат, повърхността на паметника ще стане сенсуална“, обяснява Кристо, когато представя проекта преди смъртта си.

На 11 септември архитектът Карло Рати, приятел на Кристо, обаче призовава да бъде изоставена „естетиката на

опаковането“, защото тя е прахосническа.

„Предлагам да спре опаковането на Триумфалната арка по природозащитни и интелектуални причини. Ако мислим за околната среда, можем ли да си позволим да прахосаме 25 000 кв.м плат заради опаковането на един паметник? Модната индустрия е отговорна за 10 процента от световните парникови емисии“, заявява Карло Рати във вестник „Монд“.

Президентът Еманюел Макрон откри снощи Опакованата Триумфална арка в Париж – посмъртен проект на Кристо, съобщават на 17 септември световните информационни агенции.

„Мислим за Кристо и Жан-Клод. Шяха да са безкрайно развълнувани... защото това е реализирането на една мечта на

60 години“, заявява френският президент в реч на покрива на монумента в присъствието на кмета на Париж Ан Идалго, министъра на културата Розлин Башло и бившия кмет на Ню Йорк Майкъл Блумбърг.

„Това беше луда мечта и вие я реализирахте, мерси Владимир (Явашев – племенника на художника)“, добавя Еманюел Макрон, който пристигна за откриването заедно със съпругата си Брижит.

Стотици хора се събраха тази сутрин въпреки проливния дъжд на парижкия площад „Шарл дьо Гол“/“Етоал“, за да видят за последно Опакованата Триумфална арка, се посочва в новина от 3 октомври

Година след смъртта на световноизвестния художник Христо Явашев-Кристо се сбъдна това, за което той е

Париж, 4 октомври 2021 г.

Демонтажът на „Опакованата Триумфална арка“ започва в Париж. Алпинисти и работници разглобяват с помощта на кранове сложната конструкция от 25 000 квадратни метра сребристосин полипропиленов плат, 3000 метра червено въже и 312 тона стомана, с които е покрит знаковият парижки монумент от 18 септември до 3 октомври.

Снимка: Любомир Мартинов

мечтал в продължение на 60 години – да бъде реализиран проектът му за опаковане на емблематичния за Франция паметник. Днес е последният ден, в който жителите и гостите на френската столица могат да се насладят на това произведение на изкуството.

* * *

Творба на Христо Явашев влезе в колекцията на Ватиканските музеи, съобщават от МВНР на страницата си във Фейсбук на 20 октомври.

Директорът на Ватиканските музеи Барбара Ята е получила от италиански дарители

авторско копие на творба на Христо Явашев за колекцията на музея. Това е първата творба на родения в България световноизвестен артист, която постъпва в престижния музей, посещаван от над 6,5 млн. туристи годишно. Официален гост на дарителския акт е бил българският посланик във Ватикана Богдан Паташев.

Дарението се осъществява като продължение на ангажимент да бъде откупена творба и дарена на Ватиканските музеи, заявен от монс. Дарио Вигано по време на уебинар на тема „Съвременното изкуство през творчеството на Христо и Жан-Клод и опа-

коването на Триумфалната арка в Париж“, проведен на 14 септември 2021 г. Уебинарът е организиран от българското посолство във Ватикана съвместно с посолствата на Франция и на САЩ и Ватиканските музеи, а техническата организация е предоставена от Дипломатическия институт при МВНР.

Дарената творба представлява подписано от Христо Явашев авторско копие под номер 31 на опакована кутия с видеозаписи на Ватиканските музеи по проект от 2016 г. Копието е откупено от дарители със съдействието на монс. Вигано, който сега е заместник-ректор на Папската академия на науките и бивш директор на Ватиканската служба на съобщенията. Монс. Вигано е бил гост на

Русе, 20 юли 2022 г. Изложба „Христо Явашев – почит към неговия живот и художествените му проекти“ на „Американска фондация за България“ е подредена в Русенската художествена галерия. Експозицията включва 55 творби, събирани в продължение на повече от 10 години. Снимка: Бисер Тодоров, БТА

уебинара в българския панел, по време на който е бил представен и документалният филм за Кристо и Жан-Клод на Георги Тошев и Ема Константинова.

Христо Явашев реализира т.нар. опаковане на Ватиканските музеи през 2016 г. във Ватикана със съдействието на монс. Вигано и подписва 300 авторски копия, които са предадени на аукционната къща „Кристис“.

* * *

Шест милиона души са посетили Триумфалната арка в Париж, която между 18 септември и 3 октомври беше изцяло опакована в плат по мащабен проект на покойния художник Кристо, съобщават Франс прес и ДПА, цитирани от БТА на 9 ноември.

От шестте милиона посетители 3,2 милиона са били туристи в Париж. Останалите 2,8 милиона са парижани и жители на столичния регион според изнесени данни.

2022

Музеят „Дом на хумора и сатирата“ за втори път е домакин на Лагера за иновации. За нас това е интересно, защото в музея не само имаме различна публика, не само предлагаме креативна среда на участниците, но и те ни предлагат своите различни и интересни виждания, казва за БТА директорът на културната институция Маргарита Доровска.

Много от участниците, кои-

Созопол, 5 септември 2022 г.

Третата среща от формата „Цената на успеха“ е посветена на авангардния творец Христо Явашев-Кристо и неговата съпруга Жан-Клод. В разговора се включват доц. Георги Лозанов, който ръководи дирекция ЛИК в БТА, изкуствоведът Яна Братанова и Алексей Христов. Една от изложбите на „Аполония“ тази година, разположена в Художествената галерия в Созопол, е с наименованието „Кристо след Кристо“. Тя включва творби от колекцията на „Американска фондация за България“, събирана повече от десет години. Изложбата представя разнообразие от проекти на Кристо и Жан-Клод. Снимка: Яница Христова, БТА

то прекарват тук време, преживяват нашето пространство, имат идеи кое и как може да се случи, кое е хубаво, кое може да се промени, обясни тя. По думите ѝ една от паралелните работни групи е фокусирана върху изграждането на новия Център за съвременно изкуство „Кристо и Жан-Клод“. Това е най-голямата група, обясни Доровска, в която участват местни художници, куратори, архитекти, урбанисти, арт мениджъри и говорим с какво и как може да бъде изпълнен центърът отвъд първоначалните идеи, които имаме. „Искаме да чуем гласа на различни хора от общността и да ги привлечем да работят по този проект. Привличаме и съучастници“, казва директорът на музея.

Тя припомня, че преди седмица Министерският съвет е прехвърлил на Община Габрово част от имот, публична държавна собственост за частна

държавна собственост, и го е предоставил за стопанисване на администрацията – за създаване на Център за съвременно изкуство „Кристо и Жан-Клод“. Там екипът на музея ще разположи документална изложба за историята на семейство Явашеви в Габрово и детството на Кристо, както и друга изложба, представяваща изкуството на Кристо и Жан-Клод.

Вторият ден на Лагера за иновации преминава в паралелни работни групи. Организаторите от общината обясняват, че участниците преразглеждат възможностите за изостряне на прозренията, интеграрине на нови идеи и оформяне на конкретни предложения.

Групите представят своите идеи на други групи, които предизвикват, поставят под съмнение и дават нови идеи и импулси за по-нататъшно развитие. След това групите се

събират отново, за да обсъдят обратната връзка, която са получили.

2023

Центърът „Кристо и Жан-Клод“ в Габрово обяви първото си публично събитие – дискусия, която ще се проведе на 1 юли в двора на българския павилион в архитектурното биенале във Венеция. Това съобщават на 13 юни от културния център, посветен на твореца Кристо Явашев и на съпругата му Жан-Клод.

В дискусията ще вземат участие Таня Христова, кмет на Габрово; Катрин Йоргенсен, архитект, ръководител „трансформации“ в Хенинг Ларсен, Копенхаген, и консултант на проектното задание за архитектурния конкурс за Центъра „Кристо и Жан-Клод“ в Габрово; Ерих Шьоненбергер, архитект, професор в Института „Прам“, Ню Йорк, директор на su11 architecture+design; Анета Василева, архитект, архитектурен критик и историк, преподавател в Университета по архитектура, строителство и геодезия; и Андреас Руби, директор на Швейцарския архитектурен музей SAM.

* * *

„Ние не създаваме поклоннически проект, музей на тяхното изкуство, а място, в което техният начин на работа е вдъхновение за други творци“, посочва Маргарита Доровска, мениджър на екипа на Центъра „Кристо и Жан-Клод“ в Га-

брово и директор на Музея на хумора и сатирата, по време на панелна дискусия в двора на българския павилион в Биеналето за архитектура 2023, 18-а международна архитектурна изложба „Лабораторията на бъдещето“, Венеция.

„Преди обичайният времеви хоризонт при конкурси за културни институции беше 30 години – анализираха се очакваните нужди в такъв период и така се планираше. Не мисля, че днес можем да предвидим от какво ще имаме нужда след тридесет години и трябва да се примирим с това и да го използваме като предимство – само така можем да сме гъвкави и да останем във връзка с „временността“ в проектите на Кристо и Жан-Клод“, допълва Доровска.

Кметът на Габрово Таня Христова казва по време на дискусията: „Изкуството на

Кристо и Жан-Клод няма граници и точно от това трябва да се опазим, да не „ограничим“ центъра в едни 12 000 квадратни метра и в една сграда, защото той има потенциала след десет години да е едно от най-интересните места за изкуство в Европа.“

„След големия конкурс центърът трябва да продължи с регулярни годишни проекти, които да променят пространството и средата около него, така че той да е една постоянна трансформация, която отговаря на естественото развитие на организацията и програмата ѝ“, казва Катрин Йоргенсен, архитект, ръководител „трансформации“ в Хенинг Ларсен, Копенхаген, и консултант на проектното задание за архитектурния конкурс за Центъра „Кристо и Жан-Клод“ в Габрово.

Габрово, 6 октомври 2023 г. Стотици габровци и гости на града посещават Център „Кристо и Жан-Клод“ при откриването му тази вечер. Гостите се запознават с изложби, посветени на проектите на Христо Явашев-Кристо и Жан-Клод и детството на Кристо в Габрово – отворени студиа, синтез на кръпките – звукова инсталация, работилници, филми, посветени на емблематични проекти на Кристо и Жан-Клод, поп-ъп магазин за лимитирани издания.

Снимка: Радослав Първанов, БТА

Габрово, 6 октомври 2023 г. Откриването на Център „Кристо и Жан-Клод“.
Снимка: Радолав Първанов, БТА

Център „Кристо и Жан-Клод“ отваря врати за публика на 6 октомври в Габрово с тридневен събитие с участието на Владимир Явашев, директор „Операции и проекти“, съобщават за БТА от културната институция.

Предвидени са изложби, посветени на проектите на Кристо и Жан-Клод и детството на Кристо в Габрово, отворени студиа, синтез на крѳпките – звукова инсталация, работилници, филми, посветени на емблематични проекти на Кристо и Жан-Клод, поп-ѳп магазин за лимитирани издания. Ше може да се видят и инсталации и скулптурни обекти в

пространството около центъра в сградата на бившия техникум по текстил и Музея на хумора и сатирата на Невена Екимова (2021), Стоян Дечев (2023), Ханс Хамѳнгс, Пиа Рогнес (2023) и Мартин Пенев (2023), допѳлват организаторите.

Идеята за Центъра „Кристо и Жан-Клод“ в Габрово се заражда в края на миналия век. На 14 януари 1992 година на страниците си габровският вестник „Сто вестѳ“ предлага в града да се направи постоянна изложба с произведения на Кристо и Жан-Клод.

Вѳв вечерта на откриването на Центъра „Кристо и Жан-

Клод“ пристига Владимир Явашев, син на по-големия брат на Кристо Явашев – Анани, и племенник на художника Кристо Явашев, роден в Габрово.

„Много благодаря, че сме тук, най-важното за този мащабен проект за резиденция за художници е, че наистина се усеща животът на това място. Енергията, която младите хора вкарват в това място, наистина се усеща. Бъдещето е в тях, да бъдат свободни, да творят“, казва Владимир Явашев.

Той цитира и Кристо Явашев. Когато Кристо чел лекции и студентите искали съвет от него, той отговарял: „Аз не съм никой, за да давам съвет на младите художници какво да правят.“

Явашев посочва, че Център-

рът „Кристо и Жан-Клод“ е единственият по рода си от такъв мащаб в България. Съществуването му е ключово за свободата на младите художници да творят.

„Идеята за центъра е много стара, вече на над 30 години, и вчера отворихме врати, но мисля, че процесът е стартирал. Вярвам, че вече няма връщане назад, и много се радваме, че с нас е и Владимир Явашев“, казва по време на събитието Маргарита Доровска, куратор и част от екипа на Център „Кристо и Жан-Клод“ в Габрово.

2024

Лекция за живота и творчеството на Христо Явашев-Кристо е акцент в паралелната програма на първото издание на международното изложение за съвременно изкуство Sofia Art Fair на 4 октомври.

Темата на експозето е „Важността на парижките проекти на Кристо – „Желязната завеса“ (1962), „Опакованият Пон Ньоф“ (1975-1985) и „Опакованата Триумфална арка“ (1961-2021). Водещ на събитието е Лор Мартан Пуле – директор на проекта „Опакованата Триумфална арка“.

В лекцията тя разказва и за отношенията си с Жан-Клод и Кристо. „Първо, те бяха много отворени. Даваха възможност на всеки, който искаше да работи с тях, да се развива. Кристо казваше, че никой не работи за него или Жан-Клод. Казваше: „Това не е полезно, това не е сериозно.“ Те искаха да направят проекта за себе си и бяха мно-

го, много щастливи да споделят изненадата и очарованието на проекта с всички. И това е една от причините, поради които те наистина искаха да отворят проектите си за всички“, разказва тя.

Лор Мартан Пуле добавя, че проектите на Кристо преобразяват обществените пространства, като обгръщат емблематични сгради и структури, а Париж играе централна роля в артистичния му път. След като бяга от България, Кристо пристига в Париж в края на 50-те години на XX век. Тогава Париж е място с огромна красота и артистични възможности и много от ключовите му проекти са замислени или изпълнени там, включително Триумфалната арка, опакована през 2021 г., след смъртта на Кристо. Въпреки че някои проекти са нереализирани, връзките му с града остават силни през цялата му кариера, посочи Пуле.

Тя обръща специално внимание на професионалното и личното сътрудничество между Кристо и Жан-Клод. Въпреки че Кристо често е бил лицето на техните проекти, Жан-Клод е участвала в еднаква степен в планирането и изпълнението. Партньорството им е от съществено значение за успеха на големите и сложни творби, отбелязва тя.

По думите ѝ творбите на Кристо са ефемерни и монументални, често преобразяващи градски пространства и приканващи към взаимодействие с обществеността. Лор Мартан Пуле казва, че творбите на Кристо често носят фини

политически послания, формирани от опита му да израсне в комунистическа България и по-късно да остане без гражданство. Въпреки логистичните и политическите предизвикателства той продължава да работи упорито, подпомоган от влиятелни поддръжници в света на изкуството и политиката. В крайна сметка творбите му са приети от публиката и се превръщат в културни забележителности, отбелязва още тя.

Тя показва снимки от работния процес по направата на проектите на Кристо. А в края на събитието подарява на присъстващите парченца от материала, с който е опакована Триумфалната арка в Париж по проект на Кристо.

2025

На 12 февруари в Ню Йорк се открива изложба, посветена на нереализираните творби на Кристо и съпругата му Жан-Клод, съобщава АФП. Експозицията представя и наследството, което те оставят в „осиновения“ си град.

През 2025 г. се отбелязват серия от годишнини, свързани с Кристо и Жан-Клод, известни с монументалното опаковане на обекти и локации.

И двамата, родени на 13 юни 1935 г., щяха да навършат 90 години тази година, а три от най-големите им проекти отбелязват 20-ата, 30-ата и 40-ата си годишнина през 2025 г.: съответно „Портите“ в Ню Йорк (2005), опаковането на Райхстага в Берлин (1995)

и това на моста „Пон Ньоф“ в Париж (1985).

Навсякъде тези двуседмични ефимерни творби – запазена марка на Кристо и Жан-Клод, ще бъдат отбелязани с произведение, изложба или ретроспектива.

След изложбата в Ню Йорк и Париж ще почете творческото дуо. Опакованият от тях преди 40 години мост „Пон Ньоф“ ще бъде превърнат в „пещера“ през септември от френския създател на улично изкуство Жи Ер в „монументална“ почит към двойката, обявява наскоро фондацията „Кристо и Жан-Клод“.

В Германия музеят „Вюрт“ в Кюнцелзау проследява 60-годишното творчество на двойката „много луди художници, които никога не приемаха „не“ за отговор и винаги смятаха, че няма невъзможни неща“, казва племенникът на Кристо Владимир Явашев, който отговаря за реализацията на незавършените проекти.

Поредицата от годишници през 2025-а е просто „свъпване“, казва той. Това, което има значение, отбелязва Владимир Явашев, е наследството на двойката: „Те искаха да изпълнят проектите, за да ги видят, за тях две седмици бяха достатъчни.“

Племенникът на Кристо разговаря с АФП в нюйоркското студио, което е послужило за база на десетилетия творби на творческото дуо. Там все още има скици на Триумфалната арка, чието опаковане е било замислено приживе от Кристо, макар че творбата

има голям успех година след смъртта му, и на проекта „Мастаба“ в пустинята на Абу Даби, единствената му творба, замислена като постоянна.

Роден в Габрово, България, Кристо пристига в Париж през 1958 г. Именно във френската столица той среща бъдещата си съпруга и се прочува в началото на 60-те години, когато блокира улица със стена от варели с петрол в знак на протест срещу Берлинската стена.

Един проект следва друг, но успехът идва едва през 1985 г., когато е опакован парижкият мост „Пон Ньоф“. Това е мястото, където Жан-Клод и Кристо се запознават през 1958 г., отбелязва АФП

Докато Ню Йорк се готви да отдаде почит на работата им, Владимир Явашев си спомня думите на бившия кмет на града Майкъл Блумбърг, който прави възможно инсталирането на проекта „Портите“: „Ако го мразите, той е временен. Ако го обичате, той пак е временен.“

* * *

Сградата на Райхстага в Берлин ще бъде осветена от прожектори следващия месец в чест на 30-годишнината от опаковането ѝ от Кристо и Жан-Клод, предава ДПА, цитирана от БТА на 20 май.

Координаторът на събитието Петер Швенков казва във вторник, че между 9 и 20 юни ще бъде осъществено светлинното шоу, в което ще се включат 24 прожектора, раз-

положени на три платформи.

Сградата, в която се помещава германският парламент, беше покрита с плат за прочутия проект „Опакованият Райхстаг“ през 1995 г. на творците Кристо и Жан-Клод.

Снимките на концептуалното произведение се разпространяват по целия свят и създават „невероятно настроение и атмосфера“, казва Швенков, който участва в първоначалния проект. Пред ДПА той потвърждава, че е искал да отбележи 30-годишнината на инсталацията и че е „много благодарен“, че е получил разрешение да осъществи светлинното шоу.

Проектът ще струва около 500 000 евро (560 000 щатски долара) и ще бъде финансиран от него, от бизнесмена Роланд Шнекер и от фондацията „Кристо и Жан-Клод“.

„Надеждата е, че когато всички седят пред Райхстага, който изглежда по същия начин както и преди 30 години, няма значение дали са богати или бедни, леви или десни, високи или ниски, граждани или чужденци – казва Швенков. – Всеки може да се идентифицира с този проект в изумление и мисля, че това е обединяващият аспект на изкуството!“

Париж, 4 октомври 2021 г.
Демонтажът на „Опакованата Триумфална арка“ в Париж.
Снимка: Любомир Мартинов

ХРИСТО ЯВАШЕВ – КРИСТО: БЕЗ ИЗКУСТВО БИХ ПРЕСТАНАЛ ДА ДИШАМ

Животът и проектите на Христо Явашев-Кристо оставят забележима и непреходна следа в световното изкуство. Но не по-малко интересни са разсъжденията и възгледите на твореца от български произход за ежедневието, за дейността му, за връзката с Жан-Клод, за артистичността.

За да обрисуваме тази част от личността на Кристо и да чуем „гласа му“, на страниците на списание ЛИК събрахме откъси от интервюта, които той е давал през годините за различни национални и световни медии.

*Кристо и Жан-Клод.
Снимка: личен архив на
Евгения Атанасова-Тенева*

„Много критици на творбите ми преценяват като лудост ирационалността и абсурдността на проектите. Точно това е причината да ги създавам. Те тласкат към размисъл, а също така имат изграждащо, извисяващо въздействие, което се простира отвъд всеки морал и всяко оправдание на нашето съществуване. Тъй като ние сме неотклонно заети с това да оправдаваме постъпките си, целия си живот. Живеем, за да отгледаме децата си, да правим повече пари. Всички подобни разсъждения се заличават чрез тези проекти, защото

те демонстрират тотална свобода, поетическа създа-телност без задръжки, без следа от каквото и да е оправдание, което обикновено се използва в традиционното изкуство.“

**Вестник „Демокрация“,
1994 г.**

„Трябва да призная, че има хора, които не харесват работата ми. Но един човек на изкуството трябва да приеме в живота си този факт. От тридесет и пет години аз творя изкуство, което има своя собствена художествена стойност. Това би трябвало да бъде признато. Много хора не знаят името ми, но много хора знаят, че е имало опаковани острови във Флорида, чадъри в Япония и Калифорния и че една ограда прекоси Калифорния. Попитайте хората какво са направили Пикасо и Матис. Те няма да ви кажат, знаят само имената. При мен е по съвсем друг начин.“

**Вестник „Демокрация“,
1994 г.**

„На възпоменателната среща за Жан-Клод, последният говорещ – Пол Голдбърг, писател и много добър приятел, каза, че ние сме много добре разделени в това, което правим. Всички работи са направени от Жан-Клод и Кристо – цялата работа в студията е свършена от мен, основно рисунките, моделите, макетите. Ако вземете идеята за последния проект „Над реката“ напри-

мер, трябваше да изберем точния цвят, точния материал и всичко това правим заедно. За да се разбере нашата работа, човек трябва да я познава, да разбере многото нейни компоненти, да схване, че тя има много общо с архитектурата, с планирането. Много е обичайно двама-трима архитекти да работят по една задача. Трябва да се разбере, че както при архитектурата комплексността и физическата част на работата са толкова огромни, че не може да бъдат решение само на един човек. Много от архитектите споделят имената си и нашата работа напомня тяхната. Колкото до възникването на идеята, всеки път е различно. Някой път е на Жан-Клод като за „Обградените острови“, друг път е моя. Първоначално идеята е много затворена, но на следващия етап тя трябва да бъде реализирана. А реализацията е много дълъг процес на събиране заедно на много компоненти и елементи. Ние с Жан-Клод спорим продължително помежду си, а отговаряме и на много по-критично отношение към нас, това не може да бъде направено от една личност.“

**Из интервю на Евгения
Атанасова, Ню Йорк,
48 Howard Street, 2010 г.**

„Жан-Клод и аз сме хора на делото. Никога не сме използвали отпуски, имали сме най-много „работ-

ни ваканции“. Ние живеем чрез изкуството. Живот и работа при нас никога не са били разделени. Навсякъде по стените още са залепени листчета с бележки на Жан-Клод. Тя продължава да живее. Съществува тази непрекъсната креативна дейност. Това е голям подарък, тъй като обичам да работя по този начин.“

**Интервю с журналиста
Михаел Марек от
списание „Профил“**

„Работя ежедневно по 17 часа. Без изкуство бих престанал да дишам. Просто бих умрял!“

**Интервю с журналиста
Михаел Марек от
списание „Профил“**

„Вижте, аз изпитвах потребност да се преместя от нормалните рисунки на платно. Започнах с нещо усложнено достъпно трансформиране, първоначално обектите бяха малки, тези, които имах под ръка в ателието. Замислете се, в момента, в който художникът рисува нещо, той вече го трансформира. Ако рисува стол, картината вече не е истинският стол дори ако рисунката е точно копие, тя не е истинското нещо, тя трансформира веднага реалността по свой начин. А аз взимам реалността, истинската реалност. Не образа на нещата. Истинските неща, истинските

2 метра, 3 метра, 5 метра. Истинските неща, не фотографията или рисунката им. Разбирате ли, всички наши произведения като генезис са свързани с използването на истинските неща. Първите обекти бяха домашни, бяха малки, правех ги просто с ръцете си. По-късно започнах да правя все по-големи. Пространството започна да се измерва в метри, в километри. Но това е в основата на нашето изкуство – работата с истинските неща. Защото дори днес много от нещата в изкуството са илюстрация.“

Из интервю на Евгения Атанасова, Ню Йорк, 48 Howard Street, 2014 г.

„Любовта е нещо общо. А да си артист, не е професия, артистът не може да се пенсионира или да излезе във ваканция. Това е начин на съществуване, а не само любов. Артистът диша и съществува чрез изкуството. Не е като да ходиш на работа в офиса, а след работа да се занимаваш с други неща. Някои артисти могат и така, но лично аз смятам, че творбите ми са моят истински живот. И именно затова и любовта е свързана с живота, онзи живот, в който сме такива, каквито сме. Ние често сме неспокойни или гневни, в нас бушува много енергия и всъщност любовта никога не е

просто любов, в нея има и страх, и проблеми – и всичко това прави живота ни толкова жив.“

Из интервю на Даниел Ненчев за „Капитал Light“, 2015 г.

„Работите съществуват само в момента, в който стават, това е уникален момент, не може да се повтори, да се върне назад, но това временно качество е много важно, то е смисълът да не бъде никога повече. Обектът е нещо в преход, нещо повече от истинския обект, работата е пътуването и това пътуване от 25 години за Райхстага също е част от самата работа, защото тя е не само тези 14 дни, в които съществува, реално, но и много години, много хора, ангажирани с това. Обектът го няма, но това остава в пространството с мислите на хората.“

Из интервю на Евгения Атанасова, Берлин, 2016 г.

„През всичките 16 години без гражданство бях безотечественик. Но не гражданството – идентичността прави човека. А моята идентичност е Кристо. Това е нещото, което никой не може да ми отнеме.“

Списание „Цайт“, 2017 г.

„Никога, никога не съм правил по поръчка. Правя каквото обичам да правя. Ето защо, когато проектът е осъществен, случва се, това е толкова силно.

Защото никой не го очаква. Не е приготвено за някого, за някакви групи хора, някоя фондация или за някои влиятелни хора. И затова, разбира се, през последните 50 години ние сме осъществили само 23 проекта.“

В интервю за СиЕнЕн, 2015 г.

„Хората, с които сме работили, знаят, че всичко се решаваше от двамата ни. Жан-Клод казваше, че всеки може да има идеи. Но за да се приложат, трябва талант в много области. Понякога идеята е моя, понякога – нейна, но самата идея е нищо. Тя трябва да бъде приложена и всички избори около това как да се свърши работата бяха правени съвместно.“

В интервю за сайта The Talks

„Никой няма нужда от моите проекти... Светът може да живее без тях. Но аз имам нужда от тях, както и приятелите ми.“

В интервю пред СиЕнЕн през май 2020 г. – дни преди да си отиде от този свят

СПОР С КРИСТО В ПИСМО С ТРИ ВЪПРОСА

Даниел Ненчев
Снимка: личен архив

Даниел Ненчев е връстник на НДК и на MTV. Завършил е Българска филология и Електронни медии във ФЖМК на СУ, където е докторант по „Култура и медии“. Отговаря за стратегическото развитие на БНР. Водещ е на предаванията „Радиокафе“ по Радио София, „Гласът на времето“ по „Христо Ботев“, а преди това на „Денят започва с култура“ по БНТ 1, „Нова култура“ по Дарик радио, „Мултимедия“ по Bulgaria ON AIR. Автор в медии като „Капитал“, „Дневник“, „Егоист“, Мах и др. Книгата му „Идеи без граници. 30 интервюта със световни артисти от България“ е номинирана за „Златен лъв“ от Асоциация „Българска книга“ в категорията за издателски проект с най-голяма обществена значимост и широк медиен интерес.

Е, скъпи Христо, освен твоите проекти, които ще продължаваш да създаваш и след като се оттегли от този свят физически, ти ни остави и твоите думи. Ще опитам с това писмо до теб – да поиграя чрез думите. Да поиграя с теб. Да поспоря с теб. И така да бъда част от вашето изкуство. Защото както винаги сте казвали с Жан-Клод – вашите проекти включват например „истинския вятър“, „истинското слънце“ и всички истински човешки реакции. За отправна точка на играта ще използвам твои думи през годините и откъси от нашия разговор от 2015-а по повод твоята първа и единствена ретроспективна изложба в родината ни България. Това беше и единственото интервю, което ти даде тогава.

Винаги ще съм благодарен на теб, на Мария Василева и на Владимир Явашев за тази възможност. Интервюто беше публикувано в „Капитал“, в „Денят започва с култура“ по БНТ – предаването, което водех тогава, а по-късно и в моята книга „Идеи без граници. 30 интервюта със световни артисти от България“. За тази книга основен вдъхновител си ти. „Когато умра – казваше, – правете каквото искате с изкуството ми.“ Ето, ще напиша писмо към теб, за твоето изкуство, в момент, в който вие с Жан-Клод вече принадлежите на вечността. И в това писмо ще поиграя чрез думи с вашето творчество. Нека това писмо в бутилката на списание ЛИК стигне до теб, Христо, а и до онова, което името Христо или Christo

представлява днес – общостен живот в спомените и проекциите за бъдещето на всички, които съпребивават вашето изкуство.

ВЪПРОСЪТ С БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Защо Христо не говори български?

Нека да изчистим това. Нали знаеш, българите сме единствената нация в света, която има национален празник, посветен на езика, буквите и културата ни – 24 май. Езикът е извор на идентичност за повечето от нас. Затова като малък се ядосвах, че си спрял да говориш български. Но престанах да се ядосвам, когато гледах

филма на Евгения Атанасова за проекта ви „Портите“ в Ню Йорк. Тогава се разплаках тържествено в Зала 1 на НДК. Знаеш ли го НДК – Националният дворец на културата, който комунистите изграждат в София 25 години след като ти напускаш страната завинаги. Разплаках се, защото, докато гледах изумителната оранжева визуална поезия, която създавате в Ню Йорк, на върха на света, в Централния му парк, си дадох сметка, че ти вероятно си първият и единствен българин, който някога е бил истински свободен. И да, тази свобода включва отказа от езика и страната. Но днес е ясно – този език, от който ти се отказваш, е преди всичко езикът на тоталитарната идеология. Езикът на лъжата. Езикът, който ограничава свободата. През 1956 г. от Прага в писмо до брат ти Анани пишеш на български:

„Мили Анани, Вече месец мина откакто съм в Прага, мило мое братче, страшно съм неспокоен, ти разбираш – аз нищо повече не мога да понеса в обратна посока. Ти няма да ми се сърдиш. Помисли и ще разбереш защо не мога. Аз нищо вече не мога да понеса друго. Няма нужда да се срещам с хора, които четири години не ме разбираха, хора, които са егоисти, които ме мачкаха и ми втъпяваха как се прави изкуство. Неща, които са подла лъжа и цинични глупости, за да бъдат изкуство.“

Езикът, от който ти бягаеш, скъпи Христо, е езикът на репресията. Езикът, който използва думите и буквите, за да пречупва човешки съдби. Езикът, който изпраща баща ти в затвора, ограбва вашето семейство от собствеността му и ви принуждава да бъдете бежанци в собствената си родина. Езикът, който сковава изкуството в идеологическо менземе. Но ограниченията на авторитарния режим в България за жаген за свобода дух като теб са удобен трамплин. Ето какво ми каза ти преди 10 години:

„Наистина през 1957 г. аз напуснах България, а по-късно и Чехословакия, която по това време също беше сателит на Съветския съюз. Напуснах, защото исках да бъда артист. По същата причина днес аз нямам галерия, не съм свър-

зан с нито една организация, никой не стои над мен. Оцелявам благодарение на себе си. Не молим никого за пари, сами се финансираме, използвайки докрай капиталистическата система. И го правим по нашите правила. Това е свободата. Напуснах страната на 21 години, за да бъда истински артист, да правя това, което обичам, и да не отговарям на въпроси от рода на това защо е тук, а не там.“

Първото, което човек може да прочете за теб в официалния ви уебсайт, е, че си роден на 13 юни 1935 г. в Габрово, България. И за всеки по-разумен човек е ясно, че ти бягаеш не от родината, от родния си град, от приятелите и близките си, а от затвора, който буквално и метафорично България представлява през 1956 година. От това „глупаво място“, (както ще го наречеш години по-късно в разговор с

Даниел Ненчев на „Плаващите кейове“.
Снимка: личен архив

„Плаващите кейове“.
Снимка: личен архив на Даниел Ненчев

Георги Лозанов и Стоян Радев). Място рестриктивно спрямо изкуството, убиващо свободата и смазващо личността.

Относно езика съществуват и тези аспекти и интерпретации – че ти не говориш добре нито един език, че имаш форма на дислексия и т.н. Основното обаче е, че за да убеждаваш най-различни хора по света в необходимостта от съществуването на вашите проекти (от селяните за „Бягащата ограда“, до германските депутати за опаковането на Райхстага) – по-лесно е това да става на английски например.

И нещо важно – ти не си сам в това бягство към свободата. Заедно с Жан-Клод решавате да заминете за Америка и всъщност да създадете свой собствен език. Език, който използва думи и термини първо на френски, а после най-вече на английски. Но най-вече език,

който представлява двоичен код, включващ твоите подготвителни рисунки и нейните продуцентски усилия. Това е език, съставен от вашата любов, спорове, страст. Език, който съдържа множество препятствия, откази, но и грандиозни успехи. Език със самостойна и автентична логика за създаване на изкуство извън конвенционалната екосистема. Художествен език, който произвежда милиони възхити у всички нас, вашите почитатели. Ако се доверим на твоя колега Йозеф Бойс, че „езикът е най-голямата скулптурна форма“, то може да се каже, че твоят естетически език е създал „социална скулптура“ на милиони съмишленици и съчувственици по света през сбора на нашите удивления.

И все пак години след отказа ти от българския език, по разкази на твоя документалист Андрей Паунов, преди поред-

ната ти среща с момчетата и момичетата от Националната спортна академия на България, които строят „Плаващите кейове“ в езерото Изео, без да знаеш, че някой наблизко те слуша с очарование – ти тренираш пред себе си на български език, тихичко, но на глас фразите „Как сте“, „Добър ден“, „Благодаря“..

ВЪПРОСЪТ СЪС СМИСЪЛА

Какъв е смисълът в това изкуство?

Каза ми и аз ти вярвам, че „Изкуството е над всичко. И не е свързано с нищо.“ Когато става дума за вашето изкуство – да, това е така, защото то представлява само себе си. Автентично е. Създава нова, невиджана преди това субективност. Свободно е от смисли и натоварености. Но! Но също така това е изкуство отворено към интерпретации. Защото вие залагате в същността му то да бъде публично, свободно, изложено пред очите на всички и събиращо милиони реакции – повечето положителни, но и отрицателни. Помниш ли във филма на братята Мейзълс как се караха хората за „Опакования Пон Ньоф“ в Париж! Едни се възторгваха и защитаваха произведението ви, други го хулеха и недоволстваха. Но всъщност в това „нежно безпокойство“, както го наричате, е и големият чар и позволи ми да кажа – смисъл на вашето изкуство. Че то може едновременно да

възхищава и да тревожи, но най-вече да произвежда нови форми на красота. Чакай да ти кажа за нещо, което не си виждал. Беше много смешно, когато известно време след като си отидохте от физическия свят, благодарение на племенника ти Владо и други неговии съмишленици опаковахте националния монумент на Франция – Триумфалната арка. Отидох и записах с камера реакциите на гвайсетина от посетителите. И една млада китайка, милата, отишла специално да види арката – беше много разочарована, че тя е покрита с плат. На другата плоскост беше Патрик Молиар, достолепен парижанин, който ми

каза следното: „Усещам много красота, безкрайна. Драперии – те са сякаш класическо приключение, може би като при Веласкес, великолепен са. Отдавна харесвам подхода на Кристо. Когато опакова Пон Ньоф, си взех автограф от него. Сега тази негова арка е красив парижки подарък към света“. И повечето хора там така говореха за вашето изкуство – в общия споделен тон на радостта от него.

А помниш ли как си махахме един на друг в езерото Изео в Италия! Ти беше в една баржа, а ние, ходещите по вода върху кейовете, екзалтирано се радвахме на това „преживяване веднъж в живота“. Тогава видях вцепенен как

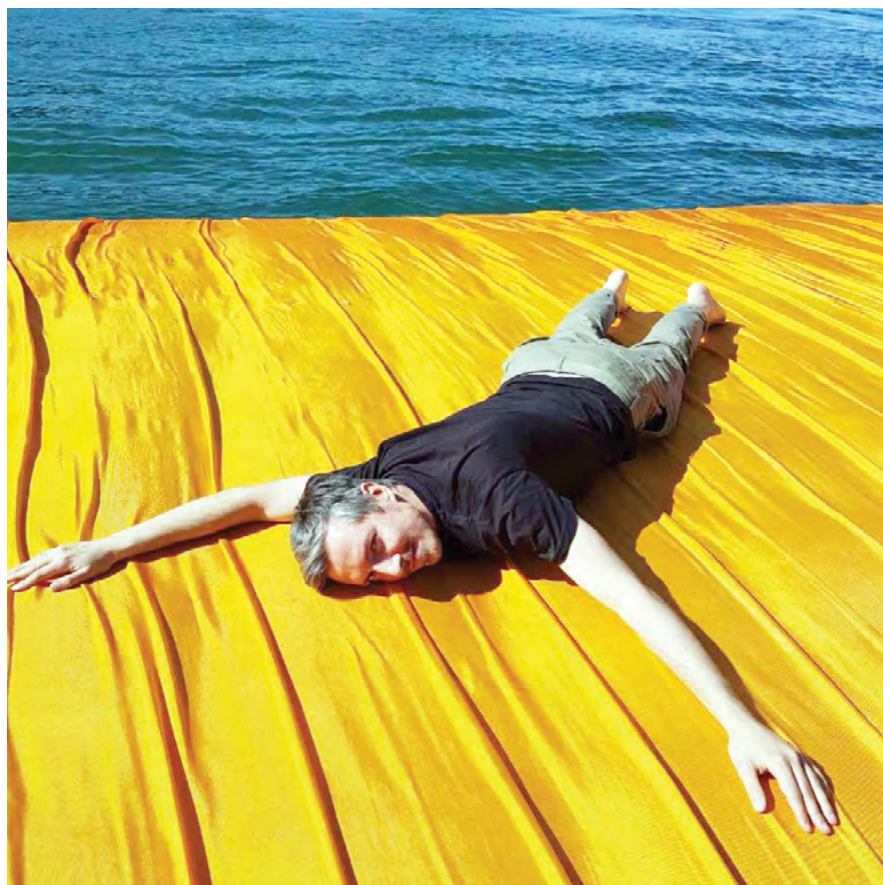
една жена на инвалидна количка, прелетяла специално през океана от Америка до Италия, за да бъде с вашите „Плаващи кейове“, стана с помощта на асистент и направи една-единствена крачка. Няма да забравя нейното озарено лице. Ето, виждаш ли, вашето изкуство е завинаги свързано с тази извънредна и покъртителна прелест на живота.

И ако позволиш, още нещо по темата. Смисълът на твоите произведения се утвърждава и заради онова, което то надмозва. Ще ти припомня как говореше пред депутатите в Германия, за да ги убедиш, че техният парламент трябва да бъде опакован като произведение на изкуството, и то само защото ти си решил така:

„Тъй като идвам от бивша комунистическа държава, аз никога, никога не бих направил нещо насила, по някаква причина. Правя неща само защото ми харесва да ги правя! Имам неудържимо желание да направя този проект! Знам, че действам напълно ирационално, безотговорно и без никаква обосновка. Този проект се случва само защото артистът иска той да съществува.“

Тоест свободата на твоеото изкуство идва като противоотрова срещу несвободата на тоталитарния режим, от който ти идваш. И тази история е истински вдъхновяваща за хиляди хора по света. И в твоята родна страна също. Вдъхновение и

Снимка: личен архив на Даниел Ненчев

ЛИК 2025

утеха е да знаем, че някой от нас е постигнал свободата чрез изкуство, развълнувал е милиони човешки същества и е създал нови форми на човешка изразност – след като е победил безумието на комунизма.

И като споменахме „Опакования Райхстаг“, нека ти припомним началото на тази история. През 1962-ра с Жан-Клод блокирахте парижката улица „Висконти“ с варели от петрол, наричате закачливо и находчиво тази работа „Желязната завеса. Стена от петролни варели“. Тя става първата ви популярна и значима акция и произведение. Е, то обаче конкретно е свързано с чудовищното съоръжение на берлинската стена, което разделя на две една и съща страна – Германия, разделя семейства, разделя Източна от Западна Европа. Тогава вашето изкуство е символ на вашата реакция срещу античовешкия акт с построяването на стената. Неговият смисъл е конкретен и ясен. Ето защо над 30 години по-късно, когато опаковахте германския парламент, няма как човечеството да не пригадае именно обратния на стената смисъл – обединението. И ти добре знаеш това. И тогава, да, твоеето изкуство е „над-всичко“ и „не е свързано с нищо“, но и тогава то пак е знак за освобождаване. И в това има голям смисъл! Вестник New York Times нарече „Опакования Райхстаг“ „паметник на демокрацията“ преди време. А наскоро, да знаеш, имаше прожекция върху германския парламент като почит към ва-

шата работа. Там беше и Майкъл Кълън, човекът с картичката, от която започва проекта с Райхстага, но за това ще ти разкажа друг път.

ВЪПРОСЪТ С КРАСОТАТА

Красиво ли е това?

Казваш да не търсим смисъл в готовите ви проекти. Но смисълът сам ни намира. Ето, да обсъдим например „Мастаба“ – 410 000 цветни петролни барела като най-голямата скулптурна инсталация в света, която ще бъде построена до Абу Даби след време. Апропо Владо продължава неуморно да работи за това. Та, това е проектът, който в най-голяма степен от всичките ви досегашни произведения е свързан с конкретен обект, така важен за цивилизацията днес – петролният барел. И вашите произведения с барели – и „Стената“ в газометъра в Оберхаузен, и стената на ул. „Висконти“, и лондонската Мастаба, и бъдещата Мастаба в пустинята – все са форма на критика и диалог с всичко важно в света днес – от екологията през медицината до политиката заради петрола. Барелът е конкретен утилитарен обект, натоварен с толкова много конотации. Но ти умело се измъкна от всички тези натоварености, като ми каза: „Макар и да изглеждат нормални, всъщност ние използваме ролс-ройса на барелите – те са направени по

поръчка, специално за нас. И се превръщат в невероятна абстрактна форма – вертикалната стена е почти като картина на импресионист. Няма щампи, няма мотиви, всичко е напълно хаотично, а кръглата им страна е по-монохромна, в жълто и оранжево. Естетически важна обаче е пропорцията – 2:3:4 (150:225:300 метра). Тази пропорция е доста странна, но едва по-късно открихме, че е копие на площада на Бернини във Ватикана.“

Та, смисълът е красотата сама по себе си. Но смисълът е и в създаването на този монумент на цивилизацията с всичките нейни плюсове и минуси, обединени от твоя художествен гений.

И да, аз разбрах, че водещ при теб е естетическият принцип. Но бих искал и да ти припомним откъде идва цялата тази работа с варелите, цветовете, багренето на текстила и в крайна сметка красотата. Идва от Габрово, от фабриката „Принц Кирил“ – там, от твоеето детство, играта, фантазията. И всичко това е свързано завинаги. То има начало, а краят му е необозрим.

Позволи ми накрая и още малко мои лични впечатления. Например от „Опакованата Триумфална арка“. Излязохме с Ани от метростанцията на „Шанз-Елизе“ и започнахме да вървим към мястото на събитието. Предишните няколко дни се стараех да не влизам във Facebook и Instagram, за да не видя нищо от произведението и да не знам нищо от

подготовката му. А докато вървях към него, се опитвах да не поглеждам нагоре. За да го видя в непосредствена близост. Изненадата си струваше цялото пазене. Вдигнах очи на няколко преки преди арката, откъдето тя се виждаше чудесно в сребристата си аура. Всъщност видях нещо изумително – уж реален обект, който обаче създаваше нереално мистично усещане за четвърто измерение. Едновременно задвижвано от вятъра, с цветови нюанси, които се променят заедно със слънцето, но и с яркостта на огромна нежна

рисунка с молив във въздушното пространство между сградите.

А „Плаващите кейове“, също нещо като нищо друго на света, създадоха чрез изкуството ви нов хармоничен уют, непознат на хората преди, в иначе непостижимо място – центъра на езеро. И там хората се вливаха в блажената тишина на природата по създадените от теб пътеки, с водата отдолу, с лебедите от страни, с облаци отгоре, с вятъра навсякъде и с общата радост вътре в нас.

И последно. Знам, че с всичките си проекти, уж временни, ти си опаковаш багажа от изкуство за там, където си в момента – във вечността.

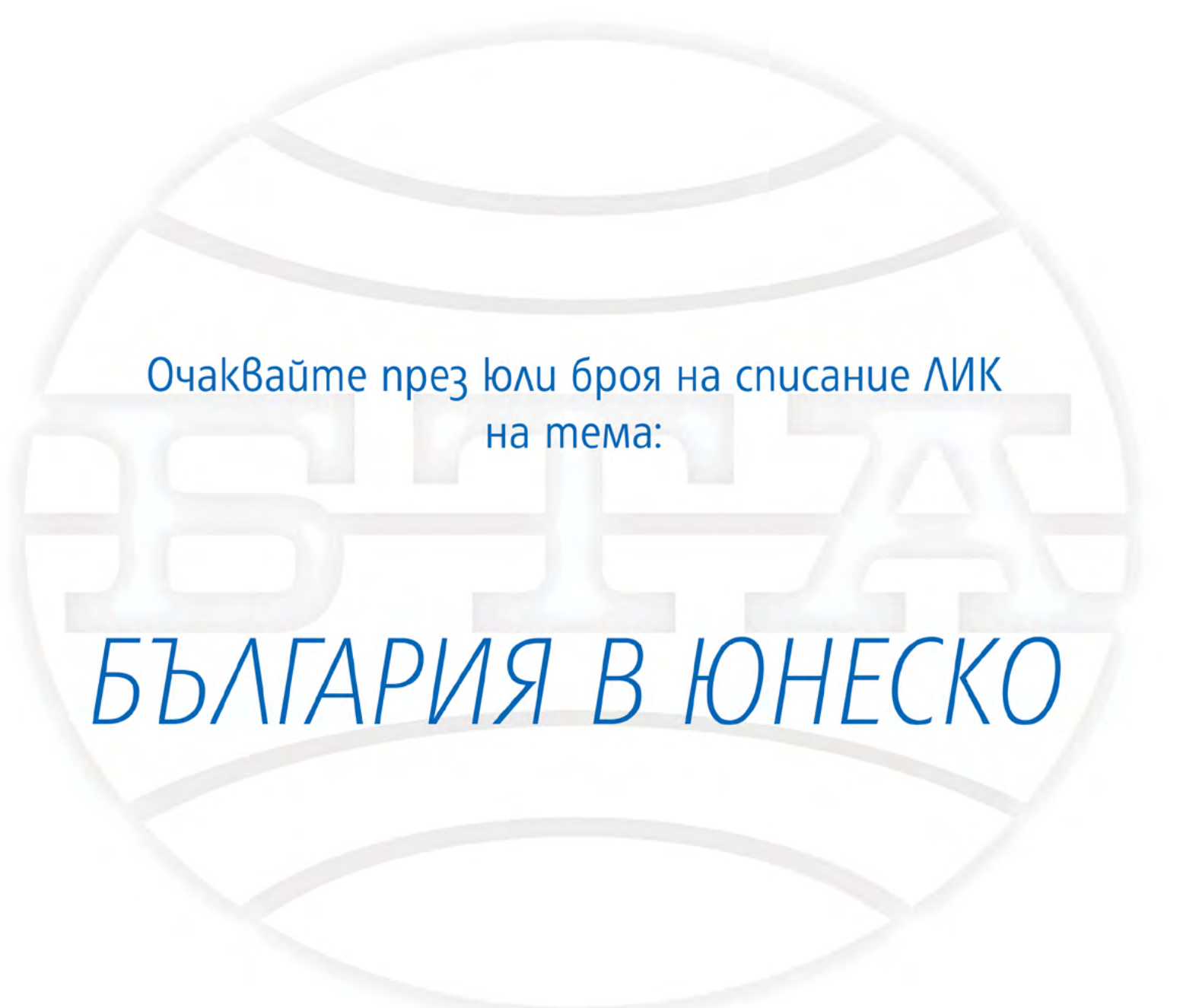
Р.С. Ще се видим някъде между пясъчните дюни. Думите ще са излишни. Играта ще остане завинаги.

Твой Даниел Ненчев

„Плаващите кейове“.

Снимка: личен архив на Даниел Ненчев

Очаквайте през юли броя на списание ЛИК
на тема:

БЪЛГАРИЯ В ЮНЕСКО

ЛИК
Литература Изкуство Култура

ИСТИНСКИТЕ НОВИНИ

- www.bta.bg
- Bulgarian News Agency
- [bta.bg](https://www.instagram.com/bta.bg)
- [bta.bg](https://twitter.com/bta.bg)
- Bulgarian News Agency
- BTAnewsBG
- Bulgarian News Agency (BTA)
- [bta.bg](https://www.tiktok.com/@bta.bg)